

KRÁTKÁ
MLUVNICE ČESKÁ

PRO

PRVNÍ TŘÍDY ŠKOL STŘEDNÍCH.

NAPISAL

Jan Stránský

DR. JAN GEBAUER.

Kniha tato schválena jest pro české školy střední vys. min. vyn. ze dne 10. dubna
1891 č. 3612).

CENA SEŠ. 60 KR., VÁZ. 80 KR.

V PRAZE A VE VÍDNI.
NÁKLADEM F. TEMPSKÉHO,
KNIHKUPCE CÍSAŘSKÉ AKADEMIE VĚD VE VÍDNI.

1891.

Veškerá práva jsou vyhrazena.

P

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA	
PEDAGOGICKÉ FAKULTY	
UNIVERZITY KARLOVY	
SEŘAD. Č.	1035P
INVENT. Č.	U 4893

C. a k. dvorní knihtiskárna A. Hase v Praze.

Tato „Krátká mluvnice“ jest výtah z mé „Mluvnice české pro školy střední a ústavy učitelské“ (vyd. 1890) a vznikla ze dvou příčin.

Předně šlo o to, aby pro první třídy škol středních byla knížka, která by neobsahovala nic jiného a ne mnohem více, než co a kolik žáci na tomto stupni potřebují.

Krom toho pak bylo pro týž stupeň z příčiny praktické potřeby, spojití a setkání v částce druhé (§§. 44—230) mnohé výklady, které v „Mluvnici“ nahoře zmíněné z příčiny vědecké od sebe jsou odděleny a dílem v tvarosloví, dílem ve skladbě se podávají.

Bráti pro začátek učebnice kratší a snazší, osvědčilo se při jiných předmětech učení středoškolského. Toho příkladu jsem následoval v knížce této, již bych přál, aby se hodila zvláště těm žákům, kteří v třídách pozdějších budou mít mou mluvnici větší.

V Praze dne 15. listopadu 1890.

J. Gebauer.

Částka první.

Hláskosloví.

1. Hlázky a písmena.

1. Slova mluvená skládají se z hlásek; na př. ve slově *starý* máme hlázky *s-t-a-r-ý*.

V písmě naznačujeme jednotlivé hlázky příslušnými písmeny (literami); slovo *starý* píšeme písmeny *s-t-a-r-ý*.

Jest tedy rozdíl mezi hláskou a písmenem. Hlásku vyslovujeme a slyšíme, písmeno píšeme a vidíme; písmeno jest viditelné znaménko pro hlásku.

2. Hlázky a písmena sestavujeme v přehlednou řadu. Řada ta se nazývá *abeceda*.

3. Abeceda česká jest:

a, á, b, c, č, d, ě, e, é, ě, f, g, h, ch, i, í, j, k, l, m, n, ň, o, ó, p, r, ř, s, š, t, ě, u, ú, ů, v, y, ý, z, ž.

Kromě toho vyskytují se ve slovích cizích také písmena *q, x, w*. Písmeno *q* bývá vždy spojeno s *u*, na př. ve slově Quirinal; ve slovích přejatých a zdomácnělých místo *qu* píšeme *kv*, na př. kvitance, kvinta. Písmena *x* a *w* necháváme beze změny a píšeme na př. Xerxes, praxe, Wagner, Walewski, tramway.

2. Písmena jsou malá, na př. *a, b* . . . , a veliká, na př. *A, B* . . . .

Poznámka pro pravopis. Písmenem velikým se píše jen první (začátečná) hláska některých slov. Zejména píšeme tak:

- a) slovo, které jest na začátku řeči psané;
- b) první slovo po tečce; někdy také po otazníku a vykřičníku, když totiž otázkou nebo výkřikem věta tak se byla skončila, jako bývá při tečce;
- c) jména vlastní, na př. Kristus, Štítňý, Praha, Vltava, Sněžka, Čechy, Rakousko; Králové Hradec, Železný Brod, Černá Hora, Veliká Britannie;
- d) tituly knih a skladeb (obyčejně ve znaménkách uvozovacích); na př. Palackého „Dějiny“, Erbenův „Poklad“;
- e) přídavná jména titulní pochodící ze jmen vlastních; na př. král Český (ale jazyk český, poněvadž toto není přídavné jméno titulní), arcibiskup Pražský (ale kupec pražský);
- f) slovo Bůh, když má význam křesťanský, a slova Pán a Hospodin, když znamenají Boha;

g) slova oslovovací a titulová v dopisích a listinách; na př. *Ty, Vy, Tvůj, Váš, Jeho Milost pan biskup, Jeho Veličenství císař pán,* atp.; ale nevhodně píše se: ráčil *Jste* praviti, aby *Jste* (m. abyste), navratte *Se* atp.

V básních bývá někdy psán literou velikou začátek každého verše.

3. Rozřídění hlásek českých.

Hlásky české dělí se především v samohlásky (vocales) a souhlásky (consonantes).

4. Samohlásky.

Samohlásky české jsou dílem jednoduché, dílem dvojhásky.

5. Samohlásky jednoduché jsou

a) krátké: *a, e, i, o, u, y; a*

b) dlouhé: *á, é, í, ó, ú, ě, ý.*

6. Dvojhásky (diphthongi) jsou:

1. Dvojháska *ou*, na př. *touha, rukou.*

2. Dvojhásky *ai, ei, oi, ui*, za které však píšeme *aj, ej, oj, uj*, na př. *hraj, olej, kraj, kupuj.*

3. Dvojháska *ia* ve slovích *pial, piav, piat*; bývá psána také *ja: pjal* atd.

4. Dvojháska *ě* tam, kde psané *ě* zní jako krátké *ie*, t. j. jen po souhláskách retných *m, b, p, v, f*, na př. ve slovích *město, běh, pět, květ, ofěra.*

Dvojháskou není *ě* psané v slabikách *ně, dě, tě*, na př. ve slovích *němý, dělo, tělo*; to je jen odchylný způsob psaní, ve výslovnosti zní za to *ne, de, te.*

Dvojháska *ou* je dlouhá, ostatní jsou krátké.

7. Samohlásky a dvojhásky jsou v řeči jádrem slabik, úkol slabikotvorný leží hlavně na nich. Někdy však nenalzáme v slabice žádné ze samohlásek nebo dvojhásek vlastních a úkol slabikotvorný leží na hláskách některých jiných; na př. ve slovích *vlk, vlna, trn, srna, sedm, osm.* Hlásky, které ve slovích takových mívají úkol slabikotvorný, bývají tu nazývány též samohláskami. V češtině jsou to nejčastěji hlásky *l, r.* Ve slovích *louka, ruka* atd. jsou *l, r* souhlásky, ve *vlna, srna* jsou samohláskami.

8. Souhlásky.

Souhlásky dělí se podle několika dělidel.

9. Podle toho, ve které části mluvidel se hlavní uchlánkování děje, rozeznáváme souhlásky:

1. hrdelné (gutturales) *h, ch, g, k*;
2. podnebné (palatales), totiž:
  - j*;
  - č, t, ň* (podnebné zubnice);
  - ž, š, ě* (podnebné sykavky);
3. předopatrové a dásňové (alveolares), a to:
  - zubné (dentales) *d, t, n*;
  - sykavé (sibilantes) *z, s, c*; *ř*;
  - jazyčné (linguales) *l, r*;
4. retozubné (labiodentales) *v, f*;
5. retné (labiales) *b, p, m*.

Pozn. Souhlásky *l, r, n* slovou také plynné.

10. Podle zvučnosti rozeznáváme souhlásky:

1. temné (tenues): *ch, k, t, ě, p, s, c, š, č, f*; a
2. jasné (mediae): *h, g, d, č, b, z, dz, ž, dž, v*.

Poznámění. Souhlásky *dz* a *dž* máme ve slovích leckde a čbán, vyslovených ledzge a džbán.

11. Podle trvání jsou souhlásky české:

1. okamžité nebo ražené (plosivní, explosiv): *g, k, d, č, t, ě, b, p*; a
2. trvací: všechny ostatní.

12. Podle ústí, kterým proud vychází, máme souhlásky:

1. nosové (nasales): *n, ň, m*; a
2. ústní (orales): všechny ostatní.

13. Konečně jest pro mluvnicki důležité rozřídění souhlásek českých podle měkkosti; tu rozeznávají se souhlásky

1. měkké: *j, č, t, ň, ž, š, ě, c* (ve slovích domácích), *ř*;
2. tvrdé: *h, ch, g, k, d, t, n, r*;
3. obojetné: *b, p, v, f, m, l, z, s*.

Nejpatrnějším měřítkem pro souhlásky tvrdé a měkké je v pravopise českém *i* a *y*: po souhláskách měkkých nemůže býti *y*, po tvrdých nemůže býti *i*. Po obojetných bývá v určitých případech *i*, jindy pak *y*.

14. Měkké (úzké) *i* a tvrdé (široké) *y*.

1. Samohláska *i* je měkká (neb úzká), samohláska *y* pak je tvrdá (neb široká); a rovněž tak je (dlouhé) *í* měkké a *ý* tvrdé.

2. Ve výslovnosti rozdíl tento nebývá vždycky zjevný; vyslovujeme na př. *byly* tak jako *bily*, *výr* tak jako *vír* atd.

3. V pravopise však lišíme *i* a *y* přísně a píšeme, jak kde býti má. Zejména:

- a) píšeme po souhláskách tvrdých vždycky *y* neb *ý*, tedy na př. *hynu, chytrý, vždycky, dutý, pány* atd.;
- b) píšeme po souhláskách měkkých vždycky *i* neb *í*, tedy na př. *div* (t. j. *div*), *čistí* (t. j. *čistí*), *živý, široký, cit, řinu* atd.;
- c) píšeme po souhláskách obojetných tu *i*, tu *y*, jak kdy býti má, tedy na př. *bíli* a *byly*, *vár* a *výr* atd.

15. Kdy po souhláskách obojetných má býti *i*, *í* a kdy *y*, *ý*, o tom je toto pravidlo:

1. V slabikách koncových jest *y*, kde analogické (stejného druhu) slovo má *y*; a jest *i*, kde totéž analogické slovo má *i*. Na př. akk. množ. *kosy, pávy, sokoly* atd. má *-y*, poněvadž analogický tvar *ptáky* má *-y*; a naproti tomu nom. množ. *kosi, pávi, sokoli* má *-i*, poněvadž v analogickém tvaru *ptáci* je též *-i*.

2. V slabikách vnitřních jest *y* v následujících slověch a jejich odvozeninách (položených v závorkách i jiných):

*obyčej, babyka, Bydžov, býk, býlí (bylina), bystrý (bystřina, Bystřice), býti (bych, by, abych, aby, byt, pobyt, bytost, bytný, bydlo, obydlí, nábytek, příbytek, dobytek, bývati, obývati, obyvatel), kobyla; kopyto, netopýr, (pych) (pýcha, pyšný, pýchavka), pykati, pýř (pýřavka, pýřiti), pysk, pytati (zpytovat), pytel, slepýš, třpytiti se; vy (vykati), vydra, výheň, povyk, výr, výskati, vysoký (výše, výška), výtí, vyzá (vyžina), vyžle, zvyk, žvýkati, vy- (výbrati, výborný atd.); hlemýžď, lmyz, my, smyk (smýček, průsmyk, zamykati), myliti (omyl, mylný), mys, mysl (mysliti, myšlenka, myslivec, smysl, Nezamysl, Litomyšle), myš, mýti (pomýje, mýdlo, mýdlář), mýto (mýtiti); blýskati, polykati, lýko, lysý (lysina, lyska), lýtko, mlýn, pelnyěk, plynouti (plyn, vyplývati, plýtvati), slýnouti, slýchati (slyšeti), Volýň; brzy, jazyk (jazýček), nazývati; osyka, sýc (sýček), usýchati, sychravý, syčeti (sykavý, sykot, sýkora), sym, sypati (sypký, sýpka), sýr (syřiti, syrovátka), syrový, syrob, sysel, sytý (sytiti); — posláti má *í*.*

16. A. Změny v jakosti a počtu hlásek.

1. Hlásky mění se ve své jakosti; na př. bývalé (a v nářečí slovenském dosud zachované) *duša* změnilo se v *duše*, koncové *-a* změnilo se tu v *-e*.

2. Dále mění se také počet hlásek.

Někdy hláska náležitá se vynechává, na př. když místo *chlapův* se praví i píše *chlapů*; změna ta jmenuje se *odsouvaní*, ve slově *chlapů* (m. *chlapův*) jest *-v* odsuto.

Jindy hláska nenáležitá se přidává, na př. když místo *oko* v obecné mluvě se praví *voko*; změna ta jmenuje se *přisouvání*, ve slově obecném *voko* (m. *oko*) jest *v-* přisuto. —

Některé ze změn těchto proběheme v §§. následujících.

17. Stupňování samohlásek.

1. Slova *vezu* a *vozím* jsou příbuzná.

Obě pocházejí z kořene *vez-*. Ve *vezu* je kořená samohláska *e* nezměněna, ve *vozím* je změněna v *o*.

Touže změnu máme v *nesu* — *nosím*; *vedu* — *vodím*; *teku* — *tok*, *točím*; *řeknu* — *rok*, *výrok*, *prorok*, *otrok*; *metu* — *motám*; *pletu* — *plot*; *teplý* — *topiti*; *beru* — *výbor*; *stelu* — *stól* (*stůl*); a j.

Všude zde máme změnu *e* v *o*.

2. V jiných případech mění se podobným způsobem také samohlásky jiné. Na př. ve *viděti* — *věděti*, *květi* — *květ* je změněno *i* v *ě*.

3. Změny tyto všechny nazývají se *stupňování samohlásek*: *vezu* je *stupňováno* ve *vozím*, —

teku „ „ v *tok*, *potok*, *výtok*, *zátoka*, —

viděti „ „ ve *věděti* atd.

18. Přehlasování.

1. Dříve říkalo se *duša* (nom. jedn.), *naša*, *oráča* (gen. jedn.) . . . , a nyní je za to *duše*, *naše*, *oráče*.

Dříve říkalo se *volaj* (impt.), *volajte*, *najlepší*, *stajný* . . . , a nyní je za to *volej*, *volejte*, *nejlepší*, *stejný*.

Vedle nom. *Jan* je vok. *Jane*, vedle *šťastný* je *šťěstí*, vedle *svatý* je *světější*.

Ve všech těchto a přemnohých podobných příkladech a případech jiných jest *a* změněno v *e* (neb *ě*).

2. Změna ta způsobena jest sousední hláskou měkkou (na př. v *duša* — *duše* souhláskou měkkou *š*, ve *volajte* — *volejte* hláskou *j*), nebo samohláskou úzkou (na př. v *Jan* — *Jane* vlivem koncového *-e*, kteréž jest *úzké*), a nazývá se *přehlasování a ve* (neb *ě*):

v *duša* — *duše*, *volaj* — *volej* jest *a* přehlasováno v *e*,

ve *svatý* — *světější* . . . . . „ „ „ v *ě* atd.

19. 1. Dříve říkalo se *dušu* (akk. jedn.), *našu*, *oráču* (dat. jedn.) . . . , a nyní je za to *duši*, *naši*, *oráči*.

Místo obecného *kážu* (1. os. jedn.), *píšu*, *pláču* . . . je spisovné *káži*, *píši*, *pláči*.

2. Ve všech těchto a v podobných případech jiných jest *u* změněno v *i*, a také tato změna je způsobena sousední (předcházející) souhláskou měkkou (na př. v *dušu* — *duši* souhláskou *š*) a nazývá se přehlasování *u* v *i*.

3. Z krátkého *u* vzniklo přehlasováním krátké *i*, na př. v akk. jedn. *dušu* — *duši*, v 1. os. jedn. *přsu* — *přiš*.

Z dlouhého *ú* (= *ou*) vzniklo dlouhé *í*; na př.:

instr. jedn. byl *dušú*, *našú* . . . , a jest *duši*, *naši*;

třetí os. množ. byla *kážú* (= *kážou*), *přšú* (= *přšou*) . . . , a jest *káží*, *přší* atd.

20. 1. V tvrdé koncovce vok. *ženo* jest *-o*, a naproti tomu v měkké koncovce vok. *duše* jest *-e*; a rovněž tak jest proti tvrdému nom. (akk.) *město* měkký nom. (akk.) *lože*, jest proti tvrdému *toho*, *tomu* měkké *našeho*, *našemu* atd.

2. Ve všech těchto a podobných jiných případech jest *o* po souhláске tvrdé, a proti němu *e* po souhláске měkké. Tu pak bývalo kdysi *o* také po souhláске měkké, ale časem změněno jest v *e*; a také tato změna je způsobena sousední (předcházející) souhláskou měkkou a nazývá se přehlasování *o* v *e*.

21.

Úžení.

1. Samohláska *é* se mění v *i*; na př. *párko* — *pírko*, *plamének* — *plamínek*, *hřebének* — *hřebínek*, *víska* — *víska* atd. Změnu tuto nazýváme úžením, poněvadž se tu změnilo širší *é* v užší *i*.

2. Zúžením vzniklé *í* jest ovšem úzké a mělo by se vždycky psáti písmenem *í*. Avšak po souhláskách tvrdých odchylujeme se od psaní toho a píšeme *ý*, na př. *stýblo*, *okýnko* atd.; odchylky dovolujeme si proto, poněvadž by psané *-í-* jednak k výslovnosti měkké svádělo (psané *stěblo* čtlo by se *sřblo*), jednak by odporovalo obecným pravidlům pravopisným (ve psaném *okínko* bylo by *í* po hrdečnici *k*).

3. Příčinou této změny je délka; vykonala se jen ve slabice dlouhé a nikdy v krátké.

4. V jazyce spisovném vykonala se tato změna veskrze jenom po souhláskách měkkých; na př. *řeci* — *řici*. Po souhláskách tvrdých a obojetných většinou nechává se *é*, na př. *dělka*; nebo jsou v obyčeji tvary oboje, na př. *kamének* i *kamínek*, *kostělek* i *kostýlek*.

5. V jazyce obecném provedlo se úžení v některých nářečích veskrze; místo suché *stěblo* říká se suchý *stýblo*, místo dobrého, dobrému atd. říká se dobrýho, dobrýmu atd.

6. Dvojhláska *ě* zdloužila se v *ie*, na př. věřiti — *viera*, chvěti — *chviěti*; dlouhé pak *ie* též se zúžilo se v *í*: *viera* — *víra*, *chviěti* — *chvíti* *).

22. Změny *ó—ů, ú—ou, ý—ej*.

Ve slovích *báh*, *stál*, *káň*, *vále*, *rásti* . . . máme dlouhé *ů*; naproti tomu je ve slovích příbuzných *boha*, *boží*, *stolu*, *koně*, *voliti*, *rostu* krátké *o*.

Ve všech případech těchto a podobných bylo dříve *ó* místo *ů*, a dlouhé *ó* změnilo se tu časem v *ů*: bylo dříve *bóh*, *stól* atd., a bývalé *bóh* změnilo se v *báh*, *stól* ve *stál* atd.

Každé nč. *ů* vzniklo ze staršího *ó* **).

23. Ve slovích *koupiti*, *souditi*, *soudce*, *kousek* . . . máme dlouhé *ou* (dvojhlásku); naproti tomu je ve slovích příbuzných *kupovati*, *kupec*, *rozsuzovati*, *sudí*, *kus* krátké *u*.

Ve všech případech těchto a podobných bylo dříve *ú* místo *ou*, a *ú* změnilo se tu časem v *ou*. Bylo tedy dříve *kúpiti*, *súdi* atd., a bývalé *kúpiti* změnilo se v *koupiti*, *súdi* v *souditi* atd.

Skoro každé nč. *ou* vzniklo ze staršího *ú*.

V češtině obecné bývá *ou* na začátku, v prostředku i na konci slova, na př. *oudolí*, *koupiti*, *nesou*; v jazyku spisovném zachovává se na začátku častěji staré *ú-*, na př. *údolí*, *úřad*, *účinek*, a tak děje se též uvnitř některých složenin, jako jsou *z-úrodniti*, *z-úmyslný* atp.

24. Dlouhé *ý* je v jazyce obecném změněno v *ej*: *pýcha* ob. *pejcha*, *starý mlýn* — *starej mlejn* atd. ***); jenom v koncovce instrum.

*) Z toho ze všeho jde pravidlo pravopisné: Píšeme *í* a nikoliv *i*, když v témže slově místo *í* může býti také *é* anebo když ve slově příbuzném na jeho místě jest *e* neb *ě*; na př. píšeme *pírko*, poněvadž se vyslovuje také *pérko*, a píšeme *lupínek*, *řící*, *hřích*, *víra*, *chvíti*, *míti*, *stítí* atd., poněvadž ve slovích příbuzných *lupen*, *řekl*, *hřešiti*, *věřiti*, *hověti*, *měl*, *stětí* atd. jest na týchž místech *e* neb *ě*.

***) Pravidlo pravopisné o *ů* jest:

1. *ů* píše se, kde ve slově příbuzném bývá krátké *o* na jeho místě, na př. *báh* (vedle gen. *boha*, jm. příd. *boží*), *vále* (vedle *voliti*), *bratrův dům* (vedle *bratrova domu*); v *kupuj* a *kupovati* jest ovšem také *u* proti *o*, ale to jsou koncovky kmenové rozdílné;

2. v gen. a dat. množ. *chlapův*, *chlapům*, *městům* atp.;

3. v příslovcích *domů*, *dolů*.

Vedle *buvol*, *luza* psává se také *bůvol*, *lůza*; nesprávně.

***) Z toho pravidlo pravopisné: píšeme široké *ý*, kde se obecně

jedn. vzoru dobrý zůstalo -ým: za starým mlejnem. V jazyku spisovném zachováváme *y* a pravíme i píšeme tedy *pýcha*, *starý mlýn* atd. Jenom v některých příjmeních necháváme výjimkou *ej*, na př. *Stejskal*.

25. Spodobování souhlásek.

1. Souhlásky jsou také temné a jasné (v. §. 10). Když v proudě řeči souhláska temná s jasnou se setká (ať ve slově témž, ať na rozhraní dvou slov sousedních), změní se buď temná ve svou jasnou, buď jasná ve svou temnou, tak aby souhlásková skupina byla buď všechna jasná, buď všechna temná. Na př. v *nádcha* stýká se jasné *d* s temným *ch*; u výslovnosti měníme však jasné *d* v temné *t*, za *-dch-* je pak *-tch-*, celá skupenina temná. Naopak ve *sbíratí* stýká se temné *s* s jasným *b* a mění se proto u výslovnosti ve svou střídnici jasnou *z*, místo *sb-* vyslovujeme skupeninu jasnou *zb-*, *zbíratí*. Změny tyto a podobné nazývají se spodobování souhlásek.

Jiné příklady jsou:

lehký, *lehce*, *zlehčiti*, *nehty*, kde *h* zní jako *ch*;

podšev, *podšín*, *pod sebou*, kde *d* zní jako *t*;

úzký, *naš dům*, kde *z* zní jako *s* a *š* jako *ž*;

kavka, *včela*, kde *v* zní jako *f*; atd.

2. Výjimkou z tohoto pravidla jest, že před jasným *v* zůstávají také souhlásky temné; na př. dobře rozeznáváme ve výslovnosti *dvoje* a *tvoje*, *zvolati* a *svolati*, *žvýkati* a *švihati* atd.

Některé změny souhlásek.

26. *r* měkčí se v *ř*. Na př. *tvor* — *tvořiti*; *pokora* — *dat. pokoře*; *bratr* — *vok. bratře*; *beru* — *béřeš*.

27. *n* měkčí se v *ň*. Na př. *rána* — *raniti* (vysl. *-ňi-*), *dat. ráně* (vysl. *-ňe*).

28. *d*.

1. Měkčí se v *ď*. Na př. *had* — *haďi*, *rada* — *dat. radě*, *raditi*.

2. *dj* mění se v *z*. Na př. *příčestí min. trp. razen* (z *býv. radjen-*), *rozen*.

Zdj mění se v *žd*, na př. *zpožděn* (m. *zpozďjen-*), *lyžďěn* a *j*.

3. *dt* mění se v *st*. Na př. *inf. vésti* (m. *vedti*), *slast* (m. *sladt-*).

vyslovuje místo něho *ej*, a píšeme široké *y*, kde tvar některý přfbuzný má na témž místě v obecné výslovnosti *ej*; tedy *pýcha* a *pyšný*, poněvadž se obecně říká *pejcha*. Z pravidla toho vyjmouti jest *zítra*, a odvozeniny *-ík* a *-íček* po sykavkách, jež se mnohdy též vyslovují *-ej-*; na př. *vozík*, *vozíček*.

29. t.

1. Měkčí se v *t*. Na př. zlato — lok. zlatě, zlatíti.
2. *tj* mění se v *c*. Na př. příč. zlacec (z býv. zlatjen-), placen. *stj* mění se v *šť*, na př. puštěn (m. pustjen-), pomštěn, pohoštěn.
3. *tt* mění se *st*. Na př. inf. plésti (m. pletti), mésti.

30. h.

1. Vyvinulo se ze staršího *g*; na př. místo hlava, noha bylo dříve glava, noga.

2. *h(g)* měkčí se:

dílem v *z*, na př. bůh — bozi; možu — impt. pomoz;

dílem v *ž*, na př. bůh — bože (vok.), boží; možu — můžeš.

3. *gt* mění se v *c*. Na př. inf. moci (m. mogti).

31. k.

1. Měkčí se:

dílem v *c*, na př. pták — ptáci; peku — impt. pec;

dílem v *č*, na př. pták — ptáče (vok.), ptačí; peku — pečeš.

2. *kt* mění se v *c*. Na př. inf. péci (m. pekti).

32. *ch* měkčí se v *š*. Na př. lenoch — lenoši.

33. z, s, c; ž, š, č.

1. *zj, sj* mění se v *ž, š*. Na př. přičestí vožen (m. vozjen-), nošen (m. nosjen-).

2. *ss* a *šs* mísí se v *s*. Na př. ruský (m. ruský), český (m. češský).

3. *šs* mísí se v *c*. Na př. řecký (m. řečský), německý.

4. *šč* mění se v *šť*. Na př. podle seknů — sečen bylo také tisknů — tiščen, a toto změnilo se v tištěn.

5. *sc* mění se v *šč*. Na př. podle veliký — velicí mělo by býti také nebeský — nebescí, a je za to nebeští.

34.**Odsouvání.**

Odsouvání jest, když hláska náležitá se vynechává.

Některé případy takové jsou:

1. *e, ě* jest odsuto:

v příslovečných komparativech (a superlativech) *dál, blíž, víc, snáz . . . ., nejdál, nejbliž, nejvíc, nejsnáz . . . .*, místo *dále, nejdále, blíže, nejbliže . . . .*;

v *zas* m. zase, *zvlášť* m. zvláště, *krom* m. kromě a *j*.

2. *i* jest odsuto:

v inf. ob. *volat* m. volati, *nosit* m. nositi atp.;

v *kdos, komus, kdes . . . m. kdosi, komusi* atd.

3. *o* jest odsuto v *jak* m. jako, *an* m. a-on, *ande* m. a-onde.

4. *d* jest odsuto v *selka* m. sedlka, *selský* m. sedlský, gen. *tkalce* m. tkadlce.

5. *t* jest odsuto v ob. *kadlec* m. tkadlec, ob. *kerý* m. který, ob. *cnost* m. ctnost.

6. *v* jest odsuto:

z *vz-*, na př. *zbuditi*, *zdvihnouti*, *zvolati* . . . místo *vzbuditi*, *vzdvihnouti*, *vzvolati*;

z koncovky gen. množ. *-ův*, na př. *chlapů* m. chlapův.

35. Přisouvání.

Přisouvání jest, když hláska nenáležitá se přidává.

Některé příklady takové jsou:

1. *e* je přisuto v gen. množ. *bitev*, *sester* atp. (proti nom. jedn. *bitva*, *sestra* atd.).

2. *l* je přisuto v ob. *šklubati* m. *skubati*.

3. *r* je přisuto ve *rmoutiti*, *zá-rmutek* m. *moutiti*, *zámutek*.

4. *d* je přisuto v *Jindřich* (něm. *Heinrich*), *dlažditi*, *paždí*.

5. *t* je přisuto v *masný*, *masné krámy*, m. *masný*.

6. *v* je přisuto v jazyku obecném ve všech slovích, která se začínají s *o-*; na př. m. *obilí*, *oheň*, *oko*, *ovce*, *orati* atd. říká se *vobilí* atd. Jazyk spisovný toho nedopouští.

7. *h* je přisuto v mluvě ob. v *Holomouc*, *hapatyka*.

8. *s* je přisuto v *zábsti*.

36. Pohybné *e*.

Nejčastěji se vynechává a naopak přidává, odsouvá se a přisouvá samohláska *e*.

Na př. k nominativu *den*, *pátek* je gen. *dne*, *pátku*; *e*, které v nominativě jest, je v genitivě vynecháno, odsuto.

Naproti tomu je k nom. *bitva*, *sestra* genitiv množ. *bitev*, *sester*; tu tedy zase přidáno, přisuto v genitivě množném *e*, které v pádech jiných není.

A rovněž tak děje se ve mnohých případech jiných: samohláska *e* v příbuzných tvarech a slovích na svém místě někdy bývá a někdy nebývá. Odtud nazývá se *e* pohybné.

37. Důležité případy s pohybným *e* jsou:

1. Pohybné *e* bývá v nominativě (a akkusativě, když je roven nominativu) jednotném při jménech tvaru podobného, jako jsou: *orel*, *volak*, *pátek*, *lev*, *pes* . . . , proti gen. *orla*, *volka*, *pátku*, *lva*, *psa* . . . , dat. *orlu*, *vollku*, *pátku*, *lvu*, *psu* atd.;

kupec, stařec, mudřec . . . , gen. *kupce*, *starce*, *mudrce*;
 žnec, švec . . . , gen. *žence*, *ševce*; *pastvec* gen. *pastevice*;
 tkadlec gen. *tkadlce*, z toho vynecháním *d* *tkalce*;
 ves, lest . . . , gen. *vsí*, *lsti*;
 bázeň, básně, oheň . . . , *bázně*, *básně*, *ohně*;
 veš(ken) gen. *všeho*, dat. *všemu* atd.;

vděčen, nemocen . . . , naproti tvarům určitým *vděčný*, *nemocný* atd.

2. Pohybné *e* bývá v genitivě množném při jménech tvaru podobného, jako jsou na př.:

okno, *dno*, *sto* . . . , gen. množ. *oken*, *den*, *set*;

sklo, *řemeslo*, *kouzlo* . . . , gen. množ. *skel*, *řemesel*, *kouzel*;

bitra, *sestra*, *šosna*, *služba* . . . , gen. mn. *bítev*, *sester*, *šosen*, *služeb*;
ovce — *ovec*, *vejce* — *vajec*.

3. Pohybné *e* bývá při předložkách. Na př.: *bez sena* a *beze -sna* (odtud jméno přídavné *bezesečný*, *bezesečná noc*); — *v noci* a *ve dne*; — *k tobě* a *ke mně*; — *spis* a *sepsati* atd.

4. Pohybné *e* bývá ve mnohých tvarech odvozených. Na př. *v lestný* (proti *lstimý*), *temný* (proti *tma* a *tmavý*), *služebný*, *služebník* (proti *služba*) atd.

Poznamenání. Pohybné *e* má své pravidlo. Pravidlo to je poměrně lépe zachováno v jazyku obecném, než v nynějším spisovném. Jsme-li tedy na rozpacích, má-li se říkati *v-Praze* či *ve-Praze*, *s-přítelem* či *se-přítelem*, *s-lvem* či *se-lvem* atp., zpomeňme si, že se obecně říká *v-Praze*, *s-přítelem*, *se-lvem*, a mluvme i pišme také tak.

38. B. Změny v pořádku hlásek nebo přesmykování.

Někdy mění se náležitý pořádek hlásek, na př. místo *mlha* praví se *mlha*. Změna taková nazývá se *přesmykování*.

Některé jiné případy takové jsou: ob. *pevný* místo *pevný*; Kroměříž m. Kroměšř; ob. *toral* m. *tolar* (něm. Thaler); *ratolest* m. *letorast*.

Přesmyknutí vzniká často podřeknutím. Známý jsou posměšné příklady: *svítlíčko sluní* m. *sluníčko svítí*, *štíplí dřívát* m. *dříví štípat*.

39. C. Sklad slabikový.

1. Slova skládají se ze slabik; na př. *chu-do-ba*.

Slabiky, které se končí samohláskou, jmenují se *otevřené*, na př. *chu-*, *do-*, *ba-*; zavřené pak slovou *ty*, které se končí souhláskou, na př. *roz-*, *um-*.

2. Počet slabik mění se někdy tím, že se stahují dvě v jednu. Tak stahují se zejména slabiky *-oje* v *-é*, na př.:

moje, tvoje, svoje — *mé, tvé, své*;
dvoje, oboje, troje — *dvé, obé, tré*;
vojevoda — *vévoda*.

Rovněž tak staženo jest bývalé *moja, tvoja, svoja* v *má, tvá, svá*, — bývalé *stojati* ve *státi*, *lajati* v *láti* atd.

40. *Dělení slabik.*

1. Někdy bývá potřebí, slabiky dělití. Dělení toto má se děti podle toho, jak slabiky jsou složeny, a proto je potřebí, znáti jejich sklad.

2. Slovo má tolik slabik, kolik má samohlásek a dvojhlásek; na př. *chu-do-ba*, *na-u-ka*, *vĕ-na*, *sr-na*, *pout-ník*.

3. Souhlásky patří k slabikám samohlásek (a dvojhlásek) sousedních, dle předcházejících, dle následujících.

4. Souhlásky na začátku slova patří ovšem vždycky k slabice samohlásky následující; na př. *nesu*, *strana* atd.

5. Souhlásky koncové patří zase vždy k slabice samohlásky předcházející; na př. *rod*, *kost* atd.

6. Souhlásek středoslovních v řeči mluvené nepřirážíme ani k slabice předcházející, ani k následující, nýbrž necháváme je býti takto přechodem od oné k této; na př. *nevyslovujeme ani roz-um*, ani *ro-zum*, nýbrž *rozum*; *nevyslovujeme ani něst-i*, ani *něs-ti*, ani *ně-sti*, nýbrž *něsti*; atd.

7. Ale ve výkladech mluvnických a v písmě musíme často dělití, a tu hledíme k původu slova a jeho slabik a řídíme se pravidly následujícími:

a) Dělíme-li slovo složené na tom místě, kde členové složeniny se stýkají (takořka na švu složeniny), rozdělíme souhlásky tak, jak by kam patřily, když by se složenina rozložila. Na př. *podoba* a *pod-ობოი*; *na-duřiti* a *nađ-užiti*; *noc-leh* a *zá-clona*; *pod-robiti* a *po-drobiti*; *roz-drobiti* a *po-zdraviti*; atd.

b) Dělíme-li slovo nesložené a je-li tu

1) mezi dvěma samohláskami souhláska jediná, tedy patří vždy k slabice následující; na př. *ve-le-bi-ti*, *ve-li-ký* atd.;

2) Je-li však mezi dvěma samohláskami souhlásek několik, tedy skupina souhlásková, a vidíme-li, jak skupina ta z částí jednotlivých vznikla, dělíme ji podle tohoto jejího původu; na př. dělíme *pan-ský*, poněvadž je to patrně z podst. jm. *pán-* a přípony *-ský*, a podobně dělíme *moc-ný* (patrně *moc-* a příp. *-ný*), *ten-ký* (patrně příp. *-ký*), *hoř-ký* (příp. *-ký*), *bož-ský* (příp. *-ský*), *kost-mi* (*kost-* a přípona *-mi*),

hlás-ka (hlas- a příp. -ka), sed-lo (sed- a příp. -lo), pás-tí (pas- a příp. -tí), pas-tra atp. Jest-li že však nepoznáváme, jak skupina je složena, připojujeme někdy souhlásky všechny k slabice následující a někdy je dělíme; na př. my-slím, my-šle-ní, se-stra, lá-ska n. lás-ka, vla-sti n. vlas-ti atd.

Pravidla tato někdy nepostačují, když slabiky dělití chceme, obzvláště v písmě. To bývá zejména tam, kde souhlásky k různým slabikám patřící se smísily, na př. český m. češ-ský, nebo kde souhláska patřící k slabice druhé se odsula, na př. oblek m. ob-vlek. V těchto případech někdy přirážíme celou skupinu souhláskovou k slabice následující, někdy ji dělíme, na př. o-blek, če-ský n. čes-ký, afri-cký n. afric-ký atp.

41.

D. Přízvuk.

1. Jednotlivé slabiky ve slově a ve větě vyslovují se hlasem nestejně mocným; na př. ve volati vyslovuje se slabika vo- hlasem mocnějším než slabiky ostatní. Mocnější hlas, jímž slabika některá vyniká nad ostatní, jmenuje se přízvuk (akcent). Slabiky, které přízvuk mají, jsou přízvukné; slabiky pak, které hlasem jen obyčejně silným se vyslovují, jsou nepřízvukné.

Poznam. Chceme-li přízvuk označiti také v písmě, učiníme to znaménkem ` nad samohláskou slabiky přízvukné anebo písmem (tiskem) ležatým, na př. vòlati nebo volatí. Je-li slabik přízvukných více a chceme-li označiti, že některá z nich má přízvuk silnější než ostatní, značíme ji znaménkem ` anebo písmem (tiskem) tučným; na př. ve slově *kazatel* jsou slabiky první a třetí přízvukné a první má přízvuk silnější, označeno v písmě: kázatèl, nebo **kazatel**.

2. Přízvuk rozeznáváme slovný a větný. Přízvuk slovný jest ten, kterým jistá slabika ve slově nad ostatní vyniká, jako na př. první slabiky ve slověch *lékař*, *léčiti*, *uzdravovati*. Přízvuk pak větný jest, kterým přízvukná slabika jistého slova ve větě nad přízvukné slabiky slov ostatních vyniká, na př. *lékař léčí*, *Bůh uzdravuje*.

42. 1. V češtině je přízvuk slovný z pravidla na slabice první; na př. *chudý*, *voda*.

2. Má-li slovo více slabik než dvě, bývá na slabice první přízvuk hlavní, a vedle něho bývá na některé další slabice ještě přízvuk vedlejší.

Tento bývá nejčastěji na slabice třetí a páté, vůbec na slabice počtem liché, na př. **povezu**, **nepovezu**, **povezeme**, **nepovezeme**.

3. Předložka jednoslabičná připojuje se k svému slovu příslušnému a nejbližšímu, splývá s ním ve slovo jedno a má přízvuk jakožto první slabika tohoto celku; na př. *nà-horu, dò-domu, zà-lesem* atd. Jenom *dle, kol, skrz* a obyčejně i *krom* přízvuku nemívají: *dle-všeho, kol-sòchy, skrz-lès, krom-tòho* a *kòd-toho*. U předložek dvojslabičných je přízvuk obyčejný; na př. *pròti-pròdu, nàde-všècko* atd.

4. Bez přízvuku jsou

- a) zájmena příklonná (enklitická, t. j. taková, která k slovům předcházejícím se připojují a s nimi přízvuk společný mají): *ho, mu* (proti přízvučnému *jèho, jèmu*); *mi, ti, si* (proti *mně, tòbě, sòbě*); *mě, tě, se* (proti *mně, tìbe, sèbe*);
- b) některá jiná slovesa příklonná: *-že, -tě, -li*;
- c) některé jednoslabičné spojky, na př. *a, i, by, zda* a j.

43. E. Kvantita a její změny.

1. Slabiky bývají nestejně také tím, že ta vyplňuje dobu delší, jiná dobu kratší. Na př. ve slově *radí* trvá *-dí* déle než *ra-*, ve slově *rádi* naopak *rá-* déle než *-di*; a ovšem trvá také *rá-* déle než *ra-* a *-dí* déle než *-di*. Rozdíl tento jest časoměrný (poněvadž časem měřený). Časoměrná hodnota jednotlivých slabik jmenuje se jejich kvantitou (= kolikostí, ježto se udává, kolik času slabika vyplňuje).

2. O grammatické kvantitě slabik rozhodují jen samohlásky (nebo dvojhásky) jejich, souhlásky nic. Slabiky se samohláskou krátkou nebo dvojháskou krátkou jsou krátké; slabiky pak se samohláskou dlouhou nebo dvojháskou dlouhou jsou dlouhé. Slabiku krátkou naznačujeme znaménkem $\cup$, dlouhou znaménkem $-$. Na př. slabiky krátké *i, sto, msta, kost, ctnost* ($\cup$), *pomsta* ($\cup$), *nectnost* ($\cup$), *město, běl*; a naproti tomu dlouhé *dál, mé, káň* ($-$), *moudrý, soudí* ($-$) atd.

3. Proměny v kvantitě jsou velice hojné a rozmanité. Na př.:
v *mráz* — gen. *mrazu, nůž* — nože, *sněh* — sněhu, *brána* — gen. množ. *bran, síla* — síl, *míra* — měř, *moucha* — much, *vrátiti* — impt. *vrát*, *souditi* — suď, *pán* — panovati, *koupiti* — kupovati, *krátký* — kompt. kratší, *úzký* — užší, *káň* — koník, *vázati* — vazač, *kázati* — kazatel atd. je slabika zkrácena;

naproti tomu v *stojím* — impt. *stěj*, *rak* — ráček, *suk* — souček, *kladu* — nakládám, *rostu* — vyrůstám, *pustím* — pouštím, *vidím* — vídám, *daleko* — dále, *vysoko* — výše atd. je slabika zdloužena.

Částka druhá.

Druhy slov a jejich tvarosloví.

44. 1. Slova jsou rozdílná podle druhu; některá jsou jména podstatná, na př. *strom*, jiná jsou jména přídavná, na př. *zelený*, jiná slovesa, na př. *nesu*, atd.

2. *Druhy slov* (nebo části řeči) rozeznáváme tyto:

- I. jméno podstatné (nomen substantivum), na př. *strom*, *síla*;
- II. jméno přídavné (nomen adiectivum), na př. *dobrý*, *matčín*;
- III. zájmeno (n. náměstku, pronomen), na př. *já*, *ten*, *který*, *kdo*;
- IV. číslovku (numerales), na př. *jeden*, *první*, *paterý*;
- V. sloveso (verbum), na př. *nésti*, *kupovati*;
- VI. příslovce (adverbium), na př. *dnes*, *dobře*;
- VII. předložku (praepositio), na př. *do*, *kromě*;
- VIII. spojku (coniunctio), na př. *a*, *že*, *když*;
- IX. citoslovce (n. mezislovce, interiectio), na př. *ach!* *hej!*

45. 1. Ze slov těchto

některá se skloňují (deklinují), na př. podstatné jméno *strom* má jedn. genitiv *stromu*, dat. *stromu* atd., —

jiná se časují (konjugují), na př. sloveso *nesu* má 2. osobu *neseš*, 3. *nese*, minulý čas *nesl jsem* atd., — a

jiná nemění tvaru svého nijak, na př. *dobře*, *když*.

2. Skloňování (deklinace) a časování (konjugace) nazýváme také ohýbáním (flexí).

Slova, která jsou schopna skloňování nebo časování, jsou slova ohebná.

Naproti tomu slova, která tvaru svého nijak nemění, jsou neohébná.

3. Tvary, které ohýbáním (skloňováním a časováním) vznikají, jsou tvary *ohnuté*.

Tvar ohnutý skládá se z *kmene* a *přípony ohýbací*. Na př.:

v genitivech jedn. *semene*, *kuřeta*, *mateře*, je přípona ohýbací *-e* (= přípona genitivu jedn.); když ji odepneme, zbývají nám kmeny těchto tvarů *semn-*, *kuřet-*, *mateř-*;

v 1. os. množ. *neseme*, *nosíme*, *voláme* je přípona ohýbací *-me* (= přípona 1. os. množ.); když ji odepneme, zbývají nám kmeny těchto tvarů *nese-*, *nosi-*, *volá-*.

46. 1. *Skloňování* mají jména podstatná, přídavná (a spolu s nimi přechodníky a příděsti), číslovky a zájmena (náměstky).

2. Ve skloňování vznikají tvary rozdílné podle pádu a čísla.

3. Pádův (casus) máme sedm:

1. *nominativ*, na otázku *kdo? co?* — na př. *zelený strom*; —

2. *genitiv*, na otázku *čí? koho? čeho?* — na př. *zeleného stromu*; —

3. *dativ*, na otázku *komu? čemu?* — na př. *zelenému stromu*; —

4. *akkusativ*, na otázku *koho? co?* — na př. *zelený strom*;

5. *vokativ*, při volání, — na př. *o pane! zelený strome!* —

6. *lokal*, na otázku *v kom? v čem? o kom? ... na kom? ...* atp., — na př. *na zeleném stromě*; —

7. *instrumental*, na otázku *kým? čím?* — na př. *zeleným stromem*.

4. Číslo (numerus) je troje:

a) *jednotné* (singular), jímž se znamená předmět jen jeden, na př. *strom* (jeden), *ruka* (jedna), *sto* (jedno);

b) *dvojně* (dual), jímž se znamenají dva předměty téhož druhu, na př. (dvě) *ruce*, (dvě) *stě*;

c) *množné* (plural), jímž se znamená předmětův téhož druhu počet větší než dva, na př. *tři orlové*, *pět ruk*, *sedm set*.

5. Číslo dvojněho zachovaly se ve skloňování jenom některé zbytky, na př. *dvě stě*, *obou rukou*, *za ušima* a j.

6. Některá jména podstatná mají číslo jen množné, na př. *kamna*, *nážky*, *Hradčany*, *Lobkovice* a j.; jména ta nazývají se v mluvnicku pomnožná (pluralia).

47. 1. *Časování* mají slovesa.

2. V časování vznikají tvary a výrazy rozdílné podle osoby, čísla, času a způsobu. Na př. sloveso *nésti* má v indikativě (oznamovacím způsobu) přítomného času tvary:

pro 1. osobu čísla jedn. *nesu*, množ. *neseme*, —

„ 2. „ „ „ *neseš*, „ *nesete*, —

„ 3. „ „ „ *nese*, „ *nesou*; —

a v indikativě času minulého má výrazy 1. *nesl jsem*, 2. *nesl jsi*,

3. *nesl (jest)* atd.

48. Slovesce *neohebná* jsou příslovce, předložky, spojky a citoslovce.

49. I. Jména podstatná.

1. Jména podstatná jsou názvy předmětův. Na př. *strom*, *člověk*, *síla*, *duše*, *zelenost*.

2. Předměty jsou dleem konkrétní (srostité = zvláštní, většinou smysly postižitelné, hmotné), dleem abstraktní (odtažitě = všeobecné, nehmotné). Podle toho rozeznáváme i jména podstatná:

- a) konkrétní t. j. ta, která jsou názvy předmětů konkrétních, na př. *strom, člověk, Praha* atd., a
- b) abstraktní t. j. ta, která jsou názvy předmětů abstraktních, na př. *moc, ctnost, chudoba, útěcha, zdraví, zahynutí* atd.

3. Podstatná jména konkrétní rozeznávají se obecná a vlastní.

- a) Jména obecná (nomina appellativa) jsou, jimiž každý jednotlivý předmět, každý jednotlivec svého druhu se nazývá; na př. *nář, kniha, dub, ryba, štika, dravec, krejčí, křesťan* atd.

Ke jménům obecným patří také jména hromadná (collectiva). Jsou tvaru jednotného a významu množného; na př. *doubí, tráí, dříví, listí, bratrstvo, rodina, čeleď* a. j.

- b) Jména vlastní (nomina propria) jsou, jimiž jen jistý jednotlivý předmět, jistý jednotlivec se nazývá a rozumí. Na př. *Praha, Morava, Evropa, Labe, Komenskij, Libuše*.

4. Jména vlastní znamenají dleem místo (= jména místní), dleem člověka.

- a) Jména místní jsou jména osad, vesnic, měst a zemí, na př. *Lhota, Lobkovice, Brozany, Rokycany, Olomouc, Polsko, Uhry*. To jsou jména místní ve smyslu užším. K nim druží se vlastní jm. hor, ostrovův a vod, na př. *Říp, Kreta, Bajkal, Vltava*.

- b) Jména vlastní, jež znamenají člověka, jsou národní a osobní. Jména národní jsou na př. *Čech, Slovan, Němec, Bavor, Řek*. Jména naše osobní jsou jména křestní a příjmení.

Jména křestní jsou dleem cizí, na př. *Jan, Anna* atd., — dleem domácí, na př. *Václav, Lidmila* a j.

Příjmení (česká) jsou původu několikerého.

Mnohá jsou utvořena ze jmen křestních, domácích i cizích. Na př. z *Václav* je *Václavík, Váňa, Vuněk, Vaníček, Vach, Vašek . . .*; z *Jakub* je *Jakubec, Jakoubek, Kuba, Kouba, Koubek, Kubin, Kubík, Kubíček . . .*; atd.

Jiná jsou jména obecná, zúžením významu proměněná ve jména vlastní. Na př. *Krejčí, Pražák, Svoboda* atd.

50. Skloňování jmen podstatných.

Skloňování jmen podstatných má tyto vzory:

A) 1. *chlap, dub*; 2. *oráč, meč*; 3. *Jiří*;

B) 4. *město*; 5. *moře*; 6. *znamení*;

C) 7. *ryba*; 8. *vladyka*; 9. *duše*; 10. *panoše*; 11. *paní*; 12. *sudí*;

D) 13. *kost*; 14. *host*;

E) 15. *tykev*; 16. *kámen*; 17. *rámě*; 18. *nebe*; 19. *loket*; 20. *kuře*;
21. *máti*.

Poznamenání.

Skloňovací vzory tyto rozřazeny jsou podle jistých známek. Znamky ty nejsou všechny na tvarech novočeských dosti zřetelné. Pročež pamatujme si toto:

v řadě A) jsou vzory rodu mužského; první z nich, *chlap*, má v jedn. genitivě koncovku *-a*: *chlapa*, a touž koncovku měly tu také ostatní vzory této řady (byl gen. *duba*, *oráča* atd.); ze vzorů těch

1. *chlap*, *dub* mají koncovku tvrdou,
a jest *chlap* významu životného, *dub* neživotného;
2. *oráč*, *meč* mají koncovku měkkou,
a jest *oráč* významu životného, *meč* neživotného;
3. *Jiří* má koncovku *-í*; —

v řadě B) jsou vzory rodu středního; první z nich, *město*, má v jedn. genitivě koncovku *-a*; *města* (jako *chlapa* v řadě A), a touž koncovku měly také ostatní vzory této řady (byl gen. *mořa* atd.); ze vzorů těchto má

4. *město* koncovku tvrdou,
5. *moře* „ měkkou,
6. *znamení* „ *í*; —

v řadě C) jsou vzory rodu ženského a mužského; první z nich, *ryba* a *vladyka*, mají v jedn. akkusativě koncovku *-u*: *rybu*, *vladyku*, a touž koncovku měly také ostatní (byl akk. *dušu*, *panošu* atd.); ze vzorů těchto jest

7. <i>ryba</i> rodu ženského	} a mají koncovku tvrdou;
8. <i>vladyka</i> rodu mužského	
9. <i>duše</i> rodu ženského	} a mají koncovku měkkou;
10. <i>panoše</i> rodu mužského	
11. <i>paní</i> rodu ženského	} a mají koncovku <i>-í</i> ; —
12. <i>sudí</i> „ mužského	

v řadě D) je vzor

13. *kost* rodu ženského,
  14. *host* „ mužského,
- a oba mají v jedn. genitivě koncovku *-í*: *kosti*, *hosti*; —

v řadě E) jsou vzory rodu mužského, ženského i středního a mají v jedn. genitivě koncovku *-e*; když tuto kon-

covku odepneme, zbývá kmen, jenž se končí souhláskou
-v, -n, -s, -t nebo -r; zejména jest:

15. *tykev* gen. *tykve* rodu ženského s kmenovou souhl. -v;
16. *kámen* gen. *kamene* rodu mužského }
17. *rámě* gen. *ramene* rodu středního } s " " -n;
18. *nebe* (gen. býv. *nebes*) r. středního s " " -s;
19. *loket* gen. *lokte* rodu mužského }
20. *kuře* gen. *kuřete* rodu středního } s " " -t;
21. *máti* gen. *mateře* rodu ženského s " " -r.

51.

1. Vzor *chlap, dub*.

Jedn. nom.	<i>chlap</i>	<i>dub</i>
gen.	<i>chlapa</i>	<i>dub<u>u</u>, lesa</i>
dat.	<i>chlapu, -ovi</i>	<i>dubu</i>
akk.	<i>chlapa</i>	<i>dub</i>
vok.	<i>chlape!</i> <i>synu!</i>	<i>dube!</i>
lok.	<i>chlapě, -u, -ovi</i>	<i>dubě, -u</i>
instr.	<i>chlapem</i>	<i>dubem.</i>
Množ. nom. vok.	<i>chlapi, -ové</i> <i>andělé</i>	<i>duby, -ové</i>
gen.	<i>chlap<u>ů</u>v, -ů</i>	<i>dub<u>ů</u>v, -ů</i>
dat.	<i>chlap<u>ům</u></i>	<i>dub<u>ům</u></i>
akk.	<i>chlapy</i>	<i>duby</i>
lok.	<i>chlap<u>ích</u>, -ech</i>	<i>dub<u>ích</u>, -ech</i>
instr.	<i>chlapy</i>	<i>duby.</i>

52. 1. Jména podstatná k tomuto vzoru patřící jsou rodu mužského a mají souhlásku kmenovou tvrdou (i tak zvané souhlásky obojetné jsou zde vlastně tvrdé); na př. *bůh, lenoch, člověk, had, plot, pán, anděl, bratr, holub, chlap, lov, les, vůz*.

Táž jména jsou dílem životná, dílem neživotná; ona skloňují se jako *chlap*, tato jako *dub*.

2. V jedn. genitivě mají životná koncovku -a, *chlapa*, — neživotná koncovku -u, *dubu*. Ale koncovka -a bývá často také u neživotných; ku př.: z *Berouna, do Říma, u Tábora*...; měsíce *ledna, února, března*...; od *pondělka, do úterka, od včerejška, do dneška*; z *kostela, kláštera, lesa, zákona, života* atd.

3. V jedn. akkusativě mají životná tvar stejný s genitivem, *chlapa*, — a neživotná tvar stejný s nominativem, *dub*.

4. V jedn. vok. je *bratr* — *bratře*, *Petr* — *Petře*; ale: pane doktore! slavný sbore!

V témž pádě bývá také koncovka *-u*: synu! Zvláště často po souhlásce hrdelné: vrahu! lenochu! strýčku!

5. V množ. gen. jsou některé tvary starší bez *-ův*; na př. do oblak, do Uher, z Brozan.

6. V množ. lok. bývá též koncovka *-ách*. Na př. *obláček* — v *obláčcích* a *obláčkách*; *viděti* něco ve *snách*.

7. Podst. jméno *bratr* má v čísle množ. nom. *bratři* a *bratří*, gen. *bratrův* a *bratří*, dat. *bratrům* a *bratřím*, akk. *bratry* a *bratři*, vok. *bratři* a *bratři*, lok. *bratřech* a *bratřích*, instr. *bratry* a *bratřimi*; v. §. 71 č. 2.

8. Říkáme: u *prsou*, na *prsou* atp.; tvar *prsou* je zbytek čísla dvojného. Chybné jest *prsouch* a dat. *prsoum*.

9. Mnohá jména podstatná, která jsou v jedn. nom. jednoslabičná a dlouhá, krátí slabiku v pádech, kde jsou tvaru víceslabičného; na př. hrách — hrachu, chléb — chleba, sněh — sněhu, dvůr — dvora atd.

Naproti tomu v jiných zůstává slabika nezkrácena, na př. páv — páva, dól — dálu, kout — kouta atd.

53. Pomnožná jména místní Uhry, Brozany atp.

Podle vzoru *dub*, množ. *duby*, skloňují se mnohá pomnožná jména místní, jako jsou na př.: *Uhry*, *Čechy*, *Rakousy*, *Bavory*, *Brozany*, *Rokycany*, *Hradčany* atd.

Sklonění jejich jest:

nom. akk. *Uhry*, *Brozany*;

gen. *Uher*, *Brozan* (tu zachován tvar genitivu staršího, bez *-ův*);

dat. *Uhrům* a *Uhrám*, *Brozanům*;

lok. v *Uhrích* a *Uhrách*, v *Brozanech*;

instr. *Uhry* a *Uhrami*, *Brozany*.

54.

2. Vzor *oráč*, *meč*.

Jedn. nom. *oráč* *meč*

gen. *oráče* *meče*

dat. *oráči, -ovi* *meči*

akk. *oráče* *meč*

vok. *oráči!* *meči!*

(-ec, če) *kupče!*

lok. *oráči, -ovi* *meči*

instr. *oráčem* *mečem*.

Množ. nom. vok. <i>oráči, -ové</i>	<i>meče, -ové</i> (2)
gen. <i>oráčův, -ů</i>	<i>mečův, -ů</i>
dat. <i>oráčům</i>	<i>mečům</i>
akk. <i>oráče</i>	<i>meče</i>
lok. <i>oráčích</i>	<i>mečích</i>
instr. <i>oráči</i>	<i>meči.</i>

55. 1. Jména podstatná k tomuto vzoru patřící jsou rodu mužského a mají souhlásku kmenovou měkkou (tak zvané souhlásky obojetné jsou zde měkké); na př. kraj, kůň, muž, koš, oráč, plášť, kupec, kovář, kazatel, kněz.

Táž jména jsou dílem životná, dílem neživotná; ona skloňují se jako *oráč*, tato jako *meč*. >

2. V jedn. akk. mají životná tvar stejný s genitivem, *oráče*, — a neživotná tvar stejný s nominativem, *meč*. Ve rčení *sednouti na kůň* zachoval se akkusativ stejný s nominativem i při jméně životném.

3. V množ. gen. jsou některé tvary (starší) bez *-ův*; na př. *pět tisíc* (n. *tisícův*), mnoho *peněz*, mnoho *přátel*, mnoho *obyvatel*, do *Lobkovic*.

4. Jména na *-tel* mají v množ. nom. a vok. koncovku *-telé*, na př. *kazatelé* atp. Pády ostatní shodují se se vzorem *oráč*. Sklonění jmen těchto jest tedy:

číslo jedn.	číslo množ.
nom. <i>kazatel</i>	<i>kazatelé</i>
gen. <i>kazatele</i>	<i>kazatelův</i>
dat. <i>kazateli</i>	<i>kazatelům</i>
akk. <i>kazatele</i>	<i>kazatele</i>
vok. <i>kazateli!</i>	<i>kazatelé!</i>
lok. <i>kazateli</i>	<i>kazatelích</i>
instr. <i>kazatelem;</i>	<i>kazatel.</i>

Sem patří také podst. jména *přítel* a *nepřítel*. Mají v čísle jedn. v kmeni samohlásku *-í-* (*přítel*, *nepřítel*), a ve množném *-á-* (*přátelé*, *nepřátelé*). Sklonění jejich jest:

číslo jedn.	číslo množ.
nom. <i>přítel</i>	<i>přátelé</i>
gen. <i>přítele</i>	<i>přátel</i>
dat. <i>příteli</i>	<i>přátelům</i>
akk. <i>přítele</i>	<i>přátele</i>
vok. <i>příteli!</i>	<i>přátelé!</i>
lok. <i>příteli</i>	<i>přátelích</i>
instr. <i>přítelem;</i>	<i>přáteli.</i>

5. Podst. jméno *kněz* má v čísle množ. nom. (vok.) *kněží*, gen. *kněží*, dat. *kněžím*, akk. *kněží*, lok. *kněžích*, instr. *kněžimi*. Srov. §. 71. č. 2.

6. V nom. (akk.) jedn. píše se *děšt* i *dešť*; pády ostatní mají *-e* vždy krátké. — Podst. jméno *peníz* má v čísle množ. gen. *peněz*, dat. *penězům*, lok. *peněžích*, instr. *penězi*. Liší se: mnoho *peněz* (= viel Geld) a mnoho *penězův* (= viel Geldmünzen).

56. Pomnožná jména místní na *-ice*: *Lobkovice* atp.

Podle vzoru *meč*, množ. *meče*, skloňují se pomnožná jména místní na *-ice*, na př. *Lobkovice*, *Vršovice*, *Budějovice* atd.

Sklonění jejich jest:

nom. akk. *Lobkovice*;

gen. *Lobkovic* (tu zachován tvar genitivu staršího, bez *-ův*);

dat. *Lobkovicům*;

lok. v *Lobkovicích*;

instr. *Lobkoviči*, odchylkou též *Lobkovicemi*.

57.

3. Vzor *Jiří*.

1. Jména sklonění tohoto mají v některých pádech vedle tvarů vlastních také novotvary podle vzoru *pěší*.

Sklonění jejich jest:

jedn. nom. *Jiří*

gen. *Jiří* . . . . . novotvar: *Jiřího*

dat. *Jiří* . . . . . „ *Jiřímu*

akk. *Jiří* . . . . . „ *Jiřího*

vok. *Jiří*

lok. *Jiří* . . . . . „ *Jiřím*

instr. *Jiřím*

množ. nom. vok. *Jiří*

gen. *Jiří* . . . . . novotvar: *Jiřích*

dat. . . . . „ *Jiřím*

akk. *Jiří*

lok. *Jiřích*

instr. . . . . „ *Jiřimi*.

2. Sem patří jména vlastní *Jiří*, *Jiljí*, *Brikcí*; pak obecná *pondělí*, *září*, gen. *-í* atd.

3. Příklady k některým pádům jednotlivým:

jedn. nom. svatý Jiří, král Jiří, první září;

gen. svatého Jiří, krále Jiří; prvního září, do pondělí;

novotvar: krále Jiřeho, Jiřeho Palkoviče;

- dat. svatému Jiří, králi Jiří, k prvnímu září;
 novotvar: králi Jiřimu, Jiřimu Palkovičovi;
 akk. svatého Jiří, krále Jiří; v pondělí, na září;
 novotvar: krále Jiřiho, Jiřiho Palkoviče;
 lok. o sv. Jiří, o králi Jiří; v měsíci září;
 novotvar: o králi Jiřím, o Jiřím Palkovičovi.

58. 4. Vzor město.

Číslo jednotné:	Číslo množné:
nom. vok. akk. město	města
gen. města	měst
dat. městu	městům
lok. městě, -u	městech, slovích
instr. městem.	městy.

59. 1. Podle tohoto vzoru skloňují se všechna podstatná jména rodu středního (a některá příjmení rodu mužského), která mají v nom. jedn. koncovku *-o*, v nom. množ. *-a*, a jejichžto souhláska kmenová je tvrdá (souhlásky tak zvané obojetné jsou zde tvrdé); na př. *blaho*, *roucho*, *oko*, *stádo*, *město*, *okno*, *koło* *péro*, *slovo*, *proso*, *železo*, *vraťa*.

2. V lokalu jedn. mění se před koncovkou *-ě* (*e*) souhláska kmenová způsobem náležitým; *péro* — v *péře*, *mléko* — v *mléce*, *vojsko* — ve *vojště*, *Polsko* — v *Polště*, *Hradecko* — na *Hradečtě*.

3. V lokalu množ. mívají některá jména koncovku *-ách*, zvláště jména na *-ko*, *-žko*: lok. *jablkách*, *městečkách*.

4. Ve jméno, *léto*, *péro*, *dílo*, *jádro*, *játro* krátí se samohláska v gen. množ.: *jmen*, *let*, *per*, *děl*, *jader*, *jater*; — v *léto* také v pádech jiných: množ. dat. *letům*, lok. *letech*, instr. *lety*.

5. Mužská příjmení tohoto vzoru, na př. *Stýbło*, *Vočadlo*, mají některé pády podle vzoru *vladyka*: gen. pana *Stýbla* a *-y*, dat. lok. *-ovi*, akk. *-o* a *-u*.

6. Podstatné jméno *dítko* skloňuje se v čísle množném podle *ryba* a je rodu ženského: *dítky*, *dítek*, *dítkám*, *dítkách*, *dítkami* (nikoli *dítka*, dat. *dítkám* atd.). Podobně je k č. jedn. *dítě* (rodu střed.) č. množ. *děti* (rodu žensk.), v. §. 86 č. 2.

7. Podst. jm. *ucho* a *oko* mají:

v čísle jednotném sklonění náležité: gen. *ucha*, *oka*, atd.;

v čísle množném též sklonění náležité, když se jimi nerozumějí údy tělesné, nýbrž nějaká *ucha* a *oka* jiná, na př. *ucha* u nádob, *oka*

naléknutá na zvěř: gen. *uch, ok*, dat. *uchům, okům* nebo *-ám*, lok. *uších, očích* nebo *uchách, okách*, instr. *uchy, oky*.

Když se však rozumějí údy tělesné, je sklonění toto:

nom. akk. *uši, oči*
 gen. *uší, očí*
 dat. *uším, očím*
 lok. *uších, očích*
 instr. *ušima, očima*.

Tvary *uši, oči*, gen. *uší, očí*, instr. *ušima, očima* jsou zbytky čísla dvojného.

8. Jiné zbytky dvojného čísla tohoto vzoru jsou tvary *stě* (dvě *stě*) a *kolenou* (ve rčech: u *kolenou*, na *kolenou*). Chybné jest *kolenouch* a dat. *kolenoum*.

60.

5. Vzor *moře*.

Číslo jednotné:	Číslo množné:
nom. vok. akk. <i>moře</i>	<i>moře</i>
gen. <i>moře</i>	<i>moří</i>
dat. <i>moři</i>	<i>mořím</i>
lok. <i>moři</i>	<i>mořích</i>
instr. <i>mořem</i> .	<i>moři</i> .

61. 1. Jména podstatná k tomuto vzoru patřící jsou jména obecná (appellativní) rodu středního (a některá příjmení rodu mužského) a jejich souhláska kmenová je měkká (souhlásky tak zvané obojetné jsou zde měkké); na př. *moře, pole, nebe, Labe, líce, lože, olniště* atd.

2. Množ. genitivu *plic, vajec* nemají koncovky *-i*; jména na *-iště* dŕlem mají *-í*, dŕlem jsou též bez něho, na př. *pastvišť* a *pastviští*.

3. Mužská příjmení tohoto vzoru, na př. *Srdce*, mají v jedn. dat. a lok. též *-ovi*: panu *Srdci* nebo panu *Srdcovi*.

Podst. jm. *vejce, vole* a s koncovkou *-iště* mívají v jazyce obecném koncovky podle vzoru *kuře*, gen. *-ete*, dat. *-eti* atd., chybné místo gen. *vejce, vole, olniště*, dat. *vejci, volí, olništi* atd.

62.

6. Vzor *znamení*.

Číslo jednotné:	Číslo množné:
nom. vok. akk. <i>znamení</i>	<i>znamení</i>
gen. <i>znamení</i>	<i>znamení</i>
dat. <i>znamení</i>	<i>znaméním</i>
lok. <i>znamení</i>	<i>znaméních</i>
instr. <i>znaméním</i> .	<i>znaméními</i> .

63. 1. Podstatná jména tohoto vzoru jsou

- a) většinou rodu středního, na př. *znamení, zboží* atd.;
 b) některá r. mužského, složená s *pod-*, na př. *podkoní, podkomoří* atp.

2. Jména mužská *podkoní, podkomoří* atp. mají v některých pádech vedle tvarů vlastních a místo nich častěji novotvary podle vzoru *pěší*; na př. jedn. gen. *podkoního*, dat. *podkonímu* atd.

64.

7. Vzor *ryba*.

Číslo jednotné:	Číslo množné:
nom. <i>ryba</i>	<i>ryby</i>
gen. <i>ryby</i>	<i>ryb</i>
dat. <i>rybě</i>	<i>rybám</i>
akk. <i>rybu</i>	<i>ryby</i>
vok. <i>rybo!</i>	<i>ryby!</i>
lok. <i>rybě</i>	<i>rybách</i>
instr. <i>rybou.</i>	<i>rybami.</i>

65. 1. Podle tohoto vzoru skloňují se všechna podstatná jména rodu ženského, která mají kmenovou souhlásku tvrdou (souhlásky tak zvané obojetné jsou zde tvrdé) a v nominativě jednot. koncovku *-a*, v množ. *-y*; na př. *vláha, moucha, ručka, žena, sestra, síla, ryba, lípa, rosa, Horky* atd.

2. V nom. množ. jest několik tvarů s koncovkou *-a*; na př. *louka* nom. množ. *louky* a *luka, hora* — *hory* a *hora, muka* — *muky* a *muka* a *j*.

Touž koncovku, *-a* místo *-y*, mívají pomnožná jména místní v jazyce spisovném často, v obecném z pravidla; na př. *Horka* m. *Horky*, *Slatina* m. *Slatiny* atp.

3. Mnohá jména dvojslabičná, jež mají slabiku první dlouhou, zkracují ji v instr. jedn. a v gen., dat., lok. a instr. množném; na př.:

rána	instr. <i>ranou</i> ,	gen. <i>ran</i> ,	dat. <i>ranám</i> ,	lok. <i>ranách</i> ,	instr. <i>ranami</i> ;
brána	„ <i>branou</i> ,	„ <i>bran</i> ,	„ <i>branám</i> ,	„ <i>branách</i>	„ <i>branami</i> ;
žlá	„ <i>žilou</i> ,	„ <i>žil</i> ,	„ <i>žilám</i> ,	„ <i>žilách</i>	„ <i>žilami</i> ;
hrouda	„ <i>hrudou</i> ,	„ <i>hrud</i> ,	„ <i>hrudám</i>	„ <i>hrudách</i>	„ <i>hrudami</i> .

U jiných jmen táž změna dílem jen částečně se děje, dílem nikdy. Jen částečně, na př. *houba* — gen. množ. *hub*, ale jedn. instr. *houbou*, množ. dat. *houbám* atd., *míra* — jedn. instr. *měrou* a množ. gen. *měr* atd. Nikdy, na př. *sláva* — jedn. instr. *slávou*, množ. gen. *sláv*, dat. *slávám* atd.

4. Podstatná jména *ruka* a *noha* mají:

V čísle jednotném nom. *ruka*, *noha*, gen. *ruky*, *nohy* atd. (jako *ryba*, *ryby* atd.).

V čísle dvojném, t. j. když se rozumějí ruce nebo nohy dvě, jsou tvary tyto:

nom. a akk. (dvě) *ruce*, (dvě) *nohy*, na př. ruce i nohy přílišnou prací umdlejí, — člověk má dvě ruce a dvě nohy; —

gen. *rukou*, *nohou*, na př. prsty u rukou, u nohou (chybně: *-ouch!*);
dat. *rukám*, *nohám*, na př. k rukám, padnouti k nohám někomu (chybně *-oum!*);

lok. *rukou*, *nohou*, na př. matka drží dítě na rukou, bolest v nohou (nebo: v *nohách*; chybně *-ouch!*);

instr. *rukama*, *nohama*.

V čísle množném, t. j. když se rozumí ruk a noh více než dvě, jsou opět tvary náležité podle *ryba*, kromě nom. a akk. *ruce*: na př. tři *ruce*, hráti na čtyři *ruce*.

Tvary *ruce*, *rukou*, *nohou* a *rukama*, *nohama* jsou zbytky čísla dvojného.

66.

8. Vzor *vladyka*.

1. Jména pod vzorem *ryba* jsou rodu ženského. Stejného zakončení a kmene jsou také mnohá jména rodu mužského. Na př. *vladyka*, *vévoda*, *starosta*, *sluha*, *pastucha*, *družba*; *patriarcha*, *evangelista*, *levita* atp.

Jména tato skloňovala se původně úplně jako *ryba*; na př.:

jedn. nom. chudý vladyka	jako jedn. nom. ryba,
gen. chudého vladyky	gen. ryby,
dat. chudému vladyce	dat. rybě,
akk. chudého vladyku	akk. rybu, —
množ. nom. vladyky	množ. nom. ryby atd.

2. Časem však ujmají se tu některé novotvary podle vzoru mužsk. *chlap*, a sklonění novočeské jest takové:

podle vz. *ryba* (tvar náležitý)   podle vz. *chlap* (novotvar)

jedn. nom. vladyka	
gen. vladyky	
dat.	vladykovi
akk. vladyku	
vok. vladyko!	
lok.	vladykovi
instr. vladykou	

množ. nom.	vladykové, evangeliste
gen. vladyk	vladykův
dat. vladykám	vladykám
akk. vladyky	
lok. vladykách	vladycích, evangelistech
instr. vladykami	evangelisty.

67.

9. Vzor *duše*.

Číslo jednotné:	Číslo množné:
nom. <i>duše</i>	<i>duše</i>
gen. <i>duše</i>	<i>duší; mil</i>
dat. <i>duši</i>	<i>duším</i>
akk. <i>duši</i>	<i>duše</i>
vok. <i>duše!</i>	<i>duše!</i>
lok. <i>duši</i>	<i>duších</i>
instr. <i>duši</i> .	<i>dušemi</i> .

68. 1. Podle tohoto vzoru skloňují se všechna podstatná jména rodu ženského, která mají kmenovou souhlásku měkkou (souhlásky tak zvané obojetné jsou zde měkké) a v nominativě jedn. i množ. koncovku *-ě (e)*; na př. *růže, duše, péče; nouze, ulice, pře, míle, země, kvasnice* atd. *4*

2. V jedn. nominativě bývá koncovka *-ě (e)* často odsuta. Na př. říká se a často i píše se *báň* místo *báně*, a podobně *díž, houšť, hráz, kratochvíl, mez, mříž, nesnáz, obec, oj* (m. oje), *páž, peleš, postel, poušť, rez* (m. rze), *skrání, skrýš, souš* (souše), *stráž, šíj* (m. šíje), *šiv* (m. šíve = šířka), *tíž, tloušť* (m. tlouště = tloušťka), *tvrz* (m. tvrze), *úlehl* (m. úlehle), *vášeň, věž, výš* (m. výše = výška), *zář, zbroj, zem*. V jazyce spisovném žádá se, aby koncovka *-ě (e)* co možná se zachovávala; psáti jest tedy *země, tíže* atd.

3. U týchž jmen, kde v jedn. nom. bývá odsuto *-ě (e)*, bývá také v jedn. akkusativě koncovka *-i* odsuta. Na př. akk. *báň* místo *báni*, *poušť* m. *poušti*, *zem* m. *zemi*, atd. V jazyce spisovném má se koncovka *-i* co možná zachovávatí.

4. U týchž jmen bývá dále také jedn. vok. *-i* (podle vz. *kost*); na př. rodná *zemi!*

5. Genitiv množný má koncovku *-í*: *duše* — *duší*; někdy je bez *-í*: *mil, neděl, ulic, otrokyň*. *mil, neděl, ulic, otrokyň*

6. Některá jména dvouslabičná, jež mají slabiku první dlouhou, zkracují ji v jedn. instr. a v množ. gen. dat. lok. i instr.; na př.:

práce — jedn. i. *pracel*, mn. g. *pracel*, d. *pracím*, l. *pracích*, i. *pracemi*,
lžice — " " *lžicel*, " " *lžic*, " *lžicím*, " *lžicích*, " *lžicemi*,
kůže — " " *kožl*, " " *kožl*, " *kožím*, " *kožích*, " *kožemi*.

7. Ve výrazech *z-výšší*, *z-děli*, *z-děli*, *z-víci*, *z-tlouští*, *z-hloubi* (místo *vz-výši* atd.), *v-stáří*, *v-šíří*, *na-šíří*, *na-děli* atp. jsou předložky *z-* (místo *vz-*), *v-* a *na-* s akkusativy podstatných jmen *výšší* (= vysokost), *děle* (= délka), *dále* (= dalekost), *více* (= velikost), *tloušť*, *hloub*, *stáří* (= stáří), *šíře* (= šířkost). Konecova výrazů těchto jest právem *-i*: (*v*)*z-výšší*, *v-stáří*, *na-děli*, jako v akk. *duši*. Někdy bývá odsuta (*v*)*z-výš*, *v-stáří*, *na-děl* atd.

Často píše se tu *-i*: *z-výšší*, *z-děli* atd., odchylkou m. *-i*.

8. Jména pomnožná *bromnice*, *letnice*, *vánoce*, *velikonoce* skloňují se náležitě podle vzoru *duše*, ale v dat. a instr. přecházejí ke vzoru *meč*; jest tedy:

nom. akk. *vánoce*
 gen. *vánoce*
 dat. . . . . *vánocám* (jako *mečám*)
 lok. *vánocích*
 instr. *vánocemi* . . . a *vánoci* (jako *meči*).

69.

10. Vzor *panoše*.

1. Jména pod vzorem *duše* jsou rodu ženského. Stejného zakončení a kmene jsou také mnohá jména rodu mužského k. o. Na př. *panoše*, *rukojmň* a mnohá na *-ce*: *soudce*, *vůdce*, *obránce*, *strážce*, *správce*, *diáče* a j.

Jména tato skloňovala se původně úplně jako *duše*; na př.:

jedn. nom. věrný <i>panoše</i>	jako jedn. nom. <i>duše</i> ,
gen. věrného <i>panoše</i>	" " gen. <i>duše</i> ,
dat. věrnému <i>panoši</i>	" " dat. <i>duši</i> ,
akk. věrného <i>panoši</i>	" " akk. <i>duši</i> ,
instr. věrným <i>panoši</i>	" " instr. <i>duši</i> , —
množ. nom. věrní <i>panoše</i>	jako množ. nom. <i>duše</i> ,
gen. věrných <i>panoši</i>	" " gen. <i>duši</i> ,
instr. věrnými <i>panošemi</i>	" " instr. <i>dušemi</i> , atd.

2. Časem však ujmají se tu některé novotvary podle mužského vzoru *oráč*, a sklonění jest takové:

podle vz. <i>duše</i> (tvar náležitý)	podle vz. <i>oráč</i> (novotvar)
jedn. nom. <i>panoše</i>	
gen. <i>panoše</i>	
dat. <i>panoši</i>	<i>panošovi</i>
akk.	<i>panoše</i>

	vok. panoše	panoši
	lok. panoši	panošovi
	instr.	panošem
množ.	nom.	panoši, -ové
	gen.	panošův
	dat.	panošům
	akk. panoše	
	lok. panoších	
	instr. panošemi	panoši.

3. V jedn. nominativě vynechává se někdy *-e*, na př. *panoš* m. panoše, *správce* m. správce; lépe jest neodsouvatí.

70.

11. Vzor *paní*.

Číslo jednotné:

Číslo množné:

nom. <i>paní</i>	<i>paní</i>
gen. <i>paní</i>	<i>paní</i>
dat. <i>paní</i>	<i>paním</i>
akk. <i>paní</i>	<i>paní</i>
vok. <i>paní!</i>	<i>paní!</i>
lok. <i>paní</i>	<i>paních</i>
instr. <i>paní.</i>	<i>paními.</i>

71. 1. Jména tohoto vzoru jsou rodu ženského: *paní*, *pradlá*, *Maří* atd.

2. Ke vzoru *paní* patří také podstatná jména *bratří* a *kněží*. Jimi vyjadřuje se číslo množné k jednotnému *bratr* a *kněz*.

V čísle jednotném skloňuje se *bratr* podle *chlap*, a *kněz* podle *ordč*, na př.:

nom. dobrý *bratr* a velebný *kněz*,
gen. dobrého *bratra* a velebného *kněze* atd.

V čísle množ. jsou tvary *bratří* a *kněží*, podle vzoru *paní*, tedy:

nom. dobří *bratří* a velební *kněží*,
gen. dobrých *bratří* a velebných *kněží*,
dat. dobrým *bratřím* a velebným *kněžím*,
akk. dobré *bratří* a velebné *kněží*,
lok. o dobrých *bratřích* a velebných *kněžích*,
instr. dobrými *bratřimi* a velebnými *kněžimi*.

Vedle *bratří* je také množné číslo *bratři* gen. *bratrův* atd. (podle vzoru *chlap*, v. § 52 č. 7); ale *kněz* má v č. množ. jen *kněží*, gen. *kněží*, dat. *kněžím* atd.

72.

12. Vzor *sudí*.

1. Jména pod vzorem *paní* jsou rodu ženského. Stejného kmene jsou také jména rodu mužského. Na př. *sudí*, a mnohá na -čí: *krejčí*, *mluvčí*, *lovčí* a j.

Jména tato skloňovala se původně jako *paní*; byl tedy na př.:

jedn. nom. spravedlivý sudí	jako nom. paní,
gen. spravedlivého sudí	„ gen. paní,
dat. spravedlivému sudí	„ dat. paní,
instr. spravedlivým sudí	„ instr. paní, atd.

2. Časem však ujímají se tu některé novotvary podle vzoru *pěší* (rodu mužsk.), a sklonění jest takové:

jedn. nom. pan sudí, mluvčí	
gen. pana sudí	novotvar: pana sudího, mluvčího,
dat.	„ panu sudímu, mluvčímu,
akk. (jako gen.)	
lok.	„ o panu sudím, mluvčím,
instr.	„ panem sudím, mluvčím;

množ. nom. páni sudí, mluvčí	
gen. pánův sudí, mluvčí	„ pánův sudích, mluvčích,
dat. pánům sudím, mluvčím,	
akk. pány sudí, mluvčí	
lok. o pánech sudích, mluvčích	
instr. pány sudími, mluvčími.	

73.

13. Vzor *kost*.

Jednotné číslo:

Množné číslo:

nom. <i>kost</i>	<i>kosti</i>
gen. <i>kosti</i>	<i>kostí</i>
dat. <i>kosti</i>	<i>kostem</i>
akk. <i>kost</i>	<i>kosti</i>
vok. <i>kosti!</i>	<i>kosti!</i>
lok. <i>kosti</i>	<i>kostech</i>
instr. <i>kostí</i> .	<i>kostmi</i> .

74. 1. Jména vzoru tohoto jsou rodu ženského. Na př.:

ozim, otep, step, obuv;

hůl, sůl, mysl, ocel, sběř, modř, tvář, zvěř;

čeled, havěď, hruď, chamraď, káď, měď, píď, střed gen. strdi (biblecké), -věď (zповěď, odpověď atp.), zeď, žerď;

čest, část, čelist, čtvrt, hrst, huť, choť, chut, kořist, kost, labuť, lať, lest, loukoť, mast, -měť (paměť), nať, nit, oprat, past, pažit, pečet, pelest,

peruť, pěst, plst, prst, pouť, ratolest, rtuť, síť, slast, smrt, srst, strast, trať, trest (= třítina), *-věst* (pověst a. j.), *-vět* (obět, závět), *-vist* (závist, nenávist), *vlast, -žest* (úžest), dále hojná s příponou *-st*, končící se na *-ost* a *-est*: *radost, starost, bolest* atd.;

moc (*pomoc, nemoc*), *noc, pec, věc*; *směs, ves*; *louč, řeč, seč, žluč*; *lež*; *myš, rozkoš, veš*.

2. Mnohá z nich přecházejí ke vzoru *duše*. Tu pak mívají vedle tvarů náležitých ze vzoru *kost* také ještě tvary obdobné ze vzoru *duše*. Na př. *zeď* má koncovky:

podle vz. <i>kost</i> (náležité)	podle vz. <i>duše</i> (obdobné)
jedn. nom. akk. <i>zeď</i>	—
gen. <i>zdi</i>	<i>zdě</i>
dat. <i>zdi</i>	—
vok. <i>zdi!</i>	—
lok. <i>zdi</i>	—
instr. <i>zdi</i>	—;
množ. nom. akk. <i>zdi</i>	<i>zdě</i>
gen. <i>zdi</i>	—
dat. <i>zdem</i>	<i>zdím</i>
lok. <i>zdech</i>	<i>zdích</i>
instr. <i>zedmi</i>	<i>zděmi</i> .

Podobně jako *zeď*, gen. *zdi* a *zdě* atd., kolísají podst. jm.: *otep, obuv, běl, hůl, ocel, modř, tvář, zvěř, čeled, kád, loď, měď, píď, čvrt, chut, labuť, lať, nať, nit, past, peruť, pěst, rtuť, síť, pec, žluč* a j.

3. Kde oboje tvary jsou v užívání, náležité (podle vzoru *kost*) i obdobné (podle *duše*), dává jazyk spisovný přednost tvarům náležitým. Lépe jest tedy skloňovati *otep* gen. jedn. a nom. akk. množ. *otepi, obuv* — *obuvi, hůl* — *holi, modř* — *modři, zeď* — *zdi, měď* — *mědi, čvrt* — *čtvrti, pec* — *peci, žluč* — *žluči* atd., než užívati tvarův *otepě, obuvě, hole, modře, zdě, mědě, čvrtě, pece, žluče* atd.; lépe v instr. množ. *otepmi, holmi* atd. než *otepěmi, holemi* atd.

4. Sem patří také sklonění podstatného jména *daň* a některých jiných podobných. Sklonění jest toto:

(podle vz. <i>kost</i>)	(podle vz. <i>duše</i>)
jedn. nom. akk. <i>daň</i>	—
gen. —	<i>daně</i>
dat. <i>daní</i>	—
vok. <i>daní!</i>	—
lok. <i>daní</i>	—
instr. <i>daní</i>	—;

množ. nom. akk. —	. . . . . daně
gen. daní	. . . . . —
dat. —	. . . . . daním
lok. —	. . . . . daních
instr. —	. . . . . daněmi.

Tímto způsobem skloňují se:

- a) všecka tohoto druhu jména na -ň, na př. *braň, zbraň, daň, dlaň, jeseň, pláň* (planý strom), *saň, sáně* (množ., Schlitten), *sň, zeleň; báseň, píseň, plíseň, tíseň; bázeň, kázeň, lázeň, přízeň, trýzeň, žízeň* atp.;
- b) dále některá na -l a -r: *housle, jesle* (obě pomnožná), *koupel, dveře* (pomnožné, instr. *dveřmi*).

75.

14. Vzor *host*.

1. Jména pod vzorem *kost* jsou rodu ženského. Stejného s nimi kmene jest také podstatné jméno mužské *host*. Jeho sklonění jen málo se liší od vzoru *kost*, a jest toto:

v čísle jednotném:

v čísle množném:

nom. *host* (jako nom. *kost*)
 gen. *hosti* (jako gen. *kosti*)
 dat. *hosti* (jako dat. *kosti*)
 akk. *hosti* (gen. vzatý do akk.)
 vok. *hosti* (jako vok. *kosti*)!
 lok. *hosti* (jako lok. *kosti*)
 instr. *hostem* —;

nom. *hosté* —
 gen. *hostí* (jako gen. *kostí*)
 dat. *hostem* (jako dat. *kostem*)
 akk. *hosti* (jako akk. *kostí*)
 lok. *hostech* (jako lok. *kostech*)
 instr. *hostmi* (jako instr. *kostmi*).

Jest tedy rozdíl mezi vzory *kost* a *host* jenom v instr. jedn. (*kostí* a *hostem*) a v nom. množ. (*kostí* a *hosté*); koncovky v pádech ostatních byly a dílem dosud jsou stejné.

2. Vedle tvarů náležitých má podstatné jméno *host* také novotvary podle vzoru *chlap*: místo gen. a akk. jedn. mého *hosti* je také mého *hosta*, místo dat. a lok. *hosti* je také *hostu* a *hostovi* atd.

3. Kromě jména *host* patří ke vzoru tomuto jenom množ. číslo podstatného jména *lid*: nom. vok. *lidé*, gen. *lidí*, dat. *lidem*, akk. *lidí*, lok. *lidech*, instr. *lidmi*.

76.

15. Vzor *tykev*.

Číslo jednotné:

Číslo množné:

nom. *tykev*

tykve

gen. *tykve*

tykví

dat. <i>tykvi</i>	<i>tykvím</i>
akk. <i>tykev</i>	<i>tykve</i>
vok. <i>tykvi!</i>	<i>tykve!</i>
lok. <i>tykvi</i>	<i>tykvích</i>
instr. <i>tykví.</i>	<i>tykvemi.</i>

77. 1. Tak skloňují se podstatná jména *broskev, církev, houžev, konev, koroptev, kotev, krev, krokev, láhev, mrkev, pánev, rakev, ředkev, štoudev, větve, vikev, vrstev* a j.; jsou vesměs rodu ženského.

2. Někteří ze jmen vzoru tohoto mají vedle tvaru *-ev* také tvar *-va*, na př. vedle *kotev* je také *kotva*, a podobně *vrstva* vedle *vrstev* a j.; tvary *-va* skloňují se podle *ryba*.

3. Podstatné jméno *láhev* krátí prvou slabiku v jedn. instr. a v množ. gen., dat., lok., instr.: *lahví, lahví, lahvím* atd.

78. 16. Vzor *kámen*.

Číslo jednotné:

nom. <i>kámen</i>
gen. <i>kamene</i>
dat. <i>kameni</i>
akk. <i>kámen</i>
vok. <i>kameni!</i>
lok. <i>kameni</i>
instr. <i>kamenem.</i>

Číslo množné:

podle vz. *dub*.

79. 1. Tak skloňují se podst. jména *den* (v. doleji č. 5), *hřeben, ječmen, kámen, kmen, kořen, křemen, lupen, plamén, pramen, střemen*; jsou vesměs rodu mužského.

2. Podstatné jméno *kámen* krátí slabiku první v pádech, kde je tvar trojslabičný, a v gen. množ.: *kámen—kamene* atd., gen. mn. *kamen*.

3. V nářečích obecných bývají koncovky podle vzoru *dub (chlap)* také v čísle jednotném, na př. jedn. gen. *kus kamenu, kamenu, z ječmena, kus kořenu, dat. k pramenu, lok. v kameně, v plamenu* atd.; v jazyce spisovném objevují se tytéž tvary také dosti často, ale přece náleží přednost tvarům vlastním.

4. Genitiv množný podst. jména *kámen* jest *kamenův*. Vedle toho je také tvar *kamen*, když totiž *kámen* znamená váhu (= 20 liber), na př. *deset kamen masa*.

5. Podstatné jméno *den* má některé zvláštnosti a skloňuje se takto:

	(podle <i>host</i>)	(p. <i>chlap, dub</i>)
jedn. nom. <i>den</i>	množ. nom. . . .	<i>dní, dnové</i>
gen. <i>dne</i>	gen. <i>dní</i> . . .	<i>dnův</i>
dat. <i>dní</i>	dat. . . .	<i>dnům</i>
akk. <i>den</i>	akk. <i>dní</i> . . .	<i>(dny)</i>
vok. <i>dní!</i>	vok. = nom.	
lok. <i>dne</i> (ve <i>dne</i>)	lok. <i>dnech</i>	
<i>dní</i>		
instr. <i>dnem</i> ;	instr. <i>dny</i> .	

6. Ve slově *týden* je sraženo zájmeno *tý* (= *tyž*) a podst. jméno *den*, a sklonění jest toto:

jedn. nom. a akk. <i>týden</i>		
gen. <i>týdne</i>	nebo	<i>téhodne</i>
dat. <i>týdnu, -i</i>	"	<i>téhodnu, -i</i>
lok. <i>týdnu, -i</i>	"	<i>téhodnu, -i</i>
instr. <i>týdnem</i>	"	<i>téhodnem</i> ;
množ. nom a akk. <i>týdny</i>	"	<i>téhodny</i>
gen. <i>týdnův</i>	"	<i>téhodnův</i> atd.

80.

17. Vzor *ramě*.

Číslo jednotné:	Číslo množné:
nom. vok. akk. <i>ramě</i>	<i>ramena</i>
gen. <i>ramene</i>	<i>ramen</i>
dat. <i>rameni</i>	<i>ramenům</i>
lok. <i>rameni</i>	<i>ramenech</i>
instr. <i>ramenem</i> .	<i>rameny</i> .

81. 1. Tak skloňují se podstatná jména ^{*brámeno, trám*} *brámě, jímě, plémě, rámě, stěmě, slémě* (= nejvyšší trám ve střeše, vrch střechy), *témě, výmě*. Jsou vesměs rodu středního.

2. Jména *ramě, brámě, plémě* atd. mají v jedn. nom. vok. akk. slabiku první dlouhou; v pádech ostatních je krátká: tedy jedn. gen. *ramene, brámene, plémene*, dat. *rameni*, množ. nom. *ramena*, gen. *ramen* atd.

3. Říkáme: u *ramenou, na ramenou* atp.; tvar *ramenou* je zbytek čísla dvojného. Chybně: *ramenouch, ramenoum*.

82.

18. Vzor *nebe*.

Číslo jednotné:	Číslo množné:
nom. vok. akk. <i>nebe</i>	<i>nebesa</i>
gen. <i>nebe</i>	<i>nebes</i>
dat. <i>nebi</i>	<i>nebesům</i>
lok. <i>nebi</i>	<i>nebesích</i>
instr. <i>nebem.</i>	<i>nebesy.</i>

V češtině skloňuje se tak jenom podst. jméno *nebe*.

V čísle jedn. jsou koncovky podle vzoru *moře*, ve množ. podle *město*.

83.

19. Vzor *loket*.

Číslo jednotné:	Číslo množné:
nom. <i>loket</i>	<i>lokty, -ové; lokte</i>
gen. <i>lokte</i>	<i>loktův; loket</i>
dat. <i>lokti</i>	<i>loktům</i>
akk. <i>loket</i>	<i>lokty; lokte</i>
vok. <i>lokti!</i>	= nom.
lok. <i>lokti</i>	<i>loktech</i>
instr. <i>loktem.</i>	<i>lokty.</i>

84. 1. Tak skloňují se podst. jména *drobet, trochet, krapet, nehet, pazneht*; jsou vesměs rodu mužského.

2. V čísle množném jsou koncovky namnoze podle vzoru *dub*. Podle téhož vzoru tvoří se také novotvary pro číslo jednotné, totiž: gen. *loktu*, dat. *loktu*, lok. *loktě* a *loktu*.

3. V množ. nom. a akk. jest koncovka *-e* jenom ve tvaru *lokte*, nikoli též u jiných jmen tohoto vzoru.

4. V množ. gen. jest vedle *loktův* také tvar archaistický *loket* ve výrazích, kde *loket* znamená míru, na př. pět loket sukna.

85.

20. Vzor *kuře*.

Číslo jednotné:	Číslo množné:
nom. vok. akk. <i>kuře</i>	<i>kuřata</i>
gen. <i>kuřete</i>	<i>kuřat</i>
dat. <i>kuřeti</i>	<i>kuřatům</i>
lok. <i>kuřeti</i>	<i>kuřatech</i>
inst. <i>kuřetem.</i>	<i>kuřaty.</i>

86. 1. Tak skloňují se jména, jež znamenají živočišná mláďata, jako na př. *ptáče, holoubě, sele, smě, lvíče, hříbě, hádč, zvíře* (vlastně = mládě zvířecí) atd.; pak také jiná, na př. *mládě, dvojče, vnouče, kníže, hrabě, poupě, doupe* a j.

2. Podst. jm. *dítě* gen. *dítěte* atd. skloňuje se podle tohoto vzoru jen v čísle jednotném; v čísle množném jest rodu ženského a skloňuje se podle *kost*: nom. akk. *děti*, gen. *děti*, dat. *dětem*, lok. *dětech*, instr. *dětmí*. Podobně je k číslu jedn. *dítko* (r. středního) číslo množné *dítky* (r. žensk.), v. §. 59 č. 6.

87.

21. Vzor *máti*.

Číslo jednotné:	Číslo množné:
nom. vok. <i>máti</i>	<i>mateře</i>
gen. <i>mateře</i>	<i>mateří</i>
dat. <i>mateři</i>	<i>mateřem, -eřím</i>
akk. <i>máteř</i>	<i>mateře</i>
lok. <i>mateři</i>	<i>mateřech, -eřích</i>
instr. <i>mateří.</i>	<i>mateřmi.</i>

88. 1. Tak skloňují se podstatná jména *máti, dcí* a nově utvořené i přijaté jméno *neť* (= Nichte).

2. *máti* má slabiku první dlouhou jenom ve tvarech dvouslabičných, v trojslabičných ji *krátí*; tedy jedn. nom. vok. *máti*, akk. *máteř*, ale gen. *mateře*, dat. *mateři* atd.

3. Vedle nom. *máti* je též *mátě* a *mát*. Někdy skloňuje se *máti* jako *kost* nebo *duše*, chybně.

89. Skloňování české jmen řeckých a latinských.

Jména řecká a latinská skloňují se tak, jak žádá rod a kmen z mluvniče řecké a latinské známý. Skloňují se tedy:

a) jména řecké a latinské deklinace první, na př.:

Antigona, nymfa atp. (řeck. -ē) podle vzoru *ryba*;

Troia, Troja atp. podle vz. *duše*: gen. *Troje*, dat. *Troji*, akk. *Troji*, vok. *Troje* n. *Trojo*, lok. *Troji*, instr. *Trojí*;

geometr atp. s nom. -ie (nikoliv -ia) úplně podle vz. *duše*;

Medea, víca atp. podle vz. *ryba*, v některých pádech podle vz. *duše*: jedn. nom. -ea, gen. -ey, dat. *ei*, akk. lok. -eu, vok. -éo, lok. -ei, instr. -eou neb -eí; množ. nom. akk. -ey (neb -eje: *ideje*), gen. -eí, dat. -eám, lok. -eách, instr. -eami;

Agricola, poeta atp. (rodu mužsk.) podle vz. *vладыka*;

pomnožná *Atheny* podle vz. *ryby* (množ.), — *Plataie*, *Plataje* podle vz. *duše* (množ.);

Pythagoras atp. podle vz. *vladyka*: gen. *Pythagory*, dat. *Pythagorovi*, akk. *Pythagoru* atd.;

Aeneas, *Archias* atp. též tak.

β) Jména řecké a latinské deklinace druhé, na př.:

Homeros (řeck. -os), *Augustus* (lat. -us) podle vz. *chlap* (koncovka řecká -os, lat. -us zůstává jen v nom. jedn.): gen. *Homera*, *Augusta*, dat. -u, -ovi, akk. -a, vok. -e, lok. -u, -ovi, instr. -em;

Alexandros (řeck.), *Alexander* (lat.) též tak;

rovněž tak, když před -os, -us předchází samohláska, na př. v řeck. jménech na -ios, lat. -ius, *Helios*, *Ovidius* atd.;

neživotná mužsk. na -os, -us podle *dub*, na př. *Olympos*, *Olympus*, gen. -u atd.;

pomožná *Delfi*, *Veji* atp. podle vz. *Uhři* (*Uhry*), *Lobkovici* (*Lobkovice*): nom. *Delfi*, *Veji*, gen. *Delf*, *Veji*, dat. *Delfům*, *Vejům*, akk. *Delfy*, *Veje*, lok. v *Delfech* (-ách), ve *Vejích*, instr. *Delfy* (-ami), *Veji* (-emi);

Drepanon (řeck. -on), *Drepanum* (lat. -um, rodu středního) podle vz. *město*: gen. *Drepana*, dat. lok. *Drepanu*, akk. = nom., instr. *Drepanem*; rovněž tak, když před -on, -um předchází samohláska, na př. ř. -ion, lat. -ium, *Ilion*, *Ilium*: gen. *Ilia*, dat. *Iliu* atd.;

rovněž tak při jménech obecných jako *substantivum*, *gymnasiium*, *lyceum* atp., jen s tím rozdílem, že jména na -ium, -eum mají v množ. gen., dat. lok. a instr. tvary podle tvaru *moře*: jedn. nom. akk. *substantivum*, *gymnasiium*, *lyceum*, gen. *substantiva*, *gymnasiu*, *lycea*, dat. lok. *substantivu*, *gymnasiu*, *lyceu*, instr. *substantivem*, *gymnasiem*, *lyceem*, množ. nom. akk. *substantiva*, *gymnasia*, *lycea*, gen. *substantiv*, *gymnasi*, *lycei*, dat. *substantivům*, *gymnasi*, *lyceim*, lok. *substantivech*, *gymnasiích*, *lyceích*, instr. *substantivy*, *gymnasi* (-emi), *lycei* (-emi).

γ) Jména řecké a latinské deklinace třetí zachovávají svůj cizí tvar v jedn. nominativě, neživotná též v akkusativě; naproti tomu v pádech ostatních berou se dle vlastní jejich kmeny řecké nebo latinské, dle kmeny k tomu konci zvláště utvořené, a k nim připojují se koncovky ze vzoru *chlap*, *dub*, když jsou to jména rodu mužského, na př.:

Hannibal, *Hamilcar* atp., gen. -a atd.;

ether gen. *etheru* atd.;

Cicero, *Nero* atp., gen. -ona, dat. -onovi atd.;

Marathon (jm. míst) atp., gen. *Marathonu*, někdy též -ona;

Xenofon gen. *-onta* atd.;

heros gen. *heroa*, dat. *herou* (trojslab.) neb *-ovi* atd.;

Aristoteles, *Diogenes* atp., gen. *-la*, *-na* atd.;

Sofokles atp., gen. *-kla* a někdy též *-klea* atd.;

Paris, *Adonis* atp., gen. *-ida*, dat. *-idovi* atd. —

Nebo připojují se koncovky ze vzorů *ryba* a *duše*, když jsou to jména rodu ženského, na př.:

Dido, *Juno* atp., gen. *Didony*, *Junony*, dat. *-oně*, akk. *-onu* nebo jako nom., atd.;

Sappho, *Kalypso*, *Echo* (vfla), gen. *Sapfy*, dat. *-ě*, akk. *-u* nebo jako nom., atd.;

Klio, *Io* gen. *Klie*, dat. *Klíi* atd., podle vz. *duše*;

Ceres gen. *Cerery* atd.;

Demeter gen. *Demetry* atd.;

Pallas, *Hellas* atp., gen. *Pallady*, *Hellady*, dat. *-adě*, akk. jako nom. nebo *-adu*, atd.;

Artemis, *Thetis*, *Memfis*, *tyrannis* atp., gen. *-idy* atd.;

Nemesis, *basis* atp. podle vz. *duše*: gen *-e*, dat. *-i* atd.; některá ze jmen tohoto způsobu mají koncovku počestěnou, na př. *Konstantinopole*, *Neapole*, *praxe*, *these*, *hypothese* (též *hypothesa*), *analyse* (též *-sa*), *ellipsa* a j.;

Erinyes atp., jedn. gen. *Erinye*, dat. *-yi*, akk. jako nom. nebo *-yi*, lok. *-yi*, instr. *-yí*; množ. nom. akk. *-ye*, gen. *-yí* atd., podle vzoru *duše*.

Jména rodu středního:

chaos a *pathos* berou se většinou do rodu mužského a skloňují se: gen. *chaosu*, *pathosu* atd., podle vz. *dub*;

epos zachovává v čísle jedn. obyčejně svůj rod střední, v množ. běře se v rodu mužsk. a skloňuje se též tak: gen. *eposu* atd., množ. nom. akk. *eposy* atd.;

drama, *dogma*, *schisma* zachovávají rod střední, ale skloňují se při tom podle *dub*: gen. *dramatu* (novějším způsobem gen. *dramata*, podle *město*), dat. *-atu* atd., množ. nom. akk. *-ata* atd.;

jiná jména řecká rodu středního na *-ma* a *-mma* změnila tuto koncovku v *-m* a *-mm* a přestoupila v rod mužský, na př. *system*, *diplom*, *programm*, *telegramm* (nebo též *-gram*), gen. *-mu* atd. podle *dub*;

jména latinská r. střed. *-ale* dílem přestoupila v rod mužský a změnila koncovku v české *-al*, dílem zachovala rod i koncovku z latiny; první skloňují se podle vz. *dub*, na př. *pluvial* gen. *-alu* atd., druhá takto: jedn. nom. akk. *numeralis*, gen. *-e*, dat. *-i*, lok. *-i*, instr. *-em*, množ. nom. *numeralia* neb *-ie*, gen. *-ií*, dat. *-iím*, lok. *-iích*,

instr. *-iemi*; — jako *numerale* skloňuje se také *singulare* a některá jm. pomnožná, na př. *Saturnalie* atp.;

jména vlastní střed. rodu jsou v tomto sklonění řídka, na př. *Tibur* (jm. místní), gen. z *Tiburu* neb *-a*, dat. *Tiburu* atd., — *Praeneste* gen. z *Praenesta* nebo *-e* (t. j. zůstává neskloněno, tak i v dat. a lok.).

đ) Jména latinské deklinace čtvrté:

mužská skloňují se podle vzoru *dub*, na př. *census*, *ritus*, jedn. gen. *censu* atd.; mnohá mají i v nominativě koncovku zčeštěnou: *senat*, *traktat* atp. m. *-atus*;

ženská podle vz. *ryba* a *duše*, na př. *tribus* jedn. gen. *tribuy*, dat. *tribui*, akk. jako nom., lok. *-ui*, instr. *-uí*; množ. nom. akk. *tribuy*, gen. *-uí*, dat. *-uím*, lok. *-uích*, instr. *-uemi*.

90.

II. Jména přídavná.

1. Jméno přídavné vyslovuje vlastnost předmětu, vyjádřené jménem podstatným. Na př. *zelená louka*, *pracovitý člověk*, *sedmiletá válka*.

2. Jméno přídavné je schopno vyjadřovati trojí rod gramatický. Na př. mužsk. *zelený strom*, žensk. *zelená louka*, střed. *zelené pole*.

3. Přídavná jména jsou:

a) určitá: *dobrý*, *-á*, *-é*; *lepší*, *-í*, *-í*; a

b) neurčitá: *dobr*, *dobra*, *dobro*; *pěš*, *pěše*, *pěše*.

91. Z přídavných jmen neurčitých jsou nejdůležitější přídavná jména přivlastňovací s koncovkami *-ův*, *-ova*, *-ovo* a *-in*, *-ina*, *-ino*; na př. *bratrův*, *-ova*, *-ovo*, *sestřin*, *-ina*, *-ino*.

Pravidlo o nich jest: je-li majetníkem osoba a možno-li utvořiti z jejího jména jméno přídavné s koncovkou *-ův*, *-ova*, *-ovo* (když je to osoba mužská) nebo *-in*, *-ina*, *-ino* (když je to osoba ženská), přivlastňuje se jí majetek tímto jménem přivlastňovacím, a nikoli způsobem jiným, zejména ne přivlastňovacím genitivem. Říkáme tedy: *sousedův* dům, *sousedova* zahrada, *sousedovo* pole, *sousedovy* děti atp., a nikoli „dům *sousedův*“ atd.

Říkáme a) zahrada *králova*, zahrada *Václavova*, a naproti tomu b) zahrada *krále* *Václava*. To jest: když majetník je vyjádřen slovem jediným (*král*, nebo *Václav* atd.), přivlastňujeme jménem přídavným přivlastňovacím (a); je-li však majetník vyjádřen slovy dvěma nebo několika (*král* *Václav*), přivlastňujeme genitivem (b).

92. Stupňování jmen přídavných.

1. Jména přídavná vyjadřují také rozličné stupně svého významu. Na př. *moudrý* — *moudřejší* — *nejmoudřejší*.

2. Stupně významové, které se tím způsobem vyjadřují, jsou tři:

1. *positiv* (stupeň základní), na př. *moudrý*, *bohatý*;
2. *komparativ* (stupeň vyšší), na př. *moudřejší*, *bohatší*;
3. *superlativ* (stupeň nejvyšší), na př. *nejmoudřejší*, *nejbohatší*.

93. 1. Komparativ máme tvaru čtverého:

- a) s koncovkou *-ějši* (*-ejší*); na př. *známý* — *známější*, *moudrý* — *moudřejší*, *bílý* — *bělejší*, *lidský* — *lidštější*, *sratý* — *světější*;
- b) s koncovkou *-ši* a souhláskou kmenovou změněnou, na př. *snadný* — *snazší*, *blízky* — *bližší*, *vysoký* — *vyšší*;
- c) s koncovkou *-ši* a souhláskou kmenovou nezměněnou, na př. *chudý* — *chudší*;
- d) s koncovkou *-í* z několika přídavných jmen na *-ký*, zejména: *lehký* — *lehčí*, *hezký* — *hezčí*, *vlhký* — *vlhčí*, *měkký* — *měkčí*.

2. Kdy kterého tvaru komparativ býti má, o tom rozhoduje nyní zvyk; říkáme *bělejší* a ne *bělší*, a říkáme *starší* a ne *stařejší*.

3. Některé komparativy mají slabiku kmenovou krátkou proti dlouhé v *positivu*. Zvláště pravidlem to bývá u komparativů krátkých, na př. *krátký* — *kratší*, *blízky* — *bližší*, *úzký* — *užší*, a podle toho také *řidký* — *řidší*. U komparativů tvaru delšího je zkrácení v *bílý* — *bělejší*, ale nezkráceno: *moudrý* — *moudřejší*, *stálý* — *stálejší* atd.

4. Některá přídavná jména tvoří komparativ z kmene jiného, než který je v *positivu*. Zejména:

- a) k *snadný* a *zadní* jest vedle *snadnější*, *zadnější* též komparativ *snazší*, *zazší*, utvořený z kmenův *snad-* a *zad-*.
- b) Mnohá přídavná jména s koncovkou *-ký*, *-oký*, *-eký* tvoří komparativy z kmenů bez těchto koncovek. Na př. *slad-ký* — *sladší*, *hlad-ký* — *hladší*; *krát-ký* — *kratší*; *bliz-ký* — *bližší*; *úz-ký* — *užší*; *ten-ký* — *tenší*; *vys-oký* — *vyšší*; *hlub-oký* — *hlubší*; *dal-eký* — *další*. Podobně liší se od sebe kmene v *positivu* *dlouhý* a komparativu *delší*.
- c) Přídavná jména *dobrý*, *zlý*, *veliký*, *malý* mají komparativy z kmenův původem zcela rozdílných a jenom významem příbuzných: *dobrý* — *lepší*, *zlý* — *horší*, *veliký* — *větší*, *malý* — *menší*.

94. Superlativ jmen přídavných tvoří se složením příslušného komparativu s *nej-*; na př. *nejmoudřejší*, *nejbližší*.

95. Skloňování jmen přídavných.

1. Rozeznáváme skloňování přídavných jmen neurčitých, na př. *dobr, dobra, dobro*; — a určitých, na př. *dobrý, dobrá, dobré*.

2. Koncovky přídavných jmen neurčitých shodují se s koncovkami příslušných jmen podstatných; na př. nom. jedn. mužsk. *dobr* má koncovku tvrdou jako podstatná jména vzoru *chlap*, žensk. *dobra* má koncovku jako vzor *ryba*, *dobro* jako město atd. Proto nazývá se skloňování jmen přídavných neurčitých také skloňování jmenné.

Koncovky přídavných jmen určitých vznikly složením se zájmenem, na př. nom. akk. střed. *dobré* vznikl z *dobro-je* (= neurč. *dobro* + zájm. *je*); proto nazývá se skloňování toto také skloňování složené.

3. Kmenová souhláska jmen přídavných jest dílem tvrdá, na př. *dobr, dobrý*, — dílem měkká; na př. *pěš, pěší*. Podle toho jest potřeba dvojích skloňovacích vzorův, totiž

tvrdých:

dobr, dobra, dobro (pro sklonění jmenné) a
dobrý, dobrá, dobré (pro sklonění složené); a dále

měkkých:

pěš (pro sklonění jmenné) a
pěší (pro sklonění složené).

96. 1. Vzor *dobr, dobra, dobro*.

1. Vzor tento je pro skloňování jmenné (pro skloňování přídavných jmen neurčitých) kmene tvrdého.

2. Tvary jeho mají se shodovati s tvary vzorů jmenných *chlap* (*dub*), *ryba*, *město*; byly by tedy a dílem i jsou:

podle vz. <i>chlap</i> (<i>dub</i>)	podle vz. <i>ryba</i>	podle vz. <i>město</i>
jedn. nom. <i>dobr</i>	<i>dobra</i>	<i>dobro</i>
gen. <i>dobra</i>	<i>dobry</i>	<i>dobra</i>
dat. <i>dobru</i>	<i>dobře</i>	<i>dobru</i> atd.,
množ. nom. <i>dobří</i>	<i>dobry</i>	<i>dobra</i> atd.

V jazyce skutečném nevyskytují se tvary pro pády všechny, nýbrž jenom pro některé.

3. Poměrně nejdůležitější jest toto sklonění u jmen přídavných přivlastňovacích na *-ív, -ovo, -ova* a *-in, -ina, -ino*, na př. *králív, -ova, -ovo, matčín, -ina, -ino*. U těch jen jedn. instrumental

a množ. genitiv, dativ, lokál a instrumental jsou nahrazeny tvary složenými, všechny pády ostatní mají tvary jmenné.

Sklonění jest toto [tvary složené jsou uvedeny v závorkách]:

	rodu mužsk.	žensk.	střed.
jedn. nom. králův	králova . . .	královo	
gen. králova	královy	králova	
dat. královu	králově	královu	
akk. králova (živ.) . .	královu	královo	
králův (neživ.)			
lok. králově, -ovu	králově	králově, -ovu	
instr. [královým]	královou	[královým]	
rodu mužsk.:	žensk.:	střed.:	
množ. nom. královi (živ.) . .	královy . . .	králova	
královy (neživ.)			
akk. králový	králový . . .	králova	
gen. [králových]	} pro všechny rody.		
dat. [královým]			
lok. [králových]			
instr. [královými]			

97.

2. Vzor *pěš*, *pěše*, *pěše*.

1. Vzor tento je pro skloňování jmenné (pro skloňování přídavných jmen neurčitých) knene měkkého.

2. Tvary jeho mají se shodovati s tvary vzorů jmenných *oráč* (*meč*), *duše*, *moře*; měly by tedy býti:

	podle vz. <i>oráč</i> (<i>meč</i>) . . .	podle vz. <i>duše</i> . . .	podle vz. <i>moře</i>
jedn. nom.	<i>pěš</i>	<i>pěše</i>	<i>pěše</i>
gen.	<i>pěše</i>	<i>pěše</i>	<i>pěše</i>
dat.	<i>pěši</i>	<i>pěši</i>	<i>pěši</i>

atd. Ale zachovaly se jich jenom některé zbytky.

3. Nejvíce se jich zachovalo ve jménech místních, jako jsou *Boleslav*, *Chrudim*, *Jaroměř*, *Olomouc* atp. Jména tato jsou vlastně jména přídavná významu přivlastňovacího, patří ke vzoru *pěše* (*duše*), a sklonění jejich jest tedy:

jedn. nom.	Boleslav, Chrudim, Jaroměř . .	jako nom. <i>duše</i> (<i>hráz'</i>);
jedn. gen.	Boleslavě, Chrudimě, Jaroměře .	jako gen. <i>duše</i> ;
jedn. dativ	Boleslavi, Chrudimi, Jaroměři .	jako dat. <i>duši</i> atd.

98.

3. Vzor *dobrý, -á, -é.*

1. Vzor tento je pro skloňování složené (pro skloňování přídavných jmen určitých) kmene tvrdého.

2. Sklonění jest toto:

	rodu mužsk.	žensk.	střed.
jedn. nom. vok.	<i>dobrý</i>	<i>dobrá</i>	<i>dobré</i>
	gen. <i>dobrého</i>	<i>dobré</i>	<i>dobrého</i>
	dat. <i>dobrému</i>	<i>dobré</i>	<i>dobrému</i>
	akk. <i>dobrého</i> (živ.)	<i>dobrou</i>	<i>dobré</i>
	<i>dobrý</i> (neživ.)		
	lok. <i>dobrém</i>	<i>dobré</i>	<i>dobrém</i>
	instr. <i>dobrým</i>	<i>dobrou</i>	<i>dobrým</i>
	rodu mužsk.	žensk.	střed.
množ. nom. vok.	<i>dobří</i> (živ.)	<i>dobré</i>	<i>dobrá</i>
	<i>dobré</i> (neživ.)		
	gen. <i>dobrých</i>	<i>dobrých</i>	<i>dobrých</i>
	dat. <i>dobrým</i>	<i>dobrým</i>	<i>dobrým</i>
	akk. <i>dobré</i>	<i>dobré</i>	<i>dobrá</i>
	lok. <i>dobrých</i>	<i>dobrých</i>	<i>dobrých</i>
	instr. <i>dobřími</i>	<i>dobřími</i>	<i>dobřími</i>

3. Tak skloňují se také jména, jež jsou původem svým přídavná, ale vzata jsou za podstatná, dílem obecná, dílem vlastní. Na př. *hajný, ponocný* atp.; *komorná, králová* atp.; *mýtné, služné, zpropitné* atp.; *Dobrovský, Palacký, Vysoký* (příjmení a jméno místní), *Slaný* atp.; *Němcová, Stránská* atp. (= manželka nebo dcera Němcova, Stránského); *Hluboká, Lysá* atp.; *Hostinné* atp. |

99.

4. Vzor *pěší, -í, -í.*

1. Vzor tento je pro skloňování složené (pro skloňování přídavných jmen určitých) kmene měkkého.

2. Skloňování jest toto:

	rodu mužsk.	žensk.	střed.
jedn. nom. vok.	<i>pěší</i>	<i>pěší</i>	<i>pěší</i>
	gen. <i>pěšího</i>	<i>pěší</i>	<i>pěšího</i>
	dat. <i>pěšímu</i>	<i>pěší</i>	<i>pěšímu</i>
	akk. <i>pěšího</i> (živ.)	<i>pěší</i>	<i>pěší</i>
	<i>pěší</i> (neživ.)		
	lok. <i>pěším</i>	<i>pěší</i>	<i>pěším</i>
	instr. <i>pěším</i>	<i>pěší</i>	<i>pěším</i>

množ. nom.	vok. <i>pěši</i>	<i>pěši</i>	<i>pěši</i>
	gen. <i>pěších</i>	<i>pěších</i>	<i>pěších</i>
	dat. <i>pěším</i>	<i>pěším</i>	<i>pěším</i>
	akk. <i>pěši</i>	<i>pěši</i>	<i>pěši</i>
	lok. <i>pěších</i>	<i>pěších</i>	<i>pěších</i>
	instr. <i>pěšimi</i>	<i>pěšimi</i>	<i>pěšimi</i>

3. Tak skloňují se také některá jména podstatná, jež jsou původem svým přídavná tohoto vzoru; na př. *hřiběcí* (r. střed.), *podací* (= patronat).

III. Zájmena (n. náměstky).

1. Zájmena jsou slova sklonná, která svým významem se táhnou ku předmětům, nazvaným a vyjádřeným jmény podstatnými. Na př. podstatné jméno *strom* jest název předmětu, kdežto zájmena *ten, který* atd. názvy předmětův nejsou, ale ku předmětům názvy majícím ukazují a se vztahují.

2. Zájmena *já, ty, množ. my, vy, a* zvrtné *se* jsou bezrodá, t. j. nevyjadřují rodu grammatického. Zájmena ostatní jsou rodová, t. j. liší rod mužský, ženský a střední; na př. *ten, ta, to, — můj, má, mé, — kdo* (životné mužsk. a žensk.), *co* (neživ. střed.), atd.

3. Zájmena *ten, kdo, který* a j. dávají poznávaní předmět jistý, určitý, jsou to tedy zájmena určitá. Naproti nim jsou zájmena neurčitá t. j. taková, která nedávají poznání předmětu určitého; na př. *někdo, kdokoliv, ledakterý*.

101.

A. Zájmena určitá.

Jsou:

1. zájmeno osobní (pron. personale): *já, ty* a zvrtné *se; on;*
2. zájm. přivlastňovací (pr. possessivum): *můj, tvůj; náš, váš; zvrtné svůj; její; čí;*
3. zájm. ukazovací (pr. demonstrativum): *ten, onen* a j.;
4. zájm. tázací (pr. interrogativum): *kdo? co? čí? a j.;*
5. zájm. vztažné (pr. relativum): *který, jenž* a j.

102.

B. Zájmena neurčitá.

1. Neurčitost může při zájmenech býti několikera. Na př. proti určitému *kdo* jest neurčité *někdo, kdokoliv, všelikdo*.

2. Zájmena neurčitá (pronomina indefinita) pocházejí z tázacích nebo ze vztažných. Vznikají způsobem několikerým.

a) Zbavením přízvuku (větného). Na př. *když kdo komu co slíbí* (= někdo někomu něco). Tázací *kdo? komu? co?* mají přízvuk.

b) Rozmanitým skládáním. Zejména složením:

s příslušným (souvztažným) zájmenem ukazovacím; na př. *jaký taký* (= nějaký), jsme *jacíž taciž*;

s příklonným *-si, -s'*; na př. *kdo si řekl co si komu si* atd.;

s *-koli, -kolivěk*; na př. *kdokoli(v), cokoli, . . . , kterýkoli* atd.;

s *ně-*; na př. *někdo, něco, některý* atd.;

s *leda-, lec-*; na př. *ledakdo, leckdo* atd.;

se *kde-*; na př. *radil kde kdo* (= každý);

se *všeli-*; na př. *všelikdo, všelico*;

s *málo-*; na př. *málokdo, máloco*.

V *leda-kdo-s'*, *leda-s-kdo*, *všeli-co-s'* atp. je složení dvojnásobné.

Nikdo a *nic* jsou zájmena neurčitá *kdo* a *co* složená s *ni-*.

103. Zájmenné výrazy souvztažné.

1. K zájmennému výrazu

tázacímu:	patří ukazovací:	vztažný:	neurčitý:
<i>kdo?</i>	<i>ten, onen . . .</i>	<i>jenž, který . . .</i>	<i>někdo . . .</i>
<i>jaký?</i>	<i>taký, takový . . .</i>	<i>jaký . . . . .</i>	<i>nějaký . . .</i>
<i>kolik?</i>	<i>tolik . . . . .</i>	<i>kolik . . . . .</i>	<i>několik atd.</i>

Zájmena takto k sobě patřící slovou souvztažná (korrelativa).

2. Obyčejně rozumějí se slovy souvztažnými jenom slovo vztažné s příslušným ukazovacím; tedy na př. *ten — který . . . , tolik — kolik* atd.

104. Skloňování zájmen.

Jest několikeré, zejména:

A) skloňování zájmen osoby 1. *já*, 2. *ty* a zájmena zvratného *se*;

B) skloňování zájmen podle vzorů *ten* a *náš*; a

C) skloňování zájmen podle vzorů *dobr* a *dobrý*, *pěší*.

105. A) Sklonění zájmen *já*, *ty*, *se*

jest toto:

	os. 1.	os. 2.	zvrat.
jedn. nom. vok.	<i>já</i>	<i>ty</i>	—
gen.	<i>mne</i>	<i>tebe</i>	<i>sebe</i>
dat.	<i>mně, mi</i>	<i>tobě, ti</i>	<i>sobě, si</i>
akk.	<i>mě, mne</i>	<i>tě, tebe</i>	<i>se, sebe</i>
lok.	<i>mně</i>	<i>tobě</i>	<i>sobě</i>
instr.	<i>mnou</i>	<i>tebou</i>	<i>sebou</i>

množ. nom. vok.	<i>my</i>	<i>vy</i>	—
gen.	<i>nás</i>	<i>vás</i>	—
dat.	<i>nám</i>	<i>vám</i>	—
akk.	<i>nás</i>	<i>vás</i>	—
lok.	<i>nás</i>	<i>vás</i>	—
instr.	<i>námi</i>	<i>vámi</i>	—

Zájmeno zvrátané *sebe* atd. nemá tvarů zvláštních v čísle množném; tvary jednotné jsou zároveň tvary pro číslo množné.

V jedn. dativě jsou vedle tvarů silnějších *mně, tobě, sobě* tvary slabší *mi, ti, si*. Podobně jsou v akkusativě tvary *mne, tebe, sebe* silnější než *mě, tě, se*. Tvarů silnějších užívá se pod důrazem, tvarů slabších kromě důrazu; na př. *těbe volám, tobě děkuji*, — proti: *volám tě, děkuji ti*.

V jedn. genitivě bývají *mě, tě, se* tvary slabší proti silnějším *mne, tebe, sebe*; na př. *bojím se tě* — proti: *tebe se bojím*.

106. B) Skloňování zájmen podle vzoru *ten a náš.*

Vzor *ten, ta, to* je tvrdý, vzor pak *náš, naše, naše* je měkký.

107. Vzor tvrdý *ten, ta, to* skloňuje se takto:

	rodu mužsk.	žensk.	střed.
jedn. nom. vok.	<i>ten</i>	<i>ta</i>	<i>to</i>
gen.	<i>toho</i>	<i>té</i>	<i>toho</i>
dat.	<i>tomu</i>	<i>té</i>	<i>tomu</i>
akk.	<i>toho</i> (živ.) <i>ten</i> (neživ.)	<i>tu</i>	<i>to</i>
lok.	<i>tom</i>	<i>té</i>	<i>tom</i>
instr.	<i>tím</i>	<i>tou</i>	<i>tím</i>
množ. nom. vok.	<i>ti</i> (živ.) <i>ty</i> (neživ.)	<i>ty</i>	<i>ta</i>
gen.	<i>těch</i>	<i>těch</i>	<i>těch</i>
dat.	<i>těm</i>	<i>těm</i>	<i>těm</i>
akk.	<i>ty</i>	<i>ty</i>	<i>ta</i>
lok.	<i>těch</i>	<i>těch</i>	<i>těch</i>
instr.	<i>těmi</i>	<i>těmi</i>	<i>těmi</i>

108. Vzor měkký *náš, naše, naše, váš*... skloňuje se takto:

	rodu mužsk.	žensk.	střed.
jedn. nom. vok.	<i>náš</i>	<i>naše</i>	<i>naše</i>
gen.	<i>našeho</i>	<i>naší</i>	<i>našeho</i>

rodu mužsk.	žensk.	střed.
dat. <i>našemu</i>	<i>naši</i>	<i>našemu</i>
akk. <i>našeho</i> (živ.) <i>naš</i> (neživ.)	<i>naši</i>	<i>naše</i>
lok. <i>našem</i>	<i>naši</i>	<i>našem</i>
instr. <i>naším</i>	<i>naši</i>	<i>naším</i>
množ. nom. vok. <i>naši</i> (živ.) <i>naše</i> (neživ.)	<i>naše</i>	<i>naše</i>
gen. <i>našich</i>	<i>našich</i>	<i>našich</i>
dat. <i>naším</i>	<i>naším</i>	<i>naším</i>
akk. <i>naše</i>	<i>naše</i>	<i>naše</i>
lok. <i>našich</i>	<i>našich</i>	<i>našich</i>
instr. <i>našimi</i>	<i>našimi</i>	<i>našimi</i> .

109. Podle *ten, ta, to* skloňuje se *onen, ona, ono*: gen. *onoho, oné, onoho*, dat. *onomu, oné, onomu* atd.

110. Zájmeno třetí osoby *on, ona, ono*, v čísle množ. *oni, ony, ona*, jest totéž, co *onen, ona, ono*, jen že v jedn. nom. mužsk. je bez přívěsku *-(e)n*. Má jenom nom. jedn. a množ.; pády ostatní má z bývalého zájmena, jež se nám zachovalo ve vztažném *jenž, jež, jež, a* sklonění jeho je tedy:

rodu mužsk.	žensk.	střed.
jedn. nom. <i>on</i>	<i>ona</i>	<i>ono</i>
gen. <i>jeho, ho</i>	<i>jí</i>	<i>jeho, ho</i>
dat. <i>jemu, mu</i>	<i>jí</i>	<i>jemu, mu</i>
akk. <i>jej, jeho, ho, -ň</i>	<i>ji</i>	<i>je</i>
lok. (v) <i>něm</i>	<i>ní</i>	<i>něm</i>
instr. <i>jím</i>	<i>jí</i>	<i>jím</i>
množ. nom. <i>oni</i> (živ.) <i>ony</i> (neživ.)	<i>ony</i>	<i>ona</i>
gen. <i>jich, jejich</i>	<i>jich, jejich</i>	<i>jich, jejich</i>
dat. <i>jím</i>	<i>jím</i>	<i>jím</i>
akk. <i>je</i>	<i>je</i>	<i>je</i>
lok. (v) <i>nich</i>	<i>nich</i>	<i>nich</i>
instr. <i>jimi</i>	<i>jimi</i>	<i>jimi</i> .

Tvary *ho* a *mu* v jedn. gen., akk. a dat. mužsk. a střed. vznikly z tvarů plných *jeho* a *jemu* tím, že se slabika *je-* odsula. Užívá se jich mimo důraz; *na* př. volal jsem ho, pověděl jsem mu to atp., proti důraznému: volal jsem jeho, jemu jsem to pověděl atd.

V jedn. akk. mužsk. jest *jej* tvar vždy oprávněný; na př. viděl jsem jej (člověka, ptáka, strom). Tvar *-ň* bývá jen při předložkách, na př. *na-ň, za-ň, ve-ň* (ale nikoli *do-ň* m. do *-něho* = gen.!). Vedle obou tvarů těchto je tvar z genitivu přejatý *jeho, ho*, kterého se užívá jen při významu životném; na př. viděl jsem ho (člověka, ptáka), jeho jsem potkal (člověka).

V jedn. akk. střed. mívá jazyk obecný tvar *ho*, jazyk spisovný však zachovává správné *je*; na př. viděl jsem je (město, dítě atd.).

V množ. gen. běře se *jejich* jen ve významu přivlastňovacím, na př. zpěv jejich (ptákův) jest líbezný; naproti tomu tvar *jich* může se vzít ve významu každém, i také v přivlastňovacím, na př. část jich (ptákův) uletěla, zpěv jich (ptákův, = význam přivlast.) jest líbezný.

111. Zájmeno vztažné *jenž, jež, jež* (= který, -á, -é) jest = *jen-ž, jen-že* atd., t. j. je složeno s příklonným *-ž, -že* (jako na př. který-ž atp.). Když toto *-ž* odepneme, zbývá nám jedn. nom. mužsk. *jen*, žensk. *je*, stř. *je*.

Sklonění je toto:

	rodu mužsk.	žensk.	střed.
jedn. nom.	<i>jenž</i>	<i>jež</i>	<i>jež</i>
gen.	<i>jehož</i>	<i>již</i>	<i>jehož</i>
dat.	<i>jemuž</i>	<i>již</i>	<i>jemuž</i>
akk.	<i>jejž, jehož</i>	<i>již</i>	<i>jež</i>
lok. (v)	<i>němž</i>	<i>níž</i>	<i>němž</i>
instr.	<i>jimž</i>	<i>již</i>	<i>jimž</i>
množ. nom.	<i>již (živ.)</i>	<i>jež</i>	<i>jež</i>
	<i>jež (neživ.)</i>		
gen.	<i>jichž</i>	<i>jichž</i>	<i>jichž</i>
dat.	<i>jimž</i>	<i>jimž</i>	<i>jimž</i>
akk.	<i>jež</i>	<i>jež</i>	<i>jež</i>
lok. (v)	<i>nichž</i>	<i>nichž</i>	<i>nichž</i>
instr.	<i>jimiž</i>	<i>jimiž</i>	<i>jimiž.</i>

112. Zájmena přivlastňovací *můj, moje, moje*, — *tvůj, tvoje, tvoje*, — *svůj, svoje, svoje* — skloňují se podle vzoru *náš, naše, naše*, ale tvary jejich často se stahují.

Na př.:

podle nom. stř. naše jest i nom. stř. moje,

a jest také stažením z *moje* vzniklé *mé*;

podle jedn. nom. žensk. a množ. nom. akk. stř. naše (přehláskou z *naša*) bylo také *moja*,

ale *moja* stáhlo se v *má*; atd.

Tvary nestažené (s -oj-) zachovaly se jenom v pádech některých a sklonění jest toto:

	rodu mužsk.	žensk.	střed.
jedn. nom. vok.	<i>můj</i>	<i>moje, má</i>	<i>moje, mé</i>
gen.	<i>mého</i>	<i>mé</i>	<i>mého</i>
dat.	<i>mému</i>	<i>mé</i>	<i>mému</i>
akk.	<i>mého (živ.) můj (neživ.)</i>	<i>moji, mou</i>	<i>moje, mé</i>
lok.	<i>mém</i>	<i>mé</i>	<i>mém</i>
instr.	<i>mým</i>	<i>mou</i>	<i>mým</i>
množ. nom. vok.	<i>moji (živ.) moje, mé (neživ.)</i>	<i>moje, mé</i>	<i>moje, má</i>
gen.	<i>mých</i>	<i>mých</i>	<i>mých</i>
dat.	<i>mým</i>	<i>mým</i>	<i>mým</i>
akk.	<i>moje, mé</i>	<i>moje, mé</i>	<i>moje, má</i>
lok.	<i>mých</i>	<i>mých</i>	<i>mých</i>
instr.	<i>mými</i>	<i>mými</i>	<i>mými.</i>

113. Zájmena *kdo, co* mají číslo jen jednotné a skloňují se takto:

nom.	<i>kdo</i>	<i>co</i>
gen.	<i>koho</i>	<i>čeho</i>
dat.	<i>komu</i>	<i>čemu</i>
akk.	<i>koho</i>	<i>co, -ě</i>
lok.	<i>(v) kom</i>	<i>čem</i>
instr.	<i>kým</i>	<i>čím.</i>

Tak skloňuje se také *nikdo, někdo, ledakdo, nic, něco, ledaco.*

114. C) Sklonění zájmen podle vzorů
dobr a dobrý, pěší.

1. Podle vzorů *dobr* a *dobrý* skloňuje se *sám* a *samýj*.

2. Podle vzoru *dobrý, -á, -é* skloňují se dále všeliká zájmena na *-ý, -á, -é*:

který, -á, -é, a ovšem také *který-ž, některý, všelikterý* atd.;

kj (*ká, ké*), užívané již jenom v rodě mužském čísla jedn.;

týž, táž, též = *tý-ž* atd., gen. *téhož, též, téhož* atd.;

tentýž, tatáž, totéž, v nom. množ. *titíž, tytéž, tatáž*; je složeno z *ten* a *tý* s příklonným *-ž*, a *ten* i *tý* se skloňuje, každé způsobem svým: *ten-tý-ž*, gen. *toho-tého-ž*, dat. *tomu-tému-ž* atd.; avšak z toho užívá se skoro jen nominativu jedn. a množ., tvar pádu jiného zřídka se vyskytuje.

3. Koncovky stejné se vzorem *pěší* mají také zájmena *čí* a *její*.

Na př.:

- v mužsk. jedn. nom. *čí* bratr, *její* bratr (jako *pěší*),
 gen. *čího* bratra, *jejího* bratra (jako *pěšího*),
 dat. *čímu* bratru, *jejímu* bratru (jako *pěšímu*) atd.,
 v žensk. jedn. nom. *čí* sestra, *její* sestra atd., —
 ve střed. jedn. nom. *čí* dítě, *její* dítě,
 gen. *čího* dítěte, *jejího* dítěte atd.

Jest rozdíl mezi *jejích* a *jejích*: *jejích* je gen. množný k *její*, a *jejích* je gen. množ. k *ona*, *ona*, *ono*; pravím: cena *jejích* domů (t. j. domů, které patří osobě jedné ženské a jsou tedy domy *její*), a cena *jejích* domů (t. j. domů, které patří osobám několika a jsou tedy domy *jejích*).

115.

IV. Číslovky.

1. Číslovky jsou jména významu číselného.

2. Číslovky rozeznávají se:

- A. určité, na př. *jeden*, *pět*, *pátý*, *paterý* . . . ; a
 B. neurčité, na př. *mnoho*, *všichni*, *několikátý*, *několikerý* a j.

116.

A. Číslovky určité.

Jsou:

- základní (cardinalia), na př. *dva*, *pět*, *sto* . . . ;
- řadové (ordinalia), na př. *drulý*, *pátý*, *stý* . . . ;
- druhov, na př. *dvojí*, *paterý*, *sterý* . . . ;
- jiné určité výrazy číslovkové, na př. *po dvou* (znamenající podílnost, distributivnost); *dvojitý*, *dvojný*, *dvojduchý*, *dvojnásobný*, *dvakrát* (znam. násobnost); *dvojice* (číslvé jm. podstatné).

117.

B. Číslovky neurčité.

Ke všem téměř druhům číslovek určitých jsou také neurčité. Zejména jsou číslovky neurčité:

- základní, na př. *mnoho*, *málo*, *všechn*, *několik*, *několikonáct* (= několik na-deset);
- řadové, na př. *několikátý*, *několikonáctý* (= desátý a několikátý);
- druhov, na př. *několikerý*, *všeliký*;
- jiné, na př. *několikonásobný*, *mnohonásobný*, *mnohokrát* atp.

118.

Skloňování číslovek.

Číslovka základní *jeden*, *jedna*, *jedno* skloňuje se jako *ten*, *ta*, *to*, jen s tím rozdílem, že její *-(e)n* patří ke kmeni a zůstává v pádech všech.

Sklonění tedy jest toto:

	rodu mužsk.	žensk.	střed.
jedn. nom.	<i>jeden</i>	<i>jedna</i>	<i>jedno</i>
gen.	<i>jednoho</i>	<i>jedné</i>	<i>jednoho</i> atd.; —
množ. nom.	<i>jedni</i> (živ.) <i>jedny</i> (neživ.)	<i>jedny</i>	<i>jedna</i>
gen.	<i>jedněch</i>	<i>jedněch</i>	<i>jedněch</i>
dat.	<i>jedněm</i>	<i>jedněm</i>	<i>jedněm</i> atd.

Příklady pro číslo množné: jedni lidé, jedny hodiny, jedna kamna.

119. Číslovky základní *dva, dvě, dvě* a taktéž *oba, -ě, -ě* skloňují se ovšem jen v čísle dvojném, poněvadž význam jejich čísla jiného nedopouští. Jejich sklonění je zbytek čísla dvojného a jest toto:

	rodu mužsk.	žensk. a střed.
nom. akk.	<i>dva, oba</i>	<i>dvě, obě</i>
gen. lok.	<i>dvou, obou</i>	<i>dvou, obou</i>
dat. instr.	<i>dvěma, oběma</i>	<i>dvěma, oběma.</i> —

Místo gen. a lok. *ze-dvou, z-obou, ve-dvou, v-obou* atp. říká se někdy chybně *dvouch, obouch*, — místo dat. a instr. *dvěma, oběma* chybně *dvoum, oboum* (v dat.) a *dvouma, obouma* (v instr.).

120. Číslovky základní *tři, čtyři* skloňují se takto:

nom. akk.	<i>tři, čtyři,</i>
gen.	<i>tří, čtyř,</i>
dat.	<i>třem, čtyřem,</i>
lok.	<i>třech, čtyřech,</i>
instr.	<i>třemi, čtyřmi.</i>

Vedle *čtyři* atd. vyvinulo se také tvary s *-r-* místo *-ř-*: *čtyry, čtyřem* atd. Na pohled zdá se, jakoby *čtyři* bylo pro nom. mužský a *čtyry* pro akk. mužsk. a nom. akk. ženský (jako *obři* a *obry, sestry*); zdání mylné.

121. Číslovky základní *pět, šest, sedm, osm, devět, deset* mají pro gen., dat., lok. a instr. ustrnulou koncovku *-i*, a sklonění vlastní označuje se na předmětě počítaném. Tedy na př.:

nom. akk.	<i>všech pět hřiven,</i>
gen.	<i>všech pěti hřiven,</i>
dat.	<i>všem pěti hřivnám,</i>
lok.	<i>ve všech pěti hřivnách,</i>
instr.	<i>všemi pěti hřivnami.</i>

Číslovky *devět* a *deset* mívají v tvaru s *-i* slabiku druhou z pravidla *zdlouženou*: *devět — devíti, deset — desíti.*

122. Číslovky základní *jedenáct* neb *jedenácte*, *dvánáct* neb *dvánácte* atd. (jednotky od 11 do 19) a *dvacet*, *třicet*, *čtyřicet*, *padesát* atd. (desítky od 20 do 90) mají náležitý jenom

nom. akk. *jedenácte*, *jedenáct*, *dvacet*, *padesát* hříven; —

pro všechny pády ostatní mají tvar ustrnulý s -i, a skloňování vlastní označuje se na předmětě počítaném:

gen. od *jedenácti*, *dvaceti* (n. *dvacíti*), *padesáti hříven*,

dat. k *jedenácti*, *dvaceti* (n. *dvacíti*), *padesáti hřívnám*,

lok. o *jedenácti*, *dvaceti* (n. *dvacíti*), *padesáti hřívnách*,

instr. s *jedenácti*, *dvaceti* (n. *dvacíti*), *padesáti hřívnami*.

123. *Sto* skloňuje se podle vzoru *město*; při něm zachoval se i zbytek čísla dvojného: nom. akk. *dvě stě* (v. §. 59 č. 8). Předmět počítaný je z pravidla v genitivě: *sto lidí*, ze *sta lidí*, ke *sta lidí* atd. Někdy však skloňuje se v pádech mimo nom. a akk. výraz, jenž vyjadřuje předmět počítaný, a *sto* nechává se neskloněno; na př. ze *sto lidí* není ani deset spokojených, ke *sto lidem*, ve *sto lidech*, se *sto lidmi*.

124. *Tisíc* skloňuje se jako *meč*; v gen. množ: pět tisícův, a častěji bez *-ův* (tvar starší): pět tisíc.

125. Cizí *million*, *billion* atd. skloňují se podle vzoru *dub*.

126. Číslovky řadové skloňují se:

podle vzoru *dobrý*, *-á*, *-é*, na př. *první*, *druhý*, *pátý*, *desátý*, *stý* atd.;

podle vzoru *pěší*, *-í*, *-í*, na př. *první*, *třetí*, *tisící*.

Ve výrazích: *půl čtvrtá* zlatého, po *půl pátá* zlatém atp. jsou číslovky řadové *čtvrtý*, *pátý* atd. skloněny podle vzoru *dobr*.

127. 1. Číslovky druhové *dvoji*, *troji*, *oboji* skloňují se podle vzoru *pěší*. Na př.:

jedn. nom. dvojí čin,	dvojí věc,	dvojí sukno,
gen. dvojího činu,	dvojí věci,	dvojího sukna,
dat. dvojímu činu,	dvojí věci,	dvojímu suknu atd.

V nom. a akk. jedn. i množ. bývají někdy tvary *dvůj*, *dvoje*, *dvoji* (stejně s *můj*, *moje*, *moji*); na př.:

jedn. nom. -dvůj čin,	dvoje věc,	dvoje sukno,
akk. dvůj čin,	dvoji věc,	dvoje sukno,
množ. nom. dvoje činové,	dvoje věci,	dvoje sukna,
akk. dvoje činy,	dvoje věci,	dvoje sukna.

2. Slova *dvé*, *tré*, *obé* jsou původem svým též číslovky dru-

hové, stažené z dvojce, troje, oboje (jako mé z moje atd.). Ale pojímají se ve smyslu jmen podstatných (dvě asi = dvojice atd.), mají při sobě předmět počítaný v genitivě a jest tedy na př.:

nom. akk. obé dvě holoubátek, tré dítek,
gen. obého dvěho holoubátek, trého dítek, vol ze dvěho,
dat. k tomu trému, atd.

128. 1. Druhé číslovky s koncovkou *-erý, -erá, -eré* neb *-er, -era, -ero* — na př. *paterý, -erá, -eré* n. *pater, -era, -ero* — skloňují se podle vzoru *dobrý, -á, -é*, v některých pak pádech mají koncovky podle vzoru *dobr, -a, -o*. Sklonění jejich jest:

	rodu mužsk.	žensk.	střed.
jedn. nom.	(<i>pater</i>), <i>-erý</i>	<i>patera, -erá</i>	<i>patero, -eré</i>
gen.	<i>-erého</i>	<i>-eré</i>	<i>-erého</i>
dat.	<i>-erému</i>	<i>-eré</i>	<i>-erému</i>
akk.	<i>-erý</i> (neživ.) <i>-erého</i> (živ.)	<i>pateru, -erou</i>	<i>patero, -eré</i>
lok.	<i>-erém</i>	<i>-eré</i>	<i>-erém</i>
instr.	<i>-erým</i>	<i>-erou</i>	<i>-erým;</i>
množ. nom.	<i>pateři, -eři</i> (živ.) <i>paterý, -eré</i> (neživ.)	<i>paterý, -eré</i>	<i>patera, -erá</i>
gen.	<i>-erých</i>	<i>-erých</i>	<i>-erých</i>
dat.	<i>-erým</i>	<i>-erým</i>	<i>-erým</i>
akk.	<i>paterý, -eré</i>	<i>paterý, -eré</i>	<i>patera, -erá</i>
lok.	<i>-erých</i>	<i>-erých</i>	<i>-erých</i>
instr.	<i>-erými</i>	<i>-erými</i>	<i>-erými.</i>

To jest: tvary podle vz. *dobrý* jsou v pádech všech, vedle nich jsou tvary podle vz. *dobr* jenom v nom. a akk.; na př. *pater* (zastaralé) stav a *paterý* stav, *patera* věc a *paterá* věc, *pateru* věc a *paterou* věc, *patero* sukno a *pateré* sukno, *pateři* stavové (zastaralé) a *pateři* stavové, *paterý* stavy a *pateré* stavy, *paterý* věci a *pateré* věci, *patera* sukna a *paterá* sukna.

Jména pomnožná mívají při sobě v těchto pádech číslovky tyto obyčejně v tvaru jmenném: *paterý* hodiny, *patera* kamna.

Tak skloňuje se také: *koliker-* (*několiker-*, *všelik-*) a *vešker-* (jedn. nom. *veškeren, -era, -ero*, akk. *veškeren, -eru, -ero*, množ. nom. *veškeři, -ery, -era*, akk. *veškery, -ery, -era*).

2. Druhá číslovka rodu středního *-ero* bere se někdy ve významu jména podstatného a skloňuje se pak veskrze podle vzoru

dobro (město). Na př. *čtvero evangelistův, sedmero svátostí, desatero božích přikázání* atd.; gen. *desatera přikázání* atd.; dat. k *desateru přikázání* atd.; lok. v *desateru* n. *desateře přikázání*; instr. s *desaterem přikázání*; množ. *desatera, desater, desaterům* atd.

129. *Jednoduchý, dvojitý, dvojnásobný* atp. skloňují se ovšem podle *dobrý, -á, -é*.

130. 1. Číslovky tak zvané neurčité *málo, mnoho, kolik* (m. koliko), *tolik* (m. toliko) atp. jsou vlastně přídavná jména rodu středního. Skloňují se náležitě podle vzoru *dobro (město)* a předmět počítaný je při nich v genitivě; na př.:

nom.	<i>mnoho,</i>	<i>málo,</i>	<i>tolik</i>	atd. lidí,
gen.	ze <i>mnoha,</i>	<i>mála,</i>	<i>tolika</i>	„ „
dat.	ke <i>mnohu,</i>	<i>málu,</i>	<i>toliku</i>	„ „ atd.

Ale to zůstává jen v nom. a akk. V pádech ostatních nastupuje změna: skloňovací koncovky dostává výraz, jenž vyjadřuje předmět počítaný, číslovka pak *málo* ustrnuje v tvaru s koncovkou *-o*, jiné v tvaru s koncovkou *-a* pro všechny pády, na př.:

gen.	<i>těchto</i>	<i>mnoha,</i>	<i>tolika</i>	atd. <i>lidí,</i>	neb <i>těchto</i>	<i>málo lidí,</i>
dat.	<i>těmto</i>	<i>mnoha,</i>	<i>tolika</i>	atd. <i>lidem,</i>	„ <i>těmto</i>	<i>málo lidem,</i>
lok. v	<i>těchto</i>	<i>mnoha,</i>	<i>tolika</i>	atd. <i>lidech,</i>	„ <i>v těchto</i>	<i>málo lidech,</i>
instr.	<i>těmito</i>	<i>mnoha,</i>	<i>tolika</i>	atd. <i>lidmi,</i>	„ <i>těmito</i>	<i>málo lidmi.</i>

2. *Veš (= všechen), vše, vše* skloňuje se takto:

	rodu mužsk.	Žensk.	střed.
jedn. nom.	<i>veš</i>	<i>vše</i>	<i>vše</i>
gen.	<i>všeho</i>	<i>vši</i>	<i>všeho</i>
dat.	<i>všemu</i>	<i>vši</i>	<i>všemu</i>
akk.	<i>veš</i> (neživ.) <i>všeho</i> (živ.)	<i>vši</i>	<i>vše</i>
lok. ve	<i>všem</i>	<i>vši</i>	<i>všem</i>
instr.	<i>vším</i>	<i>vši</i>	<i>vším</i>
množ. nom.	<i>vši</i> (chní) (živ.) <i>vše</i> (chny) (neživ.)	<i>vše</i> (chny)	<i>vše</i> (चना)
gen.	<i>všech</i>	<i>všech</i>	<i>všech</i>
dat.	<i>všem</i>	<i>všem</i>	<i>všem</i>
akk.	<i>vše</i> (chny)	<i>vše</i> (chny)	<i>vše</i> (चना)
lok.	<i>všech</i>	<i>všech</i>	<i>všech</i>
instr.	<i>všemi</i>	<i>všemi</i>	<i>všemi.</i>

V nominativech a akkusativech přistupují k *veš* rozmanité přívesky, hlavně *-ceč,- cken* a *-chen*:

všecek (m. veš-cek), ž. vše-cka, akk. -cku, stř. vše-cko;
všeckén (m. veš-cken), „ vše-ckna, akk. -cknu, „ vše-ckno;
všečen (m. veš-chen), „ vše-chna, akk. -chnu, „ vše-chno.

V čísle množném bývají v gen. dat. lok. a instr. všech rodů

vedle tvarů:	také tvary:
<i>všech</i>	<i>všechněch</i>
<i>všem</i>	<i>všechněm</i>
<i>všech</i>	<i>všechněch</i>
<i>všemi</i> —	<i>všechněmi.</i>

131.

V. Sloveso.

1. Slovesa jsou významu dějového. Na př.:

v *nesu*, *neseš* . . . je význam dějový „nesení“,
 v *kupuji*, *kupuješ* . . . „ „ „ „kupování“,
 v *ležím*, *ležíš* . . . „ „ „ „ležení“ atd.

Ve slovesích a) *nesu* a *nosím* a b) *nesu* a *přinesu* je význam příbuzný podle jakosti děje („nesení“); ale je rozdílný

a) podle ^{kolikosti} kolikosti děje: v *nosím* je děje „nesení“ více než v *nesu*; a

b) podle dokonavosti: v *přinesu* vyslovují děj „nesení“ a spolu jeho dokonání, v *nesu* pak vyslovují jen děj.

Více o rozdílech těchto v. v §š. následujících.

132.

a) Význam sloves podle kolikosti děje.

1. Srovnajme vzhledem k ději slovesa *budu kupovati* a *koupím*. Nalezneme, že děj je v nich jakosti stejné („kupování“), že však je nestejný podle kolikosti:

v *koupím* je děje takorika jen za okamžik [a kolikost jeho můžeme znázorniti jednou tečkou .],

v *budu kupovati* naproti tomu je děje téhož za netržitou chvíli delší [a kolikost jeho můžeme znázorniti čarou —].

Podobně jest ve slovesích *hodím*, *seknu*, *padnu* a j. děje též jen za okamžik [.] — a v *nesu*, *volám*, *padám* a j. je děje za chvíli delší [—].

Slovesa, která mají děje jen za okamžik, slovou ^{nebo} *jednoduchá* [.] na př. *koupím*, *hodím*, *seknu*, *padnu*; — naproti tomu slovesa, která mají děje za chvíli delší, slovou *trvací* (durativa) [—], na př. *kupuji*, *nesu*, *volám*, *padám*.

2. Srovnajme dále kolikost děje ve slovesích *seknu* a *sekám*, *nesu* a *nosím* atp. Nalezneme:

že v *seknu* rozumí se „sek“ jen jeden [·], v *sekám* pak několik a takorika řada „sekův“ [· . . .]; a

že podobně v *nesu* rozumí se „nesení“ ve chvíli jen jedné [—], v *nosím* pak týchž dějů několik [— — —].

Podle toho rozeznáváme:

slovesa s dějem nenásobeným, na př. *seknu* [·], *nesu* [—]; a slovesa s dějem násobeným, na př. *sekám* [· . . .], *nosím*

[— — —].

Slovesa s dějem násobeným nazývají se opětovací (iterativa); rozeznávají se:

opětovací z jednodobých, na př. *sekám* [· . . .], a

opětovací z trvacích na př. *nosím* [— — —].

To jsou slovesa opětovací prvotná. Z nich vznikají dále slovesa opětovací podružná (zvaná též opakovací, frequentativa), tvořená slabikou *-va-*, někdy opakovanou; na př.:

sekávám, sekávávám [· . . ., ..., . . .],

nosívám, nosívávám [— — —, — — —, — — —] atp.

133. b) Význam sloves podle dokonavosti děje.

1. Některá slovesa vyslovují děj a spolu jeho dokonání, na př. *přinesu*, — jiná pak vyslovují jen děj, na př. *nesu*.

a) Slovesa která vyslovují jen děj a ne spolu jeho dokonání, slovou nedokonavá (imperfektivní); taková jsou: *nesu* [—], *sekám* [· . . .], *nosím, nosívám, sekávám* atp.

b) Slovesa, která vyslovují děj a spolu jeho dokonání, slovou dokonavá (perfektivní), na př. *seknu, přinesu* atp.

2. Významu dokonavého jsou:

a) Slovesa jednodobá (v. §. 132 č. 1), na př. *seknu, hodím* [·]. Děj těchto sloves všecek obnáší okamžik jen jeden, nemůže se tedy ani mysliti s nějakým trváním, slovesa jednodobá jsou tedy spolu dokonavá.

b) Krom toho jsou významu dokonavého slovesa, při kterých si myslíme děj ovšem delší, ale

buď vytýkáme z něho jen konečný okamžik, na př. *přinesu, dodělám* [—•];

anebo srážíme jeho trvání v ohraničenou dobu jednu, na př. *ponesu* [⊖], *rozsekám* [⊖⊖⊖], *vyňosím* [⊖—⊖].

1. Naukou o časování rozumíme výklad o všelikých vý-
-cích slovesných se stránky jejich tvarové.

2. Výrazy slovesné jsou:

indikativ nebo způsob oznamovací, na př. *neseš, nesl jsi, jsi nesen*;

imperativ nebo způsob rozkazovací, na př. *nes, buď nesen*;

kondicional nebo způsob podmiňovací (n. spojovací), na
př. *nesl bys, byl bys nesl, byl bys nesen*;

infinitiv nebo způsob neurčitý, na př. *nésti, nesenu býti*;

supinum nebo způsob dostižný, na př. *spat* (k inf. *spáti*);

participia (t. j. přídavná jména utvořená ze sloves), a to:

přechodník přítomný (nebo přechodník času přítomného), na př. *nesa* (číslo jedn. rodu mužsk.), *nesouc* (jedn. žensk. a střed.), *nesouce* (číslo množné všech rodův);

příčestí přítomné, na př. jedn. *vědom, -a, -o*, množ. *vědomi, -y, -a*;

přechodník minulý (nebo přechodník času minulého), na př. *nes* (číslo jedn. rodu mužsk.), *nesši* (jedn. žensk. a střed.), *nesše* (číslo množné všech rodův);

příčestí minulé činné, na př. jedn. *nesl, -a, -o*, množ. *nesli, -y, -a*;

příčestí minulé trpné, na př. *nesen, -a, -o*, množ. *neseni, -y, -a*;

podstatné jméno slovesné (substantivum verbale), na př. *nesení*.

135. V časování rozeznáváme osobu, číslo, čas, způsob a rod
trazu slovesného.

a) Grammatická *osoba* (persona) jest trojí:

osoba první jednotná: *nesu, nesl jsem, nesl bych* — já;

množná: *neseme, nesli jsme, nesli bychom* — my;

„ druhá jednotná: *neseš, nesl jsi, nesl bys* — ty;

množná: *nesete, nesli jste, nesli byste* — vy;

„ třetí jednotná: *nese, nesl, nesl by* — on (ona, ono);

množná: *nesou, nesli, nesli by* — oni (ony, ona).

b) Grammatické *číslo* (numerus) jest jednotné (singular)
a množné (plural).

c) *Čas* (tempus) jest:

přítomný (praesens), na př. *nesu, píší*;

budoucí (futurum), na př. *budu psáti*;

minulý (perfektum), na př. *nesl jsem*;

předminulý (plusquamperfektum), na př. *byl jsem nesl*.

Tvary *padnu, ponesu, napíše* atp. mají význam budoucí, ale se stano-
viště tvaroslovného jsou to tvary presentové. Srov. §. 139 č. 1.

d) Slovesné *způsoby* (modi) jsou:

indikativ (n. způsob oznamovací), na př. *nesu, neseš*;

imperativ (n. zp. rozkazovací), na př. *nes, neste*;

kondicional (n. zp. podmiňovací), na př. *nesl bych, nesl bys*.

e) **Rod** (genus) je při slovesích:

činný (activum), na př. *nesu, kvetu, spím*; — rodu činného
jsou také slovesa zvratná (reflexiva), na př. *modlím se,*
chválím se; a

trpný (passivum), na př. *jsem nesen, bývám chválen*.

136. Výrazy slovesné jsou dílem určité, dílem neurčité.

a) Určité (finitní) jsou ty, ve kterých jest vyjádřena také gram-
matická osoba podmětu. Jsou to indikativ, imperativ a kondicio-
nal. Na př. *nesu* (rozumí se *já*, = grammatická osoba 1. jedn.),
— *nes* (rozumí se: *ty* = gramm. os. 2. jedn.), — *nesli bychom*
(*my*), — *budou nesení (oni)*.

b) Neurčité (infinitní) jsou ty, ve kterých grammatická osoba
vyjádřena není. Jsou to infinitiv, supinum, participia a podstatné
jméno slovesné.

137. Výrazy slovesné jsou dále dílem jednoduché, dílem složité.

I. Jednoduché (n. prosté) jsou, které jsou o jednom jen
slově; na př. *neseme, ponese, nésti*.

II. Složité (n. opsané, perifrastické) jsou, které jsou slo-
ženy ze slov několika; na př. *nesli jsme, byli bychom nesli, jsouce nesení*.

Podle tohoto rozdílu dělíme další výklady o časování ve
výklady:

I. o tvarech slovesných jednoduchých a

II. o výrazech slovesných složitých (perifrastických).

138. I. Tvary slovesné jednoduché.

Tvary slovesné jednoduché jsou:

a) indikativ presentní (činný), na př. *nesu*;

b) imperativ (činný), na př. *nes*;

c) infinitiv (činný), na př. *nésti*;

d) supinum, na př. *spat* (k inf. *spáti*);

e) participia:

1. přechodník přítomný, na př. *nesa, nesouc, nesouce*;
2. přičestí přítomné, na př. *vědom, -a, -o*;
3. přechodník minulý, na př. *nes, nesši, nesše*;
4. přičestí minulé činné, na př. *nesl, -a, -o*;
5. přičestí minulé trpné, na př. *nesen, -a, -o*;

f) podstatné jméno slovesné, na př. *nesení*.

2. Supinum, participia minulé a podstatné jméno slovesné tvoří se z kmene téhož, který je také v infinitivě; tím jsou tvary tyto spolu příbuzny a nazývají se proto tvary infinitivní.

Podobně jsou vespolek příbuzny tvary ostatní, totiž indikativ praes., imperativ a participia přítomná, a ty nazývají se zase tvary praesentní.

139. a) Indikativ praesentní.

1. Indikativ praes. jest na př.:

nesu, neseš, nese, neseme, nesete, nesou;

píši (n. píšu), píšeš, píše . . . . . ;

trpím, trpíš, trpí . . . . . ;

dělám, děláš, dělá . . . . . ;

vím, víš, ví. . . . . atd.

V příkladech tuto uvedených jsou slovesa nedokonavá, jejich indikativ praes. má význam přítomný.

Slovesa dokonavá téhož tvaru mají význam budoucí. Na př. slovesa *přinesu, napíši, vytrpím, udělám, povím*... a rovněž tak *hodím, seknu* atp. jsou tvarem indikativy praesentní, ale vyslovují děje budoucí.

2. Místo 3. os. množ. *dělají, sázejí, umějí* atp. říká se obecně: (oni) *dělají, sázejí, umějí*. Jazyk spisovný tvarů těchto (bez *-í*) nedopouští.

3. Ke slovesům:

a) *umím, umíš, umí, umíme, umíte* je 3. os. mn. (oni) umějí,
sázím, sázíš atd. . . . . " " " " (oni) sázejí,
 atd. ;

naproti tomu

b) k *trpím, trpíš, trpí, trpíme, trpíte* je 3. os. mn. (oni) trpí,
 k *prosím, prosíš* . . . . . " " " " (oni) prosí,
 atd.

To jest: v a) i v b) jsou tu koncovky stejné *-ím, -íš, -í, -íme, -íte*, ale ve 3. os. množ. je v a) koncovka *-ějí* (n. *-ejí*) a v b) *-í*.

Proti tomu chybuje se, když se praví: a) (oni) *umí*, (oni) *sází*, nebo b) (oni) *trpějí* (n. *trpěj*), (oni) *prosejí* (n. *prosej*).

Chyby této uvarujeme se, když vezmeme na pomoc imperativ; mají ve 3. os. množ. -ějí (n. -ějí) jen ta slovesa, která mají -ěj- (-ej-) také v imperativě. Jest tedy:

- a) k *umím* 3. os. mn. *umějí*, poněvadž v impt. *uměj*, *umějte* je též -ěj-,
 k *sázím* „ „ „ *sázejí*, „ „ *sázej*, *sázejte* „ „ -ej-; ale
 b) k *trpím* je 3. os. mn. *trpí*, poněvadž impt. *trp*, *trpte* je bez -ej-,
 k *prosím* „ „ „ „ *prosí*, „ „ *pros*, *proste* „ „ atd.

140.

b) Imperativ.

1. Imperativ jest na př.:

nes, *nesme*, *neste*, — *přines*, *přinesme*, *přineste*;
volej, *volejme*, *volejte*, — *zavolej* . . . . ;
tiskni, *tiskněme*, *tiskněte*, — *vytiskni* atd.

2. V 2. os. jedn. *tiskni*, *pomni*, *pomsti* atp. jest koncovka -i. Táž koncovka byla také při impt. *nes*, *trp*, *pros* atp., ale tu jest odsuta.

Vedle *nes*, *trp*, *pros* atd. bývá *nesi-ž*, *trpi-ž*, *prosi-ž*, s koncovkou -i zachovanou.

V 1. os. množ. *tiskněme*, *pomněme*, *pomstěme* atp. je samohláska -ě-, v *nesme*, *trpme*, *prosme* nikoliv.

Totéž je v 2. os. množ. *tiskněte*, *pomněte*, *pomstěte* . . . , naproti *neste*, *trpte*, *proste* atd.

Tvary *nesiž*, *trpiž*, *prosiž* . . . , *tiskni*, *pomni*, *pomsti* . . . , *tiskněme*, *pomněme*, *pomstěme* . . . , *tiskněte*, *pomněte*, *pomstěte* atp. byly by bez samohlásky -i a -ě- nesnadny vysloviti.

3. Některá slovesa v imperativě mění kvantitu.

Dlouží se: *stojím* — *stáť*, *stájte* (nikoli *stoj*, *stojte*!);
 krátí se, na př. *vrátiti* — *vrať*, *kázati* — *kaž*, *souditi* — *suď*,
píši — *piš*, *svítiti* — *svěť*, *pospíšiti* — *pospěš*, *mýliti* — *myl*.

141.

c) Infinitiv.

Infinitiv jest utvořen koncovkou -ti. Na př. *nes-ti*, *tisknou-ti*, *umě-ti*, *prosi-ti*, *děla-ti*, *kupova-ti*.

Infinitivy *moci*, *pěci* vznikli z *mog-ti*, *pek-ti*; v. §§. 30 a 31.

Někdy vyskytá se také inf. s konc. -t místo -ti, na př. *umět* m. *uměti* atd. V jazyku spisovném náleží přednost infinitivu s -ti.

142. 1. Infinitivy dvojslabičné mají slabiku první z pravidla *zdlouženou*; na př. *nesu-něsti*, *vněsti*, *kladu-klásti*, *hráji-hráti*, *kryjí-krýti*, *skryti*, *chtěl-chtěti*, *mřel-mřiti*, *ctil-ctíti* atd.

Z pravidla tohoto vyjímají se jenom slovesa *moci*, *jeti*, *pěti* (pěji) *spěti* (*spěchati*). Některá pak mívají někdy slabiku *zdlouženou*, někdy

ezdlouženou; na př. čníti a čněti, pníti a puěti, smíti a směti, chvítí, chvěti.

2. Když infinitiv dvojslabičný je složen s předložkou nebo *ne-* a tím jest učiněn trojslabičný nebo i čtyřslabičný, edy je slabika kmenová někdy zdloužena, někdy nezdložená.

Pravidlo jest toto:

- a) Za dlouhé *-áti* infinitivu dvojslabičného má infinitiv víceslabičný krátké *-ati*. Na př. dáti — vydati, podati, nedati atd.; znáti — poznati, neznati, . . .; bráti — sebrati, odebrati, rozebrati . . .; zváti — pozvati vyzvati . . .; dbáti — neđbati; spáti — zaspati . . .; atd.

Jenom tam zůstává dlouhé *-áti* také v infinitivě víceslabičném, kde dlouhé *-á-* vzniklo stažením; tedy v slovesch *báti se* (m. bojati), *státi* (m. stojati) a ve slovesch třídy V. vzoru 4 (v. §. 202): *láti* (m. lajati), *smáti se* atd. Na př. báti — nebáti; státi — postáti, vystáti, přestáti . . .; láti — vyláti; káti — vykáti, pokáti; táti — roztáti, netáti; smáti — vysmáti; hřáti — ohřáti atd.

Shodně s pravidlem tímto je *státi (stojím)* — *přestáti* . . ., a naproti tomu *státi (stanu)* — *přestati* atd.

- b) Za dlouhé původní *-íti* (t. j. v těch slovesch, která mají přičestí min. činné s koncovkou *-il*) má infinitiv víceslabičný krátké *-iti*.

Na př. ctíti (přič. ctil) — uctíti, nectíti; mstíti — pomstíti; křtíti — pokřtíti; píti — napíti; bíti — zabíti; žíti — užiti; atd. Vyňato jest jíti — vyjíti, najíti, přijíti atd.

- c) Všude jinde jest v infinitivě víceslabičném táž slabika zdloužena jako ve dvojslabičném. Zejména jest to:

1. při infinitivech *-íti*, kde *-i-* je nepůvodní (a kde máme v přičestí min. činném samohlásku jinou než *-i-*); na př. títi (přič. tal) — roztíti, vzíti — nevzíti, mříti (přič. mřel) — umříti, tříti (př. třel) — natříti, příti — podepříti, chtíti — nechtíti, rdíti — zardíti, zníti — zazníti atd.; — jenom u tvarův třídy III (v. §. 178 a násl.) bývá též slabika krátká: zazněti vedle zazníti, zahřměti v. zahřmėti, pochťeti v. pochťiti; pojměti n. pomėti;
2. při infinitivech *-ýti*; na př. býti — dobytí, nabýti, vybýti atd., krýti — přikryti, mýti — umýti, rýti — vyrýti, týti — roztýti, výti — zavýti atd. (délka je dosvědčena tvary obecnými přikřejt, umejt atp.);
3. při infinitivech *-outi*; na př. hnouti — vyhnouti, schnouti — uschnouti, zouti — obouti, plouti — vyplouti atd.;

4. při infinitivech kmenův *souhláskových* (souhláskou zakončených); na př. *nes-*, *nésti* — přinéstí . . ., *klad-*, *klásti* — naklástí . . ., *rost-*, *rásti* — nerástí . . ., *tluk-*, *tlouci* — roztlouci atd.

143. d) *Supinum*.

1. Supinum tvoří se koncovkou *-t*; na př. *spa-t*, *soudi-t*.
2. Supinum jednoslabičné je krátké: *spat*; příslušný k němu dvojslabičný infinitiv je dlouhý: *spáti*.
3. Supina máme jen zbytky ve větách: *jdu spat*, přijde *soudit* živých i mrtvých.

144. e) *Participia*.

Přechodník přítomný.

1. Má koncovky:

-a, -ouc, -ouce, na př. *nesa, nesouc, nesouce*;
-ě(e), -íc, -íce, na př. *píše, píšíc, píšíce*,
uměje, umějíc, umějíce,
sážeje, sážejíc, sážejíce,
trpě, trpíc, trpíce,
prose, prosíc, prosíce.

2. Mezi tvary

a) *uměje, umějíc, . . . sážeje, sážejíc . . .*, a

b) *trpě, trpíc . . ., prose, prosíc . . .*

je strany *-ěj-* (n. *-ej-*) týž rozdíl, jako v indikativě 3. os. množ. (v. §. 139 č. 3); jest totiž přechodník:

- a) *uměje* . . ., poněvadž *impt. uměj* a 3 os. mn. *umějí* mají též *-ěj-*,
sážeje . . ., " " *sážej* " " " " *sážejí* " " *-ej-*; a
- b) *trpě* . . ., " " *trp* " " " " *trpí* jsou bez *-ej-*,
prose . . ., " " *pros* " " " " *prosí* " " " .

3. Z přechodníku tohoto utvořeno přídavné jméno určité s koncovkou *-cí*: *nesoucí, píšící, umějící, sážející, trpící, prosící*.

145. *Přídavné přítomné.*

1. Má koncovky *-m, -ma, -mo*; na př. *vědo-m, vědo-ma, vědo-mo*, množ. číslo *vědo-mi, -my, -ma*.

2. Tvarů tohoto způsobu má čeština jenom několik; nejznámější z nich jsou *vědom, svědom, vidom, lakom, pitom, znám*.

3. Z přídavných tohoto tvoří se dále přídavné jméno určité s koncovkou *-mý*; na př. *vědomý, -á, -é, známý -á, -é*.

146. *Přechodník minulý.*

1. Má koncovky dvoje:

a) *když* infinitivní kmen (t. j. ta část slovesa, která zbývá, *když*

od jeho infinitivu odepneme koncovku *-ti*, v. §. 151 č. 2) se končí samohláskou, jsou koncovky tohoto přechodníku *-v*, *-vši*, *-vše*; na př.

umě-ti, přech. min., *umě-v*, *umě-vši*, *umě-vše*;
prosi-ti, „ „ *prosi-v*, *prosi-vši*, *prosi-vše*;
děla-ti, „ „ *děla-v*, *děla-vši*, *děla-vše*;

b) když týž kmen infinitivní se končí souhláskou, jest koncovka tohoto přechodníku bez *-v*, tedy —, *-ši*, *-še*; na př.:

nes-ti, přech. min. *nes*, *nes-ši*, *nes-še*;
vésti m. *ved-ti*, přech. min. *ved*, *ved-ši*, *ved-še* atd.

2. V jazyku spisovném tvoří se z tohoto přechodníku dále přídavné jméno určité s koncovkou *-vši* neb *-ši*; na př. *uměvši*, *nesši*.

147. Příčestí minulé činné.

1. Tvoří se z téhož kmene infinitivního koncovkou *-l*; na př. *nes-l*, *-a*, *-o*, *minu-l* . . ., *umě-l* . . ., *prosi-l* . . ., *děla-l* . . ., *kupova-l* . . . atd.

Koncovka *-l* po souhláskách u výslovnosti obecné se vynechává, na př. *nes* m. *nesl*, *pad* m. *padl*; jazyk spisovný toho nedopouští.

2. Z příčestí toho jest dále utvořeno přídavné jméno určité s koncovkou *-lý*, na př. *minulý*, *-á*, *-é*, *umělý* . . ., *znalý* . . ., *zvrhlý* . . ., *padlý* atd.

148. Příčestí minulé trpné.

1. Tvoří se z téhož kmene infinitivního koncovkou *-en* nebo *-n* nebo *-t*. Na př. *nes-en*, *-ena*, *-eno* . . ., *proš-en* (z *prosjen-*), *-ena*, *-eno* . . ., *umě-n*, *-na*, *-no* . . ., *dělá-n*, *-na*, *-no* . . ., *kupová-n*, *-na*, *-no* . . ., *minu-t*, *-ta*, *-to* . . ., *kry-t*, *-ta*, *-to* . . . atd.

Slovesa *-ati*, *-áti* mají v tomto příčestí vždy dlouhé *-án*, *-ána*, *-áno*; na př. *dáti* — *dán*, *děláti* — *dělán*, *kupováti* — *kupován* atd.

2. Z příčestí tohoto jest dále utvořeno přídavné jméno určité s koncovkou *-ený*, *-ný*, *-tý*; na př. *nesený*, *dělaný*, *krytý*.

149. f) Podstatné jméno slovesné.

1. Tvoří se z příčestí minulého trpného koncovkou *-í*: *nesen-í*, *umě-í*, *prošen-í*, *dělán-í*, *kupován-í*, *minut-í*, *kryt-í*.

Jest rodu středního a skloňuje se podle *znamení*.

2. Slabika předposlední bývá někdy krátká, někdy dlouhá; totiž:

a) když je tu samohláska *jiná* než *-a-*, je slabika vždy krátká; na př. *chtění*, *umění*, *házení*, *lovení*, *pítí*, *hnutí*, *mytí*;

b) když je tu samohláska *-a-* a tvar je

dvouslabičný, jest dlouhé -ání jen tam, kde -á- vzniklo stažením (bání, stání [stojím], lání, tání, smání . . ., sr. §. 142 č. 2, a); jinde jest krátké -aní, na př. braní, zvaní, draní, praní, cpaní, stlaní, lhaní, psaní, spaní atd.; — odchylky jsou řídké: dáni, stání (stanu);

když je slabik více než dvě, bývá vždy dlouhé -ání; na př. pokání, volání, koupání, rozmlouvání, vydání, povstání, pobrání, pozvání, sepsání atd.

150. Vzory slovesných tvarů jednoduchých.

1. Časovací vzory, ve kterých se ukazují slovesné tvary jednoduché, rozvrhujeme nejprve podle kmene praesentního.

2. Kmen praesentní dostáváme, když od indikativu praes. odepneme příponu osobní. Na př.:

v 1. os. množ. nese-me, teše-me, dělá-me, prosí-me atd. je přípona osobní -me; když ji odepneme, zbývají nám praesentní kmeny: nese-, teše-, dělá-, prosí-;

v 2. os. množ. nese-te, teše-te, dělá-te, prosí-te atd. je přípona osobní -te; když ji odepneme, zbývají praesentní kmeny tytéž: nese-, teše-, dělá-, prosí-;

v 1. os. množ. js-me, 2. js-te jsou tytéž přípony osobní -me, -te; když je odepneme, zbývá nám kmen praesentní js- (m. jes-).

3. Kmeny praesentní jsou dvoje:

- a) jedny se končí samohláskou, na př. nese-, dělá-, prosí-; ty nazýváme kmeny samohláskovými;
- b) jiné se končí souhláskou, na př. jes-; ty nazýváme souhláskovými.

4. Podle toho rozvrhujeme také slovesa a jejich časovací vzory, a rozeznáváme:

- a) vzory a slovesa s praesentními kmeny samohláskovými, a
- b) slovesa s praesentními kmeny souhláskovými.

151. a) Vzory a slovesa s praesentními kmeny samohláskovými.

1. Slovesa, která sem patří, rozvrhujeme opět podle kmene infinitivního.

2. Kmen infinitivní dostáváme, když od infinitivu odepneme koncovku -ti. Na př. z inf. nésti, tesati, prositi odepneme -ti a zbudou nám kmeny infinitivní nes-, tesa-, prosí-.

3. Podle kmenů těchto rozvrhujeme slovesa v šestero tříd.

Třída první obsahuje slovesa, jejichžto kmen infinitivní nemá nijaké zvláštní přípony kmenotvorné; kmeny takové jsou na př. *nes-* v inf. *nésti*, *ved-* v inf. *vésti* vzniklém z *vedti*, *pek-* v inf. *péci* vzniklém z *pekti*, *kry-* v inf. *kryti*.

Třída druhá obsahuje slovesa, jejichžto kmen infinitivní má příponu kmenotvornou *-nu*; na př. *mi-nu-* v inf. *minouti* (part. *minul*, *minut*), *tisk-nu-* v inf. *tisknouti* atp.

Třída třetí obsahuje slovesa, jejichžto kmen infinitivní má příponu kmenotvornou *-ě* neb *-e*; na př. *um-ě-*, *trp-ě-*, *sluš-e-*, *slyš-e-* v infinitivech *uměti*, *trpěti*, *slušeti*, *slyšeti* atp.

Třída čtvrtá obsahuje slovesa, jejichžto kmen infinitivní má příponu kmenotvornou *-i*; na př. *pros-i-* v inf. *prositi* atp.

Třída pátá obsahuje slovesa, jejichžto kmen infinitivní má příponu kmenotvornou *-a*, *-(j)a* nebo *-ě*, *-e* vzniklé (přehláskou) ze staršího *-(j)a*; na př. *děl-a-* v inf. *dělati*, *tes-a-* v inf. *tesati*, *la-ja-* v inf. *láti* vzniklém z *lajati*, *pouště-* vzniklé z *pústja-* v inf. *pouštěti*, *sáze-* vzniklé ze *sádja-* v inf. *sázeti* atd.

Třída šestá obsahuje slovesa, jejichžto kmen infinitivní má příponu kmenotvornou *-ova*; na př. *kup-ova-* v inf. *kupovati* atd.

4. Uvnitř těchto tříd rozeznáváme podle potřeby rozdílné vzory.

Na př. slovesa *uměti* a *trpěti* patří obě do třídy III.

Mají některé tvary stejné, totiž: inf. *uměti* a *trpěti*, přechodník min. *uměv* a *trpěv*, přičestí min. čin. *uměl* a *trpěl*, *trp.* *uměn* a *trpěn*, a podstatné jméno slovesné *umění* a *trpění*.

Ale jiné tvary mají rozdílné, totiž: indik. praes., na př. 3. osoba množ. *umějí* a *trpí*, impt. *uměj* a *trp*, a přechodník přít. *uměje* a *trpě*.

Aby se i tyto rozdíly ukázaly, volí se pro III. třídu vzory dva: 1. *uměti* a 2. *trpěti*.

Poznámání.

1. Třídy a vzory udáváme krátce číslicí římskou a arabskou; na př. „III. 2“ znamená třídy třetí. vzor druhý.

2. Ve vzorech uvozujeme praes. indikativ (činný), imperativ, infinitiv, přechodník přítomný, přechodník minulý a přičestí minulé čin. i *trp*.

Neuvozujeme také supina a přičestí přítomného, poněvadž tvarů těchto v jazyku nynějším kromě několika zbytků již nemáme.

Podstatné jméno slovesné uvozujeme ve vzoru jen *tam*, kde je v něm nějaká zvláštnost.

152.

Třída první.

Kmen infinitivní sloves této třídy nemá nijaké zvláštní přípony kmenotvorné; na př. *nes-* v inf. *nésti*, *ved-* v inf. *vésti* m. *vedti*, *pek-* v inf. *péci* m. *pekti*, *kry-* v inf. *krýti*.

Týž kmen končí se:

1. souhláskou zubnou *d*, *t*, na př. *ved-* (vésti), *plet-* (plésti);
2. souhláskou sykavou *z*, *s*, na př. *lez-* (lézti), *nes-* (nésti);
3. souhláskou retnou *b*, *p*, na př. *zab-* (zábsti), *tep-* (tepu);
4. souhláskou hrdelnou *g*, *k*, na př. *mog-* (moci), *pek-* (péci);
5. souhláskou nosovou *m*, *n*, na př. *dmu*, *pnu*;
6. souhláskou jazyčnou *l*, *r*, na př. *młti*, *třti*;
7. samohláskou, na př. *kry-* (krýti).

Podle tohoto sedmera rozdílného zakončení kmene infinitivního rozeznává se v této třídě sedm vzorův.

153.

1. Vzor *vésti*, *vedu*.

Praes. indikativ:	Imperativ:
čís. jedn. 1. <i>vedu</i>	—
2. <i>vedeš</i>	<i>vedě, vedi-ž</i>
3. <i>vede</i>	<i>vedě, vedi-ž</i>
množ. 1. <i>vedeme</i>	<i>vedme</i>
2. <i>vedete</i>	<i>vedte</i>
3. <i>vedou.</i>	—

Infinitiv: *vésti*.

Participia:

přechodník přítomný: mužsk. *veda*, žensk. a stř. *vedouc*, množ. *vedouce*;

přechodník minulý: mužsk. *ved*, žensk. a stř. *vedši*, množ. *vedše*;

přičestí minulé činné: jedn. *vedl*, *-a*, *-o*, množ. *vedli*, *-y*, *-a*;

„ „ trpné: jedn. *veden*, *-a*, *-o*, množ. *vedeni*, *-y*, *-a*.

154. K tomuto vzoru patří slovesa třídy první, jejichž souhláska kmenová je *d*, *t*; na př. *vedu*, *pletu*.

2. Vedle imp. *vedě*, *vedte* jsou také tvary se samohláskou: *vedi-ž*, *čti*, *čtete*; v. §. 140 č. 2.

3. V inf. je *dt*, *tt* změněno v *st*: *vésti* z *vedti*, *plésti* z *pletti*.

155.

Některá jednotlivá slovesa tohoto vzoru.

(Pořádkem abecedním).

bředu: part. *bředl*; *břed*, *bředši*; — inf. *břísti*.

čtu: praes. *čtu, čteš* atd.; impt. *čti, čtĕme, čtĕte*; part. *četi, čtla, čtlo*, množ. *čtli* atd., obdobou též *četla, četlo* atd.; inf. *čísti*.

hudu: part. *huda, -ouc, -ouce*; *hudl, -a, -o*; inf. *housti*.

jdu: impt. *jdi, jdĕte*; přech. přít. *jda, jdouc, jdouce*; inf. *jíti*; — přech. min. *šed, šedši, šedše*; přičestí min. činné *šel, šla, šlo*, množ. *šli* atd.; přičestí min. trp. neuzívá se; podstatné jméno slovesné je *-šti* v subst. *příšti*; pak novotvary: *jítí, vyjítí* atp.

Místo *jdu, jdi* atd. říká se obecně jen *du, di*, a podobně *puđu* m. *půđu*, imp. *poď, poďte* m. *pojď, pojďte*; jazyk spisovný zachovává tvary s *j*—

jedu: přech. přít. *jeda, -ouc, -ouce*; inf. *jeti*; přechodník min. *jev, jevši, jevše* (a *jed, jedši, jedše*, zastaralé).

kvetu (chybně *kvĕtu!*): impt. *kvet*; part. *kveta, -ouc, -ouce*; *kvet, -ši, -še*; *kveti*; podstatné jméno slovesné: *kvetení*; — inf. *kvísti*.

matu, másti: v. při *přadu, přísti*.

přadu, přísti.

V slovese tomto byla přehláska *a-e* (v. §. 18) a pravidelnost bývala tu přísná. Kdyby se byla zachovala, měli bychom časování slovesa *přadu — přísti* toto:

praes. indik. jedn. 1. *přadu*, 2. *předeš*, 3. *přede*;

množ. 1. *předeme*, 2. *předete*, 3. *přadou*;

imperativ: *před, předme, předte*;

participia: *přada, přadouc, přadouce*;

přadl, přadla, přadlo; *předli, předly, přadla*;

přad, předši, předše;

předen, předena, předeno; *předeni, -y, -a*;

podstatné jméno slovesné: *předení*;

inf: *přísti*.

Ale pravidelnost bývalá porušila se tím, že se *přad-* klade často místo *před-*, a naopak *před-* místo *přad-*.

Podobně jako v *přadu — předeš* střídalo se *a* a *ě(e)* také u některých jiných sloves této třídy, na př.:

matu, podst. jméno slovesné *zmatení* a *zmĕnění*;

třasu, indik. *třasu, třeseš*, impt. *třes*, part. *třasa, třásl, třesen* atd.;

zabu, indik. *zabu, zebeš* atd.

rostu: impt. *rosti* n. *rošť*, množ. *rostte*; inf. *růsti*.)

156.

2. Vzor nésti, nesu.

Praes. indik.: jedn. 1. *nesu*, 2. *neseš*, 3. *nese*,

množ. 1. *neseme*, 2. *nesete*, 3. *nesou*.

Imperativ: jedn. 1. —, 2. *nes*, 3. *nes*,
množ. 1. *nesme*, 2. *neste*, 3. —.

Infinitiv: *nésti*.

Participia: přech. přítomný *nesa*, *-ouc*, *-ouce*;
" minulý *nes*, *-ši*, *-še*;
příč. min. čin. *nesl*, *-a*, *-o*;
" " trp. *nesen*, *-a*, *-o*.

157. 1. K tomuto vzoru patří slovesa třídy první, jejichž souhláska kmenová je *z*, *s*; na př. *vezu*, *nesu* a *j*.

2. Místo *nesen*, *vezen* bývá od chylkou také *nešen*, *vežen*, a též *nešení*, *vežení*.

158. *Některá jednotlivá slovesa vzoru tohoto.*

hryzu, *hryzeš* . . .; part. *hryzl*, *hryzen*, podst. jm. *hryzení*; inf. *hryžti*; — zastaralo a nahrazuje se slovesem *hrýzati*, praes. *hrýzám* n. *hrýžu* atd.

třasu, *třeseš* . . ., impt. *třes*, *třeste*; inf. *třásti*; part. *třásl*, *třesen*; o střídání *třas-* a *třes-* viz výklad při *přádu*, *předeš* v §. 155.

159. 3. Vzor *tep*-, *tepu*.

Praes. indik.: jedn. 1. *tepu*, 2. *tepeš*, 3. *tepe*,
množ. 1. *tepeme*, 2. *tepete*, 3. *tepu*.

Imperativ: jedn. 1. —, 2. *tep*, 3. *tep*,
množ. 1. *tepme*, 2. *tepte*, 3. —.

Infinitiv: *zábsti*.

Participia: přech. přítomný *tepa*, *-ouc*, *-ouce*;
" " minulý — — —;
příč. min. čin. *zábl*, *-a*, *-o*;
" " trp. — — —.

160. 1. K tomuto vzoru patří slovesa třídy první, jejichž souhláska kmenová je *b*, *p*.

V nové češtině jsou to jen slovesa *zebu* a *tepu*, a žádné z nich nemá tvarů všech podle vzoru tohoto; proto je vzor tento neúplný.

2. V inf. *záb-s-ti* m. *záb-ti* (sr. *nés-ti*) je *s* přísuto. O střídání *zab-* a *zeb-* viz výklad při *přádu*, *předeš* v §. 155.

161. 4. Vzor *pečí*, *peku*.

Praes. indik.: jedn. 1. *peku*, 2. *pečeš*, 3. *peče*,
množ. 1. *pečeme*, 2. *pečete*, 3. *pekou*.

Imperativ: jedn. 1. —, 2. *pec*, 3. *pec*,
množ. 1. *pecme*, 2. *pecte*, 3. —.

Infinitiv: *pečí*.

Participia: přech. přítomný *peka*, *-ouc*, *-once*;

„ minulý *pek*, *-ši*, *-še*;

přích. min. čin. *pekl*, *-a*, *-o*;

„ „ trp. *pečen*, *-a*, *-o*.

162. 1. K tomuto vzoru patří slovesa třídy první, jejichž souhláska kmenová je *h* (*g*), *k*; na př. *mohu*, *peku*.

2. V indikativě praes. zůstává hrdelná souhláska nezměněna v 1. os. jedn. a 3. os. množ., poněvadž tu ke změně není příčiny: *mohu*, *peku*, *mohou*, *pekou*. V ostatních tvarech mění se *h* v *ž* a *k* v *č*, poněvadž následuje *-e*: *můžeš*, *může* . . . , *pečeš*, *peče* atd.

V nářečích obecných vniklo *ž*, *č* též do 1. os. jedn. a 3. množ.: *můžu*, *můžou*, *peču*, *pečou*. Jazyk spisovný tvarů takových nedopouští.

3. V imperativě tytéž souhlásky změněny jsou v *z* a *c*: *pomoz*, *pomozte*, *pec*, *pecte*, *utec*, *utecte*, *tluc*, *tlucte*, *vlec*, *vlecte* atd.

V nářečích obecných bývá tu odchylkou *ž* a *č*: *pomož*, *pomozte*, *peč*, *pečte*, *uteč*, *tluč* atp. Jazyk spisovný toho nedopouští.

Vedle impt. *pec*, *pecte* jsou také tvary se samohláskou: *pomozí-ž*, *rcí*, *rcete*; v. §. 140 č. 2.

4. V infinitivě *moci*, *pečí* atd. je *c* z *gt* a *kt*: *moci* = *mog-ti*, *pečí* = *pek-ti*.

V nářečích obecných za *moci*, *pečí* bývá *mocht*, *piet* atd. Jazyk spisovný tvarů takových nedopouští.

163. Některá jednotlivá slovesa tohoto vzoru.

řku, *řící*:

praes. *řku*, *řčeš* n. *řeš* . . . (chybně: *řeš* . . .), 3. množ. *řkou*;
impt. *rcí*, *rceme*, *rcete*;

part. *řka*, *-ouc*, *-ouce*; — *řekl*, *řekla*, *řeklo*, mn. *řekli* atd., ve složeninách: *vyřkl*, *vyřkli*, *nařkl*, *přičkl*; — *řek*, *-ši*, *-še*; — *řečen* *-a*, *-o*, ve složeninách *-řčen* n. *-rčen*, *nařčen*, *vyřčen*, *určen* atp.

seku, *sečeš* . . . ; impt. *sec*, *secme*, *secte*; inf. *stíci*; part. *seka*, *-ouc*, *-ouce*; *sek*, *-ši*, *-še*; *sekl* n. *síkl*, *-a*, *-o*, mn. *-i*, *-y*, *-a*; *sečen*, *-a*, *-o*.

střehu, *střežeš* . . . ; impt. *střez*, *střezme*, *střezte*; inf. *střící*; part. *střeha*, *-ouc*, *-ouce*; *střeh*, *-ši*, *-še*; *střehl*, *střehli*; *střežen*. — Místo *střící*, *střehu* atd. vyskytá se v novějších spisích novotv. *střežiti*, *střežím*.

vrhu, *vržeš* . . . ; impt. *vrz*, *vrzme*, *vrzte*; inf. *vrčí*; part. *vrha*;
vrh; *vrhl*; *vržen*.

žhu, žžeš . . .; přech. přít. *žha, -ouc, -ouce*; přech. min. *žeh (rozžeh), žehši, žehše; žehl, žhla, žhlo, žhli* atd., *žžen (sožžen)*. Sloveso toto zastaralo a nahrazuje se slovesy jinými (*páliti, -žhnouti*).

Místo *rozžehl, rozžeh, rozežžen* bývá chybně *rozžal, rozžav, rozžat*.

164. 5. Vzor pítí, pnouti, pnu.

Praes. indik.: jedn. 1. *pnu*, 2. *pneš*, 3. *pne*,
množ. 1. *pneme*, 2. *pnete*, 3. *pnou*.

Imperativ: jedn. 1. —, 2. *pní*, 3. *pmi*.
množ. 1. *pněme*, 2. *pněte*, 3. —.

Infinitiv: *pítí, pnouti*.

Participia: přech. přítomný *pna, -ouc, -ouce*;
" minulý *pav, -ši, -še* nebo *piav, -ši, -še*;
příč. min. čin. *pal, -a, -o* nebo *pial, -a, -o*;
" " trp. *pat, -a, -o* nebo *piat, -a -o*.

Podst. jméno slovesné: *pěti (napětí)* atd.)

165. 1. K tomuto vzoru patří slovesa třídy první, jejichž souhláska kménová jest *m* neb *n*; na př. *dmu, pnu*.

2. Místo part. *pav, pal, pat* n. *piav, pial, piat* a podst. jména *pěti* vyskytují se také novotvary *pnuv, pnul, pnut, pnutí* (ustrojené podle praes. *pnu*), — a podobně *dmuv, dmul, dmut, dmutí* m. *duv, dul, dut, dutí*, — *najmul, najmut, najmutí* m. *najal, najat, najetí* atd. V jazyku spisovném patří přednost tvarům náležitým.

3. Infinitiv náležitý jest *pítí*. Ale ten zní stejně s inf. *píti* (slovesa *píji*). Proto ujal se zde a jest ode dávna novotvar *pnouti*.

Podobně jest inf. *příjmouti, zajmouti, újmouti . . .* a *mnouti (mnu)*, poněvadž by infinitivy náležité *-jiti* a *míti* se nelišily od infinitivů sloves *jdu* a *mám* a byla by tedy nezřetelnost.

Kde není nezřetelnosti, zachovávají se tvary náležité: tedy na př. *vezmu — vzíti (nikoli vezmouti)*, *počnu — počíti (nikoli počnouti)*, *tnu — títi (nikoli tnouti)* atp.

166. Slovesa jednotlivá tohoto vzoru.

-čnu, počnu, začnu atd.; inf. *-číti, počíti, začíti* atd.; part. *-čna, počna, začna* atd.; *-čav, počav, začav* atd.; *-čal, počal, začal* atd.; *-čat, počat, začat* atd.; podstatné jméno slovesné: *-četí, početí, začetí* atd. Novotvary *-čnouti, -čnuv, -čnul, -čnut, -čnutí* v jazyku spisovném se nedopouštějí.

dmu, dmeš . . .; impt. *dmi, dměme, dměte*; přech. přít. *dma, dmouc, dmouce*; inf. *douti*; přech. min. *duv, -ši, -še*; příč. min. *dul* a *dut*; podstatné jméno slovesné: *dutí*. — Vznikáním novotvarův

sloveso toto se zdvojnásobilo, ze slovesa jednoho *dmu* inf. *douti* stala se dvě: 1. *dmu* inf. *dmouti* a 2. *duji* inf. *douti*. Z novotvarův ujaly se také v jazyku spisovném praes. *duji, duješ . . .* a impt. *duj . . .*; zřídka vyskytují se jiné.

jmú, jmeš . . .; impt. *jmi, jměme, jměte*; přech. přít. *jma, jmouc, jmouce*; — inf. *jíti a jmouti* (*přijmouti, zajmouti, najmouti* atd.); přech. min. *jav*; příč. min. *jal a jat*; podstatné jméno slovesné *jetí* (*přijetí, zajetí* atd.). Novotvary *jmu, jmul, jmut, jmutí* v jazyce spisovném se nedopouštějí. — Sem patří též *vzítí* praes. *vezmu* atd., impt. *vezmi, part. vzal* atd., — chybně: *vezmouti, vemu, vem, uzmul* atp.

klnu, klneš . . .; impt. *klň n. klni, klňme, klňte*; přech. přít. *klna, -ouc, -ouce*; — inf. *klíti*; přech. min. *klev*; příč. min. čin. *klel*; příč. min. trp. *klat a klet*: proklatý, prokletý; podstatné jméno slovesné *kletí*. Vznikem novotvarův sloveso toto se zdvojnásobilo a jest: 1. *klnu* inf. *klnouti* a 2. *kleji* inf. *klíti*. Novotvary dosti často také v jazyce spisovném se vyskytují.

mnu, mneš . . .; impt. *mni*; přech. přít. *mna, -ouc, -ouce*; — tvary infinitivní zanikly a nahrazeny jsou novotvary: inf. *mnouti*, přech. min. *mnuv, příč. min. mnul, mnut*.

pnu, pneš . . .; impt. *pni*; přech. přít. *pna, -ouc, -ouce*; — inf. *píti a pnouti*; — přech. min. *pav a piav, příč. min. pal a pial, pat a piat*; podstatné jméno slovesné *pětí* (*napětí* atd., nikoliv *-pjetí*). Novotvary *pnu, pnul, pnut, pnutí* v jazyce spisovném se nedopouštějí.

tnu, tneš . . .; impt. *tni*; přech. přít. *tna, -ouc, -ouce*; — inf. *títi*; přech. min. *tav*; příč. min. *tal a tat*; podst. jm. *tětí*. Novotvary *tnouti, tnuv, tnul, tnut, tnutí* v jazyce spisovném se nedopouštějí.

žnu, žneš . . .; impt. *žni*; přech. přít. *žna*; — inf. *žítí*; přech. min. *žav*; příč. min. *žal a žat*; podst. jm. sl. *žetí*. Novotvary *žnouti, žnuv, žnul, žnut, žnutí* v jazyce obecném velmi zřídka se vyskytují, ve spisovném se nedopouštějí.

167.

6. Vzor třetí, tru.

Praes. indik.: jedn. 1. *tru, 2. třeš, 3. tře*;
množ. 1. *třeme; 2. třete, 3. trou.*

Imperativ: jedn. 1. —, 2. *tři, 3. tři*,
množ. 1. *třeme, 2. třete, 3. —.*

Infinitiv: *třítí*.

Participia: přech. přítomný *tra, -ouc, -ouce*;

„ minulý *třev, -ši, -še*;

příč. min. čin. *třel, -a, -o*;

„ „ trp. *třen, -a, -o.*

168. 1. K tomuto vzoru patří slovesa třídy první, jejichž souhláska kmenová jest *r*, *l*; na př. *tru*, *melu*.

2. V indikativě praes. jest v 1. os. jedn. a 3. množ. *-r-*: *tru*, *trou*, *mru*, *mrou*. V ostatních jest *r* změněno v *ř*, poněvadž následuje *-e*: *tře-*, *mře-*.

V nářečích obecných vniklo *ř* také do 1. os. jedn. a 3. množ.: *třu*, *třou*, *mřu*, *mřou*. Jazyk spisovný toho nepřipouští.

169. *Některá slovesa jednotlivá tohoto vzoru.*

dru, *dřeš*...; impt. *dři*; inf. *dřítí*; part. *dra*, *drouc*, *drouce*; *dřev*; *dřel*; *dřen*. Sloveso toto jest rozdílné od *drátí*, *deru* v V. 3.

mlíti, praes. *melu*, *meleš* atd.; přech. přít. *mele*, *melíc*, *melíce* (podle *tesati*, V. 2); inf. *mlíti*, přech. min. *mlev*, přič. min. čin. *mlel*, trp. *mlet*.

mru, *mřeš*...; part. *mra*, *mrouc*, *mrouce*; *mřev*; *mřel*, *umrlý*; podst. jm. sl. *mření*.

-pru (*podepru*...), *-přeš*...; impt. *-při*; inf. *-přítí*; part. *-pra*, *-prouc*, *-prouce*; *-přev*; *-přel*; *-přen*.

stru (*prostru*, *zastru*...), *střeš*...; impt. *stři*; inf. *střítí*; part. *stra*, *strouc*, *strouce*; *střev*; *střel*; *střen*.

vru, *vřeš*...; impt. *vři*; inf. *vřítí*; part. *vra*, *vrouc*, *vrouce*; *vřev*; *vřel*; *vřen*. Slovesa těchto tvarův jsou dvě: *vřítí* = vařiti se, *vroucí* býti, a *-vřítí* ve složeninách *zavřítí* a *otevřítí*.

170. 7. Vzor *krýti*, *kryji*.

Praes. indik.: jedn. 1. *kryji* (*-ju*), 2. *kryješ*, 3. *kryje*;
množ. 1. *kryjeme*, 2. *kryjete*, 3. *kryjí*.

Imperativ: jedn. 1. —, 2. *kryj*, 3. *kryj*;
množ. 1. *kryjme*, 2. *kryjte*, 3. —.

Participia: přechod. přítomný *kryje*, *-íc*, *-íce*;

" minulý *kryv*, *-ši*, *-še*;

přič. min. čin. *kryl*, *-a*, *-o*;

" " trp. *kryt*, *-a*, *-o*.

171. 1. K tomuto vzoru patří slovesa třídy první, jejichžto kmen infinitivní se končí samohláskou; na př. *kry-* (*krýti*, *kryji*), *pi-* (*píti*, *piji*) a *j*.

2. Slovesa *krýti*, *mýti*, *řýti* mívají v jazyce obecném indik. *kreju*, *meju*, *reju*, *kreješ*..., impt. *krej*, *mej*, *rej* atd.; jazyk spisovný má *-yj-*: *kryji*..., *kryj* atd.

172. Některá slovesa jednotlivá tohoto vzoru.

bíti. Praes. *biji*, *biješ*...; impt. *bij*, *bijte*; pt. *bije*, *biv*, *bil*, *bit*.

čítí. Praes. *čiji*, *čiješ*...; impt. *čij*; pt. *čije*, *čiv*, *čil*, *čit*; podst. jm. *čítí*.

V jaz. obecném zachovalo se nepřehlasované ču-: praes. *čuju*, *ču-ješ*..., part. *čul*.

díti (= praviti). Praes. *dím*, *díš*..., 3. množ. *dějí*; impt. *děj*; part. *děje*, *dějíc*, *dějíce*;

Sloveso toto je rozdílné od *díti* (= činiti), praes. *ději*, *děješ* (v V. 4).

douti. Praes. *duji*, *duješ*...; impt. *duj* atd. (Srov. *dmu*, *douti* v §. 166).

hníti. Praes. *hniji*, *hniješ*... atd., jako *bíti*.

klíti. Praes. *kleji*, *kleješ*...; imp. *klej* atd. (Srov. *klnu*, *klíti* v §. 166).

kouti. Praes. *kuji*, *kuješ*...; impt. *kuj*; atd. Vedle toho jest také *kovati*, praes. *kovu* n. *kovám*, impt. *kovej* atd. (v §. 201).

líti. Praes. *lji*, *lješ*...; impt. *lej*, *lejte*; part. *leje*, *lejíc*, *lejíce*;
— *lil*, *liv*, *lit*.

-outi (*obouti*, *zouti*). Praes. *obuji*, *obuješ*...; impt. *obuj*; part. *obuje*, *obuv*, *obul*, *obut*.

pěti (inf. nezdložený). Praes. *pěji*, *pěješ*...; impt. *pěj*; part. *pěje*, *pěv*, *pěl*, *pěn*; podst. jm. *pění*.

píti. Praes. *piji*, *piješ*... atd., jako *bíti*.

plíti. Praes. *pleji*, *pleješ*...; impt. *plej*; part. *pleje*, *plev*, *plel*, *plet*; podst. jm. *pletí*.

plíti. Praes. *pliji*, *pliješ*...; impt. *plij*; part. *plije*, *pliv*, *plil*, *plit*. Vedle toho jest také *plvati*, praes. *plvám* atd.

plouti. Praes. *pluji*, *pluješ*...; impt. *pluj*; part. *pluje*, *pluv*, *plul*, *plut*; podst. jm. *plutí*. Vedle toho jest také *plovati*, praes. *plovu* a *plovám*, impt. *plovej* atd.

říti. Praes. *řiji*, *řiješ*...; impt. *řij*; part. *řije*, *řil*. Vedle toho jest také *řvāti*, praes. *řvu* atd.

routi. Praes. *ruji*, *ruješ*...; impt. *ruj*; part. *ruje*, *ruv*, *rul*, *rut*. Vedle toho jest také *rvāti*, praes. *rvu* atd.

slouti. Praes. *sluji*, *sluješ*...; impt. *sluj*; part. *sluje*, *sluv*, *slul* n. *sloul*. Vedle toho jest také praes. *slovu*, *sloveš*, part. *slova*, *-ouc*, *-ouce*.

směti n. *smíti*. Praes. *smím*, *smíš*..., 3. množ. *smějí*; impt. *směj*, *smějte*; part. *směje*, *smějíc*, *smějíce*; *směv*; *směl*.

snu-. Praes. *snuji, snuješ*...; impt. *snuj*. Vedle toho je také *snovati*, part. *snoval*.

spěti (infinitiv nezdložený). Praes. *spěji, spěješ*...; impt. *spěj*; part. *spěje, spěv, spěl, spěn*.

šiti. Praes. *šiji, šiješ*... atd., jako *bíti*.

víti. Praes. *viji, viješ*... atd., jako *bíti*.

žiti. Praes. *žiji, žiješ*... atd., jako *bíti*.

173.

Třída druhá.

Kmen infinitivní sloves této třídy má příponu kmenotvornou *-nu*; na př. *mi-nu-* v inf. *minouti*, *tisk-nu-* v inf. *tisknouti*.

Když tuto příponu odepneme, dostaneme kmen prvotný; v příkladech našich *mi-* (*mi-nou-ti*) a *tisk-* (*tisk-nou-ti*). Kmen tento končí se buď samohláskou, jako v *mi-*, buď souhláskou (nebo souhláskami několika), jako v *tisk-*. Podle tohoto rozdílného zakončení rozeznávají se v této třídě dva vzory: 1. *minouti*, *minu* a 2. *tisknouti*, *tisknu*.

174.

1. Vzor *minouti*, *minu*.

Praes. indik.: jedn. 1. *minu*, 2. *mineš*, 3. *mine*,
množ. 1. *mineme*, 2. *minete*, 3. *minou*.

Imperativ: jedn. 1. —, 2. *miň*, 3. *miň*,
množ. 1. *miňme*, 2. *miňte*, 3. —.

Infinitiv: *minouti*.

Participia: přech. přítomný *mina*, *-ouc*, *-ouce*;
" minulý *minuv*, *-ši*, *-še*;
přič. min. čin. *minul*, *-a*, *-o*;
" " trp. *minut*, *-a*, *-o*.

175. 1. K tomuto vzoru patří slovesa třídy druhé, ve kterých před příponou *-nu* jest samohláska (nebo samohláskové *l*, *r*); na př. *sta-* (*stanu*), *za-po-me-nou-ti*, *mi-nou-ti*, *to-nou-ti*, *du-nou-ti*, *ky-nou-ti*, *o-sl-nou-ti*, *hr-nou-ti*.

2. Přípona *-nu* zůstává ve všech tvarech infinitivních, jest tedy nejen v inf. *mi-nou-ti*, *hr-nou-ti* atd., nýbrž také v přechodnku min. *mi-nu-v*, *hr-nu-v* atd. a v přičestích *mi-nu-l* a *mi-nu-t*, *hr-nu-l* a *hr-nu-t* atd.; tím pak liší se tyto tvary od stejných tvarů vzoru následujícího.

3. Jenom sloveso *stanu* (jednoduché i ve složeních *vstanu*, *pře-stanu* atd.) má tvary právě vytčené bez *-nu*, tedy inf. *státi*, přech. min. *stav*, *-ši*, *-še*, přič. min. čin. *stal*, *-a*, *-o*, trp. (*za*)*stán*, *-a*, *-o*.

176. 2. Vzor tisknouti, tisknu.

Praes. indik.: jedn. 1. *tisknu*, 2. *tiskneš*, 3. *tiskne*,
množ. 1. *tiskneme*, 2. *tisknete*, 3. *tisknou*.

Imperativ: jedn. 1. —, 2. *tiskni*, 3. *tiskni*,
množ. 1. *tiskněme*, 2. *tiskněte*, 3. —.

Infinitiv: *tisknouti*.

Participia:

přech. přítomný: *tiskna*, -*ouc*, -*ouce*;

„ minulý: *tisk*, -*ši*, -*še*; novotvar: *tisknuv*, -*ši*, -*še*;

příč. min. čin.: *tiskl*, -*a*, -*o*; „ *tisknul*, -*a*, -*o*;

„ „ trp.: *tištěn*, -*a*, -*o*; „ *tisknut*, -*a*, -*o*;

podstatné jméno slovesné: *tištění*; „ *tisknutí*.

177. 1. K tomuto vzoru patří slovesa třídy druhé, ve kterých před příponou *-nu* je souhláska; na př. *tisk-* v *tisk-nouti*, *pad-* v *pad-nouti*, *h-*nouti, *u-s-*nouti atd.

2. Přípona *-nu*, *-nou* jest v infinitivě vždycky.

3. V tvarech infinitivních ostatních *-nu* z pravidla nebývá. Na př. k *tisknouti* je přech. min. *tisk*, -*ši*, -*še*, příč. *tiskl* a *tištěn*, podst. jm. *tištění*; a podobně jest *blesknouti*, *blesk*, *bleskl*, — *kleknouti*, *klek*, *klekl*, — (*do*)*tknouti*, *dotek*, *dotkl*, *dotčen*, — (*za*)*mknouti*, *zamkl*, *zamčen*, — (*na*)*dchnouti*, *nadchl*, *nadšen*, — (*u*)*schnouti*, *usech*, *uschl*, — (*z*)*dvihnouti*, *zdvih*, *zdvihl*, *zdvižen*, — *stihnouti*, *stih*, *stihl*, *stižen*, — *táhnouti*, *táh*, *táhl*, *tažen*, — *trhnouti*, *trh*, *trhl*, *tržen*, — *chřadnouti*, *chřad*, *chřadl*, — *padnouti*, *pad*, *padl*, (*na*)*paden*, — *váznouti*, *váz*, *vázl*, — *hasnouti*, *has*, *hasl*, — *žasnouti*, *žas*, *žasl* n. *žásl* — atd.

Tvary od tohoto pravidla odchylné jsou vesměs novotvary; na př. *tisknuv* m. *tisk*, *tisknul* m. *tiskl*, *tisknut* m. *tištěn*, *tisknutí* m. *tištění*, *zamknut* m. *zamčen*, *nadchnut* m. *nadšen*, *táhnul* a *táhnut* m. *táhl* a *tažen* atd.

Slovesa *hnouti*, *usnouti* mají *-nu* vždycky.

178. Třída třetí.

1. Kmen infinitivní sloves této třídy má příponu kmenotvornou *-ě* (neb *-e*); na př. *um-ě-* v inf. *uměti*, *trp-ě-* v inf. *trpěti*, nebo *slu-ěti* a *slýšeti*.

Když infinitiv je dvojslabičný, je zdloužen (podle §. 142 č. 1) a končí se tedy v *-íti* (m. *-ěti*); na př. *míti*, *bdíti*, *chtíti*, *zříti* atd. Ale participia minulé mají *-ě-* (n. *-e-*): *měl*, *měv* ..., *bděl* ..., *chtěl* ..., *zřel* atd.

2. Vzory rozeznávají se v této třídě dva: 1. *uměti, umím* a 2. *trpěti, trpím*.

Tvary jejich infinitivní jsou stejné: inf. *uměti* má koncovku jako *trpěti*, part. *uměl* jako *trpěl* atd.

Rozdíl je v tvarech praesentních, zjevný zejména ve 3. os. množ.: *umějí* a *trpí*, — v impt. *uměj* a *trp...*, — a v přechodníku přít.: *uměje* a *trpě*, *umějíc* a *trpíc*.

179. 1. Vzor *uměti, umím*.

Praes. indik.: jedn. 1. *umím*, 2. *umíš*, 3. *umí*,
množ. 1. *umíme*, 2. *umíte*, 3. *umějí*.

Imperativ: jedn. 1. —, 2. *uměj*, 3. *uměj*,
množ. 1. *umějme*, 2. *umějte*, 3. —.

Participia: přech. přítomný *uměje*, *-ějíc*, *-ějíce*;
" minulý *uměv*, *-ši*, *-še*;
příč. min. čin. *uměl*, *-a*, *-o*;
" " trp. *uměn*, *-a*, *-o*.

180. K tomuto vzoru patří slovesa třídy třetí, která v tvarech vytčených (3. os. množ., impt. a přech. přít.) mají *-ěj-* (n. *-ej-*); na př. *umějí*, *uměj*, *uměje*.

Od nich lišiti jest slovesa vzoru *sázeti* (V. 1^b), o čemž v. §. 194 č. 2.

181. Některá jednotlivá slovesa tohoto vzoru.

boleti. Praes. 3. os. množ. *bolejí*; přech. přít. *boleje*, *-ejíc*. Vedle toho jsou některé tvary podle vzoru *trpěti*: 3. mn. *bolí*, impt. *bol*.
haněti. Praes. 3. mn. *hanějí*, impt. *haněj*, part. *haněje*, *haněl* atd.
— Vedle toho je též *haniti* v tř. IV.

hověti. Praes. 3. mn. *hovějí*, impt. *hověj*, part. *hověje* atd.; vedle toho jsou též tvary *hová*, *hov*, *hově*.

míti stč. *jmieti*. Má praes. *mám*, *máš* . . . 3. mn. *mají*, přech. *maje*, *majíc-*; ostatek podle vzoru tohoto: impt. *měj*, přech. min. *měv*, příč. min. čin. *měl*. V příč. min. trp. *jmín* a v podst. jménu *jmění* zachovalo se *j-*. — Složené *poměti* má tvary podle vzoru *krýti*: praes. *pomějí*, *poměješ* . . . , impt. *poměj* . . . , part. *poměje* atd.
slušet. Praes. 3. mn. *slušejí*; impt. *slušej*, přech. *slušeje*, *slušejíc*.

182. 2. Vzor *trpěti, trpím*.

Praes. indik.: jedn. 1. *trpím*, 2. *trpíš*, 3. *trpí*,
množ. 1. *trpíme*, 2. *trpíte*, 3. *trpí*.

Imperativ: jedn. 1. —, 2. *trp*, 3. *trp*,
množ. 1. *trpme*, 2. *trpte*, 3. —.

Infinitiv: *trpěti*.

Participia: přech. přítomný *trpě*, *-íc*, *-íce*;

„ minulý *trpěv*, *-ši*, *-še*;

příč. min. čin. *trpěl*, *-a*, *-o*;

„ „ *trp*. *trpěn*, *-a*, *-o*.

183. 1. K tomuto vzoru patří slovesa třídy třetí, která v tvarech nahoře vytčených (3. os. množ., impt. a přech. přít.) jsou bez *-ěj-* (n. *-ej-*); na př. (oni) *trpí*, *trp*, *trpě*.

2. Vedle impt. *trp*, *trpte* jsou také tvary se samohláskou: *trpi-ž*, *bdí*, *bděte* a j.; v. §. 140 č. 2.

184. *Některá jednotlivá slovesa tohoto vzoru.*

báti se. Praes. *bojím se* atd.

V tvarech *báti*, *bál* atd. je *bá-* staženo z *boja-*.

chtíti. Má tvary namnoze odchylné: praes. jedn. 1. *chci*^{slučej. vzor} 2. *chceš* 3. *chce*, množ. 1. *chceme* 2. *chcete* 3. *chtí* n. *chtějí*; impt. *chtěj*, *chtějte*; přech. přít. *chtě*, *chtíc*, *chtíce* a *chtěje*, *chtějíc*, *chtějíce*; přech. min. *chtěv*, příč. *chtěl* a *chtěn*.

ležeti. Praes. *ležím* atd.

Složeniny *náležeti*, *záležeti*, *příležeti* patří též ke vzoru *trpěti*, ale v nč. přenášejí se velmi často do vzoru *uměti*. Tak jest ve 3. os. množ. vedle *náleží*, *záleží*, *příleží* častěji *náležejí*, *záležejí*, *příležejí*; v přech. přít. vedle *náleže*, *náležící* atd. též *náležeje*, *náležejíci* atd.

mníti. Praes. 3. množ. *mní*, přech. *mně*, *mníc-*, odchylkou *mnějí* a *mnějíc*; impt. (*po*)*mní*, *po**mněte*.

mrzeti. Praes. 3. mn. *mrzí*, přech. *mrze*, *mrzíc-*.

pníti n. *pněti*. Praes. 3. množ. *pní*; přech. *pně*, *pníc-*.

skřípěti. Praes. 3. mn. *skřípí*, impt. *skříp*, přech. *skřípě*, *-íc*, *-íce*, podst. jméno *skřípění*.

spáti. Má infinitiv a participia minulá podle tř. V.: *spáti*, *spal* atd.; odtud zachováno též supinum ve rčení: *jdu spat* atp. Tvary ostatní jsou: praes. *spím*, 3. množ. *spí*; impt. *spí*, *spěte*; přech. *spě*, *spíc-*.

státi. Praes. *stojím* atd.; impt. *stůj*, *stůjte* (nikoli *stoj*, *stojte*); přech. *stoj*, *-íc-*; inf. *státi*, part. *stál* atd. (*stá-* je staženo ze *stoja-*, jako *bá-* z *boja-*, v. *báti*).

Jest rozdíl mezi *státi*, *stojím* a *státi*, *stanu*.^{nam (174)}

stvíti, stkvíti. Praes. *stkvím*, 3. mn. *stkví*; impt. *stkvi*; přech. *stkvě, stkvíc-*; vedle toho ujal se novotvary: *stkvějí, stkvěj, stkvěje, stkvějíc-*.

trpěti. Příč. trp. *trpěn*, podst. jm. *trpění*. Za to bývá trpen, trpení. *veleti.* Praes. *velím*, 3. mn. *velí*, impt. *vel*, přech. *vele, -íc-*; odchylkou *velejí, velej, veleje*.

vězeti. Praes. *vězm*, 3. mn. *vězí*, impt. *věz*, přech. *věze, -íc-*.

viděti. Praes. *vidím*, 3. mn. *vidí*. — Impt. *viz, vizme, vizte* (utvořen podle *věz, vězte*). — Přech. přít. *vida, -ouc, -ouce* (nikoli *-ě, -íc!*) a příč. přít. *vidom, -a, -o* utvořeny jsou podle třídy I. (vzoru *vedu*). — Slovesa složená *záviděti* a *náviděti* mají impt. *závid, návid, -te* a přech. přít. *závidě, návidě, -íc, -íce*.

viseti. Praes. 3. mn. *visí*, impt. *vis*, přech. *vise, -íc-*.

zníti. Praes. 3. mn. *zní*, přech. *zně, zníc-*. Vedle toho jsou novotvary *znějí* a *zněje, znějíc-*. Impt. *zni, zněte*.

zříti. Praes. 3. mn. *zří*; impt. *zři, zřete*; přech. *zře, zříc-*.

185. Třída čtvrtá.

Kmen infinitivní sloves této třídy má příponu kmenotvornou *-i*; na př. *pros-i-* v inf. *prositi*.

V třídě této jest jen jeden vzor: *prositi*.

186. Vzor *prositi, prosím*.

Praes. indik.: jedn. 1. *prosím*, 2. *prosíš*, 3. *prosí*,
množ. 1. *prosíme*, 2. *prosíte*, 3. *prosí*.

Imperativ: jedn. 1. —, 2. *pros*, 3. *pros*,
množ. 1. *prosme*, 2. *proste*, 3. —.

Infinitiv: *prositi*.

Participia: přech. přítomný *prose, -íc, -íce*;

„ minulý *prošiv, -ši, -še*;

příč. min. čin. *prošil, -a, -o*;

„ „ trp. *prošen, -a, -o*.

187. 1. Indik. 3. os. množ. jest *prosí*, nikoliv *-ejí*.

2. Vedle impt. *pros, proste* jsou také tvary se samohláskou: *prosi-ž, ctí, ctěte* a j.; v. §. 140 č. 2.

3. V přídělní min. trp. (a rovněž tak v odvozeném odtud jméně podstatném) mění se souhlásková kmenová:

s v *š*, na př. *prositi* — *prošen* (m. *prošjen-*), *misiti* — *mišen*, *vzkřísiti* — *vzkříšen* atd.;

sl v *šl*, na př. *mysliti* — *myšlen*;

z v *ž*, na př. *voziti* — *vožen* (m. *vozjen-*), *kaziti* — *kažen* atd.;

d v *z*, na př. hoditi — hozen, saditi — sazen, souditi — souzen atd.; — nesprávné jest *ž* místo *z* v hraditi — hražen, nahražen, ohražení atp.;

zd v *žd*, na př. hyzditi — hyžděn, zpozdití — zpožděn;

zdn v *ždň*, na př. zaneprázdнити — zaneprázdňěn;

t v *c*, na př. vrátiti — vrácen, platiti — placen atd.;

st v *šť*, na př. pustiti — puštěn, pomstiti — pomštěn, pohostiti — pohoštěn, přelstiti — přelštěn, čistiti — čištěn, jistiti — jištěn atd.

Podstatné jméno slovesné: prošení, míšení, vožení, ohrazení, ujistění atd.

Často se náležitá změna souhlásky zanedbává, na př. ve voditi — voděn, děditi — děděn, cíditi — cíděn, cítiti — cítěn, šlechtiti — šlechtěn, pokositi — pokosen, kresliti — kreslen, okouzlití — okouzlen, vyprázdнити — vyprázdňěn a j. Tvary tyto jsou v jazyku obecném i spisovném ustáleny. Chybně píše se také mísen, vzkřísen, pohostěn, ujistěn atp.

188. *Některá jednotlivá slovesa tohoto vzoru.*

bydliti. Praes. 3. množ. *bydlí*; impt. *bydli*, *bydlete*; přech. *bydle*, *-íc-*; příč. *bydlil*. Často vyskytují se též tvary podle vzoru *uměti*: 3. množ. *bydletí*, inf. *bydleti*, příč. *bydlel*.

mdlíti = mdlým činiti. Praes. 3. mn. *mdlí*, impt. *mdlí*, part. *mdle*, *mdlíc-*, *mdlil*. Jiné jest *mdlíti* v III. 1, = mdlým se stávatí.

musiti. Praes. 3. mn. *musí*; part. *muse*, *-íc-*; *musil*; podst. jm. *mušení*. Některé tvary jsou podle vzoru *uměti*: *musejí*, *musel*.

mysliti. Odchytkou tvoří se některé tvary podle tř. III: inf. *mysleti*, příč. *myslel*.

variti užívá se zřídka a jen v impt. *vari*.

189. *Třída pátá.*

1. Kmen infinitivní sloves^{stř} této třídy má příponu kmenotvornou *-a*, *-(j)a*, na př. *děl-a-* v inf. *dělati*, *tes-a-* v inf. *tesati*, *br-a-* v inf. *bráti*, *la-ja-* v inf. *láti* vzniklém z *laja-ti*.

2. Přípona *-(j)a* jest u mnohých sloves přehláskou změněna v *-ě* (*-e*); na př. v kmenu *pouště-* v inf. *pouštěti*, vzniklém z *pústja-*, v kmenu *sáze-* v inf. *sázeti*, vzniklém ze *sádja-*. *stř = ž*

3. V třídě této rozeznáváme čtyři vzory: 1. vzor dvojnásobný a) tvrdý *dělati*, *dělám* a b) měkký *sázeti*, *sázím*, 2. *tesati*, *tešu*, 3. *bráti*, *beru*, 4. *láti*, *laji*.

190. 1^a Vzor dělati, dělám.

Praes. indik. jedn. 1. dělám, 2. děláš, 3. dělá,
množ. 1. děláme, 2. děláte, 3. dělají.

Impt.: jedn. 1. —, 2. dělej, 3. dělej,
množ. 1. dělejme, 2. dělejte, 3. —

Infinitiv: dělati.

Participia: přech. přítomný: dělaje, -íc, -íce;

„ minulý: děláv, -ši, -še;

příč. min. čin.: dělal, -a, -o;

„ „ trp.: dělán, -a, -o.

191. Ke vzoru tomuto patří slovesa třídy páté, která mají kmen infinitivní tvrdý (dělati, padati, skákatí . . .) a v indik. praes. koncovky -ám, -áš atd.

192. Někteřá jednotlivá slovesa tohoto tvaru.

nechati. Praes. nechám; impt. nechej, nechejte, novotvar nech, nechte.

obědvati. Praes. obědvám atd. Vedle toho je též obědovati, oběduji v tř. VI.

Někteřá slovesa přecházejí odtud do vzorů jiných; na př.:

cpáti, praes. cpám, impt. cpej atd. — novotvary: cpu, cpi atd.;
klamati, „ klamám, „ klamej . . ., — „ klamu, klam . . .;
lámati, „ lámám, „ lámej . . ., — „ lámu, lam . . .;
plavati, „ plavám, „ plavej . . ., — „ plavu, plav atd.

193. 1^b Vzor sázeti, sázím.

Praes. indik.: jedn. 1. sázím, 2. sázíš, 3. sází,
množ. 1. sázíme, 2. sázíte, 3. sázejí.

Impt.: jedn. 1. —, 2. sázej, 3. sázej,
množ. 1. sázejme, 2. sázejte, 3. —.

Infinitiv: sázeti.

Participia: přech. přítomný sázeje, -ejíc, -ejíce;

„ minulý sázev, -ši, -še;

příč. min. čin. sázel -a, -o;

„ „ trp. sázen -a, -o.

194. 1. Ke vzoru tomuto patří slovesa třídy páté, která mají kmen infinitivní měkký (sázeti, kráčetí, krájetí . . .) a ve 3. os. množ., v impt. a v přechodníku přítomném -ěj- (n. -ej-): sázejí, sázej, sázeje.

2. Slovesa vzoru tohoto bývá nesnadno rozeznati od sloves vzoru *uměti*. Rozdíl jest ten, že u sloves vzoru *uměti* jest -ě- (neb -e-) původní, u sloves pak vzoru tohoto jest přehláskou z -a- (sázeti ze sázati, vyrážeti z vyrážati atd.).

Jiná ještě známka, podle které slovesa tohoto vzoru poznáváme a od sloves vzoru *uměti* lišíme, jest, že jsou skoro vesměs odvozena od sloves jiných, na př. *sázeti* (od *saditi*), *stavěti* (od *staviti*) atd. Kmenová jejich souhláska je většinou dlouhá, na př. *sázeti*, *krájeti*, *ubíjeti*, *pokoušeti* . . ., — *zřídka* krátká, na př. *stavěti*, *vraceti*, *věšeti*.

195. Některá jednotlivá slovesa tohoto vzoru

jsou: -*bíjeti*: praes. *vybíjím*, 3. mn. *vybíjejí*, impt. *vybíjej*, přech. *vybíjeje*; — -*bízeti*: *vybízím*, -*ejí* atd.; — -*bouzeti*: *pobouzím*, -*ejí* atd.; — -*číněti*: *příčiním*, *příčinějí*, *příčiněj*, *příčiněje*; — -*díleti*: *udílím*, -*ejí* atd.; — -*háněti*: *sháním*, -*ějí* atd.; — -*hášeti*: *zháším*, -*ejí* atd.; — -*házeti*: *házím*, -*ejí* atd.; — -*hlížeti* (m. *hlizeti*): *pohlížím*, -*ejí* atd.; — -*hromážděti*, *shromážděti* (= *shromažďovati*): *shromáždím*, *shromáždějí*, *shromážděj*, *shromážděje*; — -*cházeti*: *vycházím*, -*ejí* atd.; — -*jížděti*: *vyjíždím*, -*ějí* atd.; — -*káceti*: *kácím*, -*ejí* atd.; — -*kájeti*: *ukájím*, -*ejí* atd.; — -*káletí*: *pokálím*, -*ejí* atd.; — -*kážeti*: *překážím*, -*ejí* atd.; — -*klaněti* n. -*kláněti*: -*ím*, -*ějí*, impt. *klaněj*, novotvar *klaň*; — -*klízeti*: *poklízím*, -*ejí* atd.; — -*koušeti*: *pokouším*, -*ejí* atd.; — -*kráčeti*: *kráčím*, -*ejí* atd.; — -*krájeti*: *krájím*, -*ejí* atd.; — -*krváceti*: *krvácím*, -*ejí* atd.; — -*léceti*, *líceti* (na ptáky, — za to neporozuměním: *líčiti* na ptáky): *lécím*, -*ejí* atd.; — -*míjeti*: *míjím*, -*ejí* atd.; — -*mizeti*: *mizím*, *zmizím*, -*ejí*, impt. *zmizej*, novotv. *zmiz*; — -*mlaceti*: *vymlacím*, -*ejí* atd.; — -*mouceti*: *smoucím*, -*ejí* atd.; — -*mýceti*: *mýcím*, -*ejí* atd.; — -*mýšleti*: *přemýšlím*, -*ejí* atd.; — -*nášim*: *přináším*, -*ejí* atd.; — -*pájeti*: *napájím*, -*ejí* atd.; — -*píjeti*: *dopíjím*, -*ejí* atd.; — -*pláceti*: *vyplácím*, -*ejí* atd.; — -*právěti*: *vyprávím*, -*ějí* atd.; — -*pouštěti*: *pouštím*, -*ějí* atd.; — -*pouzeti*: *popouzím*, -*ejí* atd.; — -*rážeti*: *narážím*, -*ejí* atd.; — -*roučeti*: *poroučím*, -*ejí* atd.; — -*sázeti*: *sázím*, -*ejí* atd.; — -*stavěti*: *stavím*, -*ějí* atd.; — -*stříleti*: *střílím*, -*ejí* atd.; — -*stouzeti*: *ostouzím*, -*ejí* atd.; — -*táceti*: *potácím*, -*ejí* atd.; — -*táčeti*: *otáčím*, -*ejí* atd.; — -*tápěti*: *zatápím*, *potápím*, -*ějí* atd.; — -*tráceti*: *ztrácím*, -*ejí* atd.; — -*váděti*: *vyvádím*, -*ějí* atd.; — -*váleti*: *válím*, -*ejí* atd.; — -*váněti*: *zaváním*, -*ějí* atd.; — -*vářeti*: *svářím*, -*ejí* atd.; — -*vázeti*: *provázím*, -*ejí* atd.; — -*vážeti*: *rozvádžím*, -*ejí* atd.; — -*večeřeti*: *večeřím*, -*ejí* atd.; — -*věšeti*: *věším*, -*ejí* atd.; — -*víjeti*: *navíjím*, -*ejí* atd.; — -*vraceti*: *vracím*, -*ejí* atd.; — -*zváněti*: *vyzváním*, -*ějí* atd.

196.

2. Vzor *tesati, teši*.

Praes. indik.: jedn. 1. *teši* (-šu), 2. *tešeš* 3. *teše*,
množ. 1. *tešeme*, 2. *tešete*, 3. *teši*.

Impt.: jedn. 1. —, 2. *teš*, 3. *teš*,
množ. 1. *tešme*, 2. *tešte*, 3. —.

Infinitiv: *tesati*.

Participia: přech. přítomný *teše*, -*íc*, -*íce*;

„ minulý *tesav*, -*ši*, -*še*;

příč. min. čin. *tesal*, -*a*, -*o*;

„ „ trp. *tesán*, -*a*, -*o*.

197. 1. K tomuto vzoru patří slovesa třídy páté, která mají v indik. praes. koncovky -*i*, -*eš* s předcházející souhláskou měkkou a jinou než *j*.

2. Vedle tvarů praesentních náležitých jsou tu mnohé novotvary podle vzoru *dělati*; na př. vedle indik. *teši* . . ., imperativu *teš* . . ., přech. *teše* . . . jsou novotvary *tesám*, *tesej*, *tesaje*.

3. V indik. 1. os. jedn. *teši* a 3. množ. *teši* je přehláska. Jazyk obecný má zde tvary nepřehlasované *tešu*, *tešou*.

Některá slovesa mají nepřehlasované -*u*, -*ou* také v jazyku spisovném, zejména slovesa se souhláskou retnou (*hýbu*, *sypu*, *dřimu* . . .), s *l* (*pošlu* . . .) a *j*.

198.

Některá jednotlivá slovesa tohoto vzoru.

a) Se souhláskou retnou (*b*, *p*, *v*, *f*, *m*). Na př.:

hýbati, praes. *hýbu*, -*eš* . . . 3. mn. -*ou*, novotvar *hýbám*, -*áš* . . .;

impt. *hýb*, *hýbte* . . . . . „ *hýbej* -*ejte* . . .;

přech. (*hýbě*, *hýbíe*) . . . . . „ *hýbaje*, *hýbajíe*.

Podobně: *hrabati*, *skubati*, *zobati*, *čerpati*, *kapati*, *koupati*, *sypati*, *kývati*, *klofati*, *dřímati* a j.

b) Se souhláskou plynou (*l*, *r*, *n*). Na př.:

orati, praes. *oři* (-*řu*), *ořeš* . . ., 3. mn. *oří*, novotv. *orám*, -*áš* . . .;

impt. *oř*, *ořte* . . . . . „ *orej*, *orejte*;

přech. *oře*, *oříc* . . . . . „ *oraje*, *orajíe*.

Podobně: *kárati*, *párati*, *žebrati*, *kušlati*, *poslati*, *viklati*, *stonati* a j.

c) Se souhláskou sykavou (*z*, *s*). Na př.:

řezati, praes. *řeži* (-*žu*), *řežeš* . . ., 3. mn. *řeží*, novotv. *řezám*, -*áš* . . .;

impt. *řež*, *řežte* . . . . . „ *řezej*, *řezejte*;

přech. *řeže*, *řežíc* . . . . . „ *řezaje*, *řezajíe*.

Podobně: *kázati*, *lízati*, *mazati*, *rzáti* (kůň *rže*), *tázati*, *vázati*, — *česati*, *kousati*, *křesati*, *kysati*, *psáti* a j.

d) Se souhláskou hrdelnou (*h, ch, k*). Na př.:

plakati, praes. *pláči* (-ču), *pláčeš* . . . , 3. mn. *pláčí*, novotv. *plakám*, -áš . . . ;
 impt. *plač*, *plačte* . . . . . , „ *plakej*, *plakejte*;
 přech. *pláče*, *pláčíc* . . . . . , „ *plakaje*, *plakajíc*.

Podobně: *lháti* (praes. *lžu*, *lžeš* . . . , 3. mn. *lžou*, impt. *lži*, *lžete*,
 přech. *lže*, *lžíc*, *lžice*), *dýchati* (*dýši*), *páchati* (*páši*), *skákati* (*skáčí*).

e) Se souhláskou zubnou (*d, t*). Na př.:

trestati, praes. *tresci*, *tresceš* . . . , 3. mn. *trescí*, nov. *trestám* . . . ;
 impt. *tresci*, *trescete* . . . . . , „ *trestej*, -ejte;
 přech. *tresce*, *trescíc* . . . . . , „ *trestaje*, -ajíc.

Podobně: *hlodati* (*hlozi* nov. *hlodám*), *řehtati* (*řehci*), *reptati* (*repci*), *šeptati* (*šepci*) a j.

199.

3. Vzor bráti, beru.

Praes. indikativ:

Imperativ:

čís. jedn. 1. *beru*

—

2. *běřeš* n. *bereš**beř* n. *ber*, *beři-ž*3. *běře* n. *bere**beř* n. *ber*, *beři-ž*množ. 1. *běřeme* n. *bereme**beřme* n. *berme*2. *běřete* n. *berete**beřte* n. *berte*3. *berou*.

—.

Infinitiv: *bráti*.Participia: přech. přítomný *bera*, -ouc, -ouce;„ minulý *brav*, -ši, -še;příč. min. čin. *bral*, -a, -o;„ „ trp. *brán*, -a, -o.Podstatné jméno slovesné: *braní*, *sebrání*.

200. 1. K tomuto vzoru patří slovesa třídy páté, která mají v indikativě praes. v 1. os. jedn. koncovku *-u* a ve 3. množ. koncovku *-ou* s předcházející souhláskou tvrdou.

2. V indikativě v 2. a 3. os. jedn. a 1. a 2. množ. je slabika kořenová zdloužena v *běřeš*, *běře*, *běřeme*, *běřete*, a rovněž tak v *děře* a *žěře*. V týchže tvarech jest *r* v slovesích *beru*, *deru*, *peru*, *žeru* změkčeno v *ř*: *běře-*, *děře-* atd. Ale vedle toho užívá se také tvarův nezdloužených a s tvrdým *-r-*: *bereš*, *bere* . . . , *dereš* atd.

3. V imperativě je po právu *-ř*: *beř*, *deř*, *peř*, *žeř*, množ. *beřte* atd.; ale jazyk obecný má za to vždy a jazyk spisovný skoro vždy *r*: *ber*, *berte* atd.

201. *Některá jednotlivá slovesa tohoto vzoru.*

dráti. Praes. *deru, děřeš a dereš* atd.; impt. *deř a der*; přech. *dera, derouc-*; příč. *dral, drán* atd. Sloveso toto jest rozdílné od slovesa *dřítí, dru, dřel* v I. 6.

hnáti. Praes. *ženu, ženeš* atd.

kovati, kovu, — plovati, plovu, — rváti, rvu, — řváti, řvu, — slouvu (inf. *slouti*), v. §. 172.

štváti. Praes. *štvu*; impt. *štvi*; přech. *štva, štvouc-*; atd.

zváti. Praes. *zovu, zoveš* (n. *zůveš, zastarale*); impt. *zov, zovte*; přech. *zova, zovouc-*. Novotvary: praes. *zvu, zveš* . ., impt. *zvi* . ., přech. *zva, zvouc-*.

202. 4. Vzor *láti, laji*.

Praes. indik: jedn. 1. *laji (-ju)*, 2. *laješ*, 3. *laje*,
množ. 1. *lajeme*, 2. *lajete*, 3. *lají*.

Impt.: jedn. 1. —, 2. *laj*, 3. *laj*,
množ. 1. *lajme*, 3. *lajte*, 2. —.

Infinitiv: *láti*.

Participia: přech. přítomný *laje, lajíc, lajíce*;
„ minulý *láv, lávši, lávše*;
příč. min. čin. *lál, -a, -o*;
„ „ trp. *lám, -a, -o*.

Podstatné jméno slovesné: *láni*.

203. 1. K tomuto vzoru patří slovesa třídy páté, která mají v indikativě praes. koncovky *-ji, -ješ* atd.

2. V imperativě *laj, lajte* atd. zůstává *-aj-* nepřehlasováno (naproti přehlasovanému *-ej* ve vzoru V. 1^a: *dělej, dbej* atd.).

3. V tvarech infinitivních jest *-á-* vždy dlouhé, poněvadž vzniklo stažením; tedy též ve dvouslabičném podstatném jménu slovesném: *láni, přání* atd.

204. *Některá jednotlivá slovesa tohoto vzoru.*

díti = činiti (rozdílné od *díti* = praviti v I. 7):

praes. *ději, děješ* . . . 3. mn. *ději*; ve složení: *naději se, oději se, poději se* atd.;

impt. *děj, dějte*; ve složení: *naděj, oděj* atd.;

přech. přít. *děje, dějíc-*; ve složení: *naděje se, oděje se* atd.;

přech. min. *děv* (podle I. 7) a *dáv* (z kmene *dá-*); ve slož.: *oděv se, nadáv se*;

příč. min. čin. *dál, udál* (v jaz. obecném); za to *děl a dál* ve slož.: *oděl, poděl, vzděl a nadál se, událo se*;

příč. min. trp. *děn, dín* (podle I. 7) a *dán* ve slož. *oděn, odín* a *nadání, z nenadání*.

Ve složeném *zdáti se* (= *videri, scheinen*) jest *dá-* ve všech tvarech.

hráti. Praes. *hráji, hraješ* . . ; impt. *hráj*; příč. min. čin. *hrál*.

Vedle toho jest podle vzoru V. 1^a praes. *hrám, hráš*, impt. *hřej*, příč. *hral*, podst. jm. *hraní*.

hřáti. Praes. *hřeji, hřeješ* . . . ; impt. *hřej*; přech. přít. *hřeje, hřejíc-*; přech. min. *hřáv, příč. hřál, hřán* novotv. *hřát*.

chvíti n. *chvěti*. Praes. *chvěji, chvěješ*; impt. *chvěj*; přech. *chvěje, chvějíc-*. Part. *chvěv, chvěl, chvěn* a *chvění* jsou podle I. 7.

káti. Praes. *káji, káješ* . . . ; impt. *káj, kajte*; přech. *kaje, kajíc-*; příč. *kál, kán*; podst. jm. *kání*.

-křáti, okřáti. Praes. *okřeji, okřeješ*; přech. min. *okřáv*; příč. *okřál-pláti*. Praes. *pláji, pláješ*, part. *plál* atd.; novotvary: *plám, pláš*. *přáti*. Praes. *přeji, přeješ*; příč. min. *přál*; podst. jm. *přání*.

síti. Praes. *seji, seješ*; impt. *sej*; přech. *seje, sejíc-*; příč. min. čin. *sel*; trp. *set*; podst. jméno *setí, osení*.

smáti se. Praes. *směji se, směješ se*; part. min. *smáv, smál, smán*; podst. jméno *smání*.

táti. Praes. *táji, táješ*, impt. *táj* . . . , podstatné jm. *tání*.

váti. Praes. *věji* atd.; přech. min. *váv*; příč. *vál, trp. ván a vát*, podstatné jméno *vání*.

záti. Praes. *zeji, zeješ*.

zráti. Praes. *zráji*; impt. *zraj* a *zrej*; příč. min. *zrál*; podst. jm. *zrání*.

205. Třída šestá.

Kmen infinitivní sloves této třídy má příponu kmenotvornou *-ova*; na př. *kup-ova-* v inf. *kupovati*.

V třídě této jest jen jeden vzor: *kupovati*.

206. Vzor kupovati, kupuji.

Praes. indik.: jedn. 1. *kupuji (-ju)*, 2. *kupuješ*, 3. *kupuje*,
množ. 1. *kupujeme*, 2. *kupujete*, 3. *kupují*.

Imperativ: jedn. 1. —, 2. *kupuj*, 3. *kupuj*,
množ. 1. *kupujme*, 2. *kupujte*, 3. —.

Infinitiv: *kupovati*.

Participia: přech. přítomný *kupuje, -ující, -ujícíce*;

„ minulý *kupovav, -ši, -še*;

příč. min. čin. *kupoval, -a, -o*;

„ „ trp. *kupován, -a, -o*.

207. b) Slovesa s præsentními kmeny souhláskovými.

Slovesa taková (v. §. 150 č. 3. b) v češtině jsou *dám* (kmén *dad-*), *vím* (km. *věd-*), *jím* (km. *jed-*) a *jsem* (km. *jes-*).

208. 1. Dáti, dám.

Præs. indik.: jedn. 1. *dám*, 2. *dáš*, 3. *dá*, množ. 1. *dáme*, 2. *dáte*, 3. *dají*.

Imperativ: „ — *dej*, *dej*, „ *dejme*, *dejte* —.

Infinitiv: *dáti*.

Participia: přech. přítomný *dada*, *-ouc*, *-ouce* (nikoli: *daje*, *-íc-*!);

„ minulý *dav*, *-ši*, *-še*;

příč. min. čin. *dal*, *-a*, *-o*;

„ „ trp. *dán*, *-a*, *-o*; podst. jm. slov. *dání*.

209. 2. Věděti, vím.

Præs. indik.: jedn. 1. *vím*, 2. *víš*, 3. *ví*, množ. 1. *víme*, 2. *víte*, 3. *vědí*.

Imperativ: „ — *věz*, *věz*, „ *vězme*, *vězte* —.

Infinitiv: *věděti*.

Participia: přech. přítomný *věda*, *-ouc*, *-ouce* (nikoli: *vědě*, *-íc-*!);

„ minulý *věděv*, *-ši*, *-še*;

příč. min. čin. *věděl*, *-a*, *-o*;

„ „ trp. *věděn*, *-a*, *-o*.

Příčestí minulé trpné jest *věděn*, *zapověděn*, *vypověděn*; vedle toho jsou novotvary *zapovězen*, *vypovězen*.

210. 3. Jísti, jím.

Praes. indik.: jedn. 1. *jím*, 2. *jíš*, 3. *jí*, množ. 1. *jíme*, 2. *jíte*, 3. *jedí*.

Imperativ: „ — *jez*, *jez*, „ *jezme*, *jezte* —.

Infinitiv: *jísti*.

Participia: přech. přítomný *jeda*, *-ouc*, *-ouce* (nikoli: *-ě*, *-íc-*!);

„ minulý *jed*, *-ši*, *-še*;

příč. min. čin. *jedl*, *-a*, *-o*;

„ „ „ *jeden*, *-a*, *-o*.

211. 4. Býti, jsem.

Praes. indik.: jedn. 1. *jsem*, 2. *jsi*, 3. *jest*, mn. 1. *jsme*, 2. *jsste*, 3. *jsou*.

Přech. přítomný: *jsa*, *-ouc*, *-ouce*.

212. 1. Místo *js-* vyslovuje se obecně jen *s-*, a tak bývá někdy i psáno: *sem*, *si*, *sme* atd.; ale z pravidla zachovává se *js-*.

2. Místo *ty jsi nesl*, *ty jsi nemocen*, *ty jsi král* atp. (v 2. os. jedn.) bývá *ty s' nesl*, *ty s' nemocen*, *ty s' král* atd.

3. V 3. os. jedn. místo *jest* bývá *jesti* a *je*.

4. Složené *ne-jsem* má tyto tvary:

indik. jedn.: 1. *nejsem*, 2. *nejsi*, 3. *není*, množ. 1. *nej jsme*, 2. *nejste*, 3. *nejsou*;

přech. přft.: *nej sa*, *-ouc*, *-ouce*.

5. Tvary krom indikativu a přechodníku přft. doplňují se ze sloves *budu* a *býti*: impt. *buď*, přč. min. *byl* atd.

213. II. Výrazy slovesné složité (opsané, perifrastické).

Výrazy složité (v. §. 137) máme:

- pro čas minulý, na př. *nesl jsem*;
- pro čas předminulý, na př. *byl jsem nesl*;
- pro čas budoucí sloves nedokonavých, na př. *budu psáti*;
- pro kondicional, na př. *nesl bych, byl bych nesl*;
- pro passivum, na př. *jsem nesen, jsem chválen, bývám chválen, byl jsem chválen, budu chválen, buď chválen, byl bych chválen, chválenu býti* atd.

214. a) Čas minulý.

1. Čas minulý vyjadřuje se složením slovesa *jsem* s příčestím minulým činným. Sloveso *jsem* v tomto složení bývá nazýváno pomocným. Na př.:

- č. jedn. 1. (já) *jsem nesl, -a, -o*,
 2. (ty) *jsi nesl, -a, -o*,
 3. (on, ona, ono) (*jest*) *nesl, -a, -o*;

- množ. 1. (my) *jsme nesli, -y, -a*,
 2. (vy) *jste nesli, -y, -a*,
 3. (oni, ony, ona) (*jsou*) *nesli, -y, -a*.

2. V 3. os. jedn. i množ. pomocné *jest, jsou* z pravidla se vynechává a praví i píše se na př. *nesl m. nesl jest, nesli m. nesli jsou*. Jenom v řeči velebné se zachovává; na př. *vstalt jest, řekli jsou*.

215. b) Čas předminulý.

1. Čas předminulý se vyjadřuje složením času minulého (já) *jsem byl* nebo *byl jsem* atd. s příčestím min. činným; na př. (já) *jsem byl nesl, byl jsem nesl*.

2. O pomocném *jsem, jsi* atd. platí totéž, co bylo pověděno při výrazu času minulého (v §. 214 č. 2).

216. c) *Čas budoucí sloves nedokonavých.*

Čas budoucí sloves nedokonavých vyjadřuje se složením slovesa *budu* s jich infinitivem; na př. *budu psáti, budu přinášeti* atd.

Pozn. Slovesa dokonavá znamenají budoucnost v tvarech svých praesentních; výrazů složitých pro budoucnost nemají. Na př. *hodím, padnu, vynesu* atd. (v. §. 139 č. 1).

217. d) *Kondicional.*

1. Kondicional času přítomného vyjadřujeme složením slova *bych, bychom* atd. s přičestím min. činným. Na př.:

- č. jedn. 1. (já) *bych nesl, -a, -o,*
 2. (ty) *bys nesl, -a, -o,*
 3. (on, ona, ono) *by nesl, -a, -o;*
 č. množ. 1. (my) *bychom nesli, -y, -a,*
 2. (vy) *byste nesli, -y, -a,*
 3. (oni, ony, ona) *by nesli, -y, -a.*

2. Kondicional času minulého vyjadřujeme složením kondicionalu přítomného *bych byl . . .* s přičestím min. činným. Na př.:

- č. jedn. 1. (já) *bych byl, -a, -o nesl, -a, -o,*
 2. (ty) *bys byl, -a, -o nesl, -a, -o,*
 3. (on, ona, ono) *by byl, -a, -o nesl, -a, -o;*
 č. množ. 1. (my) *bychom byli, -y, -a nesli, -y, -a,*
 2. (vy) *byste byli, -y, -a nesli, -y, -a,*
 3. (oni, ony, ona) *by byli, -y, -a nesli, -y, -a.*

3. Místo *byste* píše se *chybně by jste* (nebo dokonce *by Jste*). Také *by jsi* (n. *by Jsi*) místo *bys* jazyk spisovný nedopouští. Místo *bychom* říká se v nářečích obecných *chybně bysme*, místo *bych* *chybně by-sem*.

218. e) *Passivum.*

1. Passivum (rod trpný) se vyjadřuje složením slovesa *býti* a *bývati* s přičestím minulým trpným.

2. Výrazy takové, jichž jazyk novočeský užívá, jsou:

Pro indikativ

- přítomný: *jsem chválen, -a, -o,*
jsi " "
jest " "
jsme chváleni, -y, -a, — atd.;
 minulý: *byl, -a, -o jsem chválen, -a, -o,*
byl, -a, -o jsi " " , — atd. ;
 budoucí: *budu chválen, -a, -o,*
budeš " " , — atd.

Pro imperativ: *buď chválen, -a, -o,*
buďme chváleni, -y, -a, — atd.

Pro kondicional

přítomný: *byl bych chválen,*
byl bys „ „ , — atd.;

minulý: *byl bych býval chválen,*
byl bys „ „ „ , — atd.

Pro infinitiv: *chválení býti.*

Pro participia

přech. přítomný: jedn. *jsa chválen, jsouc chválena, jsouc chváleno,* množ. *jsouce chváleni, -y, -a;*

přech. budoucí: jedn. *buda chválen, budouc chválena, budouc chváleno,* množ. *budouce chváleni, -y, -a;*

přech. minulý: jedn. *byv chválen, byvši chválena, byvši chváleno,* množ. *byvše chváleni, -y, -a.*

219. VI. Příslovce.

Příslovce jsou slovec neohebná, která vyslovují nějaké příslovečné určení. Na př. *dnes, dobře, vysoko, prý, ne.*

220. Rozeznáváme:

- Příslovce místa (na otázky *kde? odkud? kam? kudy? pokud?*)
Na př. *zde, tu, jinde, všude, někde, nikde; sem, tam, onam, jinam, nikam; tudy, odtud, potud; doma, domů, dolů; vzhůru* atd.
- Příslovce času (na otázky *kdy? ve kterém čase? jak dávno? dokud = do které doby? jak dlouho?*) Na př. *tehdy, jindy, vždy, druhdy (= časem), někdy, nikdy; dosud, dosavad; loni, letos, dnes, včera, zítra; ráno, večer, časně, brzo, minule, příště, dávno, dlouho, věčně* atd.
- Příslovce způsobu (na otázku *jak = jakým způsobem?*) a míry (na otázku *jak = jakou měrou? kolik?*). Na př. *tak, onak; dobře, zle, rychle; zvolna, zticha; koňmo, pěšky; česky, latinsky; ano, ne; — tolik; jednou, dvakrát; dvojnásobně; mnoho, málo; velmi, velice, příliš* atd.
- Příslovce příčinnosti (na otázku *proč?*). Na př. *proto.*

Poznamenání. Toto rozdělení příslovcí je stejné, jako rozdělení příslovečných určení v §. 260 č. 3.

221. Mnohá příslovce vznikla ze slov druhů jiných a jsou jejich tvary ustrnulé.

Na př. příslovce *vysoke* jest akkusativ jednotný rodu středního přídavného jména neurčitého *vysoke*, vzatý a ustrnulý ve významu příslovečném.

Příslovce *tma*, *zima* (na př. ve větách: *bylo tma*, *bylo zima*) jsou nominativy jmen podstatných *tma* a *zima*, ustrnulé ve významu příslovečném.

Příslovce *dobře*, *rychle* jsou ustrnulé lokaly jedn. přídavných jmen neurčitých rodu středního *dobro*, *rychlo*.

Příslovce *zvolna*, *letos*, *bodejž* vznikla ustrnutím v výrazův *z-volna* (= gen. *volna* s předložkou *z*), *léto-se* (= léto toto), *bóh daj že* (= *báň-dej-ž*), atd.

222. Příslovce, která vznikla ze jmen přídavných, mají vedle pozitivu také komparativ a superlativ. Na př. *rychle* — *rychleji* — *nejrychleji*; *lehko* — *lehceji* — *nejlehceji*; *vysoke* — *vyšše* — *nejvyšše*; *dobře* — *lépe* — *nejlépe*.

Krom toho mají také příslovce *tma* a *zima* komparativ a superlativ: *tměji*, *ziměji*, *nejtměji*, *nejziměji*.

223. Ku příslovce patří také slove příklonná (enklitická). Ta přikloňují se ku příslušným slovům jiným, vytýkají neb obměňují jejich význam a jsou bez přízvuku.

Slove taková jsou:

koli ve *kdo-koli*, *jak-koli* atd.;

ť, na př. *vím-ť já*, *vždy-ť vím* atd.

si, *s'*, na př. *kdo-si*, *co-si*, *kdy-si*, ... *kdo-s'* ...;

že, *ž*, na př. *viz-že*, *vizi-ž*, *kdo-ž*, *tý-ž* atd.;

224. VII. Předložky.

1. Předložky jsou slove neohebná, která se spojují s výrazy pádovými v tak zvané pády předložkové. Na př. předložka *do* spojuje se s genitivem *hradu*; výraz tím vzniklý jest genitiv předložkový *do-hradu*.

2. Předložky jsou také ve složeninách. Na př. *doněsti*, *dopsati*, *dopis*, *spis*, *nápis* atd.

225. 1. S předložkou bývá spojen akkusativ, genitiv, dativ, lokal, instrumental, — nikoli též nominativ a vokativ.

2. Předložky jednotlivé pojí se:

některé s pádem jen jedním, na př. *do* (jen s gen.), *pro* (jen s akk.);

jiné s pády dvěma, na př. *na* (s akk. a lok.), *nad* (s akk. a instr.);

jiné s pády třemi, na př. *za* (s akk., gen. a instr.).

226. Předložky jednotlivé (pořádkem abecedním) a jejich pády jsou:

1. **bez.** Pojí se s genitivem. Na př. člověk *bez ruky*; — kniha *bez ceny*; — nemocný je *bez sebe*.

2. **dle.** Pojí se s genitivem. Na př. *dle zákona*.

3. **do.** Pojí se s genitivem. Na př. jdu *do města*; — přítel až *do peněz*; — jedli *do sytosti*, pili *do vůle*; — nevím *do tebe* nic zlého; — co se vám zdá *do člověka toho*; — nic není *do toho*; — nic mi není *do toho*; — není mi *do smíchu*, je mi *do pláče*.

4. **k, ke, ku.** Pojí se s dativem. Na př. láska *k Bohu*; — voda *k pití*; — to se děje *k vůli* tobě; — učiniti něco *k rozkazu*, *ku prosbě*, *ku přání*; — nemocný přišel *k sobě*.

5. **kolem, okolo.** Pojí se s genitivem. Na př. *okolo města*, *kolem města* byly hradby; — přijdu *okolo nového roku*.

6. **kromě.** Pojí se s genitivem. Na př. každý den *kromě* neděle.

7. **mezi.** Pojí se:

a) s akkusativem; na př. rozdal zboží *mezi chudé*;

b) s instrumentalem; na př. *mezi Prahou a Brnem*, — nejlepší *mezi všemi*, — hádali se *mezi sebou*.

8. **místo.** Pojí se s genitivem. Na př. přišel syn *místo otce*.

9. **mimo.** Pojí se s akkusativem. Na př. město všecko vyhořelo *mimo kostel* (chybně: *mimo kostela!*).

10. **na.** Pojí se:

a) s akkusativem; na př. položil jsem knihu *na stůl*, — jdu *na pole*, *na Vyšehrad*, *na mši*, *na kázání*, — jedu *na trh*, — nepřítel dal se *na útěk*, — nedbej *na řeči lidské*, — stonati *na hlavu*, — umřítí *na červenou nemoc*, — bylo to *na podzim*, *na sv. Ludmilu*, — prodávati *na dluh*, — mluviti někomu *na hanbu*, *na škodu*;

b) s lokalem; na př. kniha leží *na stole*, — byl jsem *na poli*, *na Vyšehradě*, *na mši*, *na trhu*, — nemocný jest *na umření*, dům je *na spadnutí*, — bylo to *na jaře*, — pověděti *na krátce*.

11. **nad.** Pojí se:

a) s akkusativem; na př. slunce vystoupilo *nad horu*, — není učedník *nad mistra*, — moudrý *nad jiné*;

b) s instrumentalem; na př. slunce stojí *nad horou*, — pán *nade vši země*, — panovati *nad kým*, — co jsi spáchal *nad nevinným*, — smiluj se *nade mnou*.

12. **o.** Pojí se:

a) s akkusativem; na př. posaditi hosti *o stůl* (= okolo stolu), — uhoditi se *o stůl* (= nárazem do stolu), — souditi se *o dědictví*, — pracovati *o pokoj*, — hráti *o peníze*;

b) s lokalem; na př. lidé pracují *o pokrmu* a *o oděvu*, — ne *o samém chlebě* živ jest člověk, — býti *o hladu*, — mysliti, věděti *o něčem*, — učiniti něco *o své moci*, — bylo to *o vánocích*, *o sv. Havle*, *o polednách*, — dům *o třech patrech*.

13. **ob.** Pojí se s akkusativem. Na př. nemocný mívá zimnici *ob den* (= každý druhý den), — víno daří se nám *ob rok* (= každý druhý rok), — *ob dům*.

14. **od.** Pojí se s genitivem. Na př. vůz přijíždí *od města*, — slychal jsem *od mladosti*, — *od malé jiskry* les polehl, — opat dal *od sebe* promluvíti (= za sebe, jménem svým), — zaplatiti *od práce*, — dům *od kamene*, — muž *od slova*, — čekali jsme *den ode dne* (= každý den), — chodil jsem *dům od domu*, — opakovali řeč *slovo od slova*.

15. **po.** Pojí se:

a) s akkusativem; na př. v řece je vody *po pás*, — tak bylo *po celý rok* a je až *po dnešní den*, — *po prvé*, *po každé*;

b) s dativem; na př. *po česku*, *po latínsku*, — *po tichu*;

c) s lokalem; na př. toulati se *po světě*, — jíti *po stopě*, — udeřiti koho *po hlavě*, *po líci*, — vzkázati něco *po poslu*, — stane se ti *po tvé vůli*, *po právu*, — dal každému *po skývě chleba*.

16. **pod.** Pojí se:

a) s akkusativem; na př. trn vnikl *pod kůži*, — nepřátelé *pod tvou moc* se poddají, — chodívám na procházku *pod večer*;

b) s instrumentalem; na př. trn je *pod koží* (*pod kůží*), — celý svět byl *pod jeho mocí*, — zákon nedopouští toho *pod pokutou*, — trpěl *pod Pontským Pilátem*.

17. **podle, vedle.** Jsou významu stejného a pojí se s genitivem. Na př. pluli jsme *podle ostrova*, — louka jest *vedle lesa*; — staň se *podle vůle tvé*, *podle zákona*.

18. **před.** Pojí se:

a) s akkusativem; na př. vyjítí *před dům*, — vzíti něco *před se*, *před sebe* (odtud *předsevzetí*);

b) s instrumentalem; na př. státi *před domem*, — kdo mě vyzná *před lidmi*, také jej vyznám *před otcem svým*, — *před časem*.

19. **přes.** Pojí se s akkusativem. Na př. skočiti *přes příkop*; — *přes celý den* se modliti; — byl varován a *přes to* si nedal pozor.

20. **při.** Pojí se s lokalem. Na př. loď stála *při břehu*; — nemám *při sobě* peněz, nejsem *při penězích*, — nemocný není *při paměti*, není *při sobě*; — *při dobré vůli* vše jde do hůry; — přísahati *při živém Bohu*.

21. **pro**. Pojí se s akkusativem. Na př. *pro přítele* vše rádi čí-
íme; — *pro mdlobu* nemohu státi.

22. **proti**. Pojí se s dativem. Na př. Děvín stál *proti Vyšehradu*;
— stalo se to *proti mé vůli*; — plavati *proti proudu*; — úroda letošní
e dobrá *proti lonské*.

23. **s, se**. Pojí se:

a) s akkusativem; na př. jsem *s to*, — pracuji *seč* (= se-č, se-co)
jsem, — *kdo s koho*, ten toho!

b) s genitivem; na př. jíti *s pole*, — jdi mi *s očí*, — pust to *s myslí*,
— *s neděle* bude trh*);

c) s instrumentalem; na př. jdu *s přítelem*, — mluvím *se sousedem*,
— vězňové vyšli ze žaláře *s okovami*, — dívka *s pláčem* jala se
prositi, — to je *s právem*, — smrt rozdělila duši *s tělem*.

24. **skrze**. Pojí se s akkusativem. Na př. voda sákně *skrz obuv*;
— víra naše vznikla *skrze sprostné, chudé lidi, skrze apoštoly*; — *skrze
hlad a mor* veliká škoda se stala.

25. **strany, stran**. Pojí se s genitivem. Na př. mluvili jsme
stran té cesty (= o té cestě).

26. **u** (rozdílné od *u* = ve, o kterém v. číslo následující). Pojí
se s genitivem. Na př. kníže Václav *u bratra* přebýval; — kostel *u sv.
Tomáše*; — králová *u papeže* dobyla míru (od papeže).

27. **v, ve**, před retnicemi někdy *u*. Pojí se:

a) s akkusativem; na př. upadnouti *v nepřízeň*, *v nemoc*, — pán
Ježíš proměnil vodu *ve víno*, — hráti *v šachy*, — *v pondělí*, *v jednu
hodinu*;

*) Někdy zdá se nezřetelno, má-li býti *z s gen.* či *s s gen.*; tu
poučujeme se z příslušných pádů, které jsou proti *z s gen.* a proti *s
s gen.* Na př. byl jsem *v kostele*, jdu tedy *z kostela*; — střecha byla
na kostele a vichřice ji shodila *s kostela*; — šel jsem *na Vyšehrad*,
byl jsem *na Vyšehradě*, jdu tedy *s Vyšehradu*; — boj byl tuhý
na obou stranách, *s obou stran*; — mám něco *na srdci*, spadl mi
kámen *se srdce*; — jsi mi *na očích*, jdi mi *s očí*; — *na počátku*, *s počátku*.

Někdy může podle toho bývati i *z s gen.* i *s s gen.* Na př. při-
cházím *s pole*, byl-li jsem *na poli*, a vracím se *z polí*, jestliže jsem
chodil *v polích*; — šel jsem *na trh*, byl jsem *na trhu*, vrátil jsem se
tedy *s trhu*; ale říká se též: šel jsem *do trhu*, byl jsem *v trhu*, a tedy
vrátil jsem se *z trhu*; — pustil jsem *s myslí*, co jsem měl *na myslí*,
a pustil jsem *z myslí*, co jsem měl *v myslí*.

Když vyslovujeme původ (*odkud?*), bývá *z i proti na*; na př. kdo
bydlí *na Vyšehradě*, je *z Vyšehradu* atp.

b) s lokalem; na př. *v nemoci*, — bloudíš *u víře* (= *ve víře*), — dohodnouti se *v dobrotě*, — král vyjel *ve třech stech koních* (= *maje 300 koňův, tři sta jízdných*), — *ve dne, v noci*.

28. *vedle* v. nahoře, č. 17.

29. *vz* (odsutím z m. *vz*). Pojí se s akkusativem. Na př. oltář desíti loket *z-výši* (m. *vz-výši*, = na výšku), — koráb tři sta loket *z-děli*; — *vzhůru* (= *vz horu*).

30. *z, ze*. Pojí se s genitivem. Na př. *z hory* teče pramen; — nejlepší *ze všech*; — nádoba *z hlíny*; — máme Boha milovati *ze vší duše své*; — pracovati *ze mzdy*; — těším se *z tvého návratu*; — smáti se budou *z našeho zahynutí*.

31. *za*. Pojí se:

a) s akkusativem; na př. hosté posadili se *za stůl*, — sousedova dcera vdala se *za mého přítele*, — vola *za rohy*, člověka *za jazyk* lapají, — oko *za oko*, zub *za zub*, — nechci býti *za lháře* (= *lhářem*), — to jsme slyšeli *za jistou pravdu*, — mám ti to *za zlé*, — vrátím se *za měsíc*, — potravu měli *za šest měsícův*;

b) s instrumentalem; na př. hosté sedí *za stolem*, — péro *za kloboukem*, — kupec jde *za ziskem*, — byl jsem v městě *za pilnou příčinou*, — *za tou řečí* uviděli jsme havrana (= *za té řeči*);

c) s genitivem; na př. Spytihněv umřel *za věku mladého*, — *za onoho času* řekl pán Ježíš . . ., — vyšli jsme *za tmy*, — učiniti pořízení *za dobré paměti*.

227.

VIII. Spojky.

Spojky jsou slova neohebná, jimiž některé části větné spojujeme v jednotku.

Na př. ve větě „*otec a syn* šli do města“ skládá se podmět ze dvou částí: „*otec*“ a „*syn*“; části tyto spojujeme spojkou *a* v podmětnou jednotku: „*otec a syn*“.

228. Mnohé spojky jsou zároveň slova druhu jiného.

Pravím na př. a) „*jdi napřed*“, „*já přijdu potom*“. Zde jsou slova *napřed* a *potom* příslovce.

Táž slova máme b) v přísloví „*napřed* se mlátí (A), *potom* se platí (B)“. Také zde jsou vlastně příslovci; ale zde mají spolu také úkol, aby spojovaly věty A a B, jsou zde tedy zároveň spojkami.

229. Spojky rozeznáváme souřadící a podřadící.

1. Spojky souřadící jsou, které spojují členy řádu stejného, na př. podmět a podmět (t. j. souřadné části některého

podmětu složitého, jako v příkladě uvedeném „otec a syn šli do města“), nebo větu hlavní s jinou též hlavní, nebo věty souřadné vedlejší.

Spojky tyto jsou částečně příslovce ukazovací, t. j. příslovce utvořená ze kmenů zájmen ukazovacích; na př. *tedy, tu — tu* a j.

Spojky tyto dále dělí se stejně jako souvětí souřadná, ve kterých se vyskytují (v. §§. 281—285); rozeznávají se totiž spojky:

- a) slučovací: *a, i, též . . . , i — i, tu — tu, nejen — ale i*, atd;
- b) odporovací: *ale, však, než . . . , buď — buď . . . , ne — nýbrž* atd.;
- c) příčinné: *neboť, vždyť* atp.
- d) výsledné: *proto, tedy, tudý* atp.)

2. Spojky podřadící jsou, kterými se připojuje věta podřízená k své větě řídicí. Na př. *kde* tě nezvou, *nehrň* se; — *snadno* býti štědrým, *když* je z čeho; — *já* jsem neviděl, *aby* kdo zlost vynlouval.

Spojky tyto jsou většinou příslovce vztažná, t. j. příslovce, utvořená ze kmenů zájmen vztažných; na př. *kde, kam, kudy, odkud, pokud, kdy, když, jak, proč* (= pro-co), *zač, poněvadž* atp.

3. Naproti spojce podřadící (věty podřízené) mívá věta řídicí často příslušné příslovce ukazovací. Dvoje tato slovece táhnou se k sobě a tvoří spolu spojení souvztažné (korrelativní, srov. §. 103). Na př. *jak* si kdo ustele, *tak* si lehne; — *kam* vítr, *tam* pláští; — *kde* péče, *tu* starost; — *kolik* hlav, *tolik* smyslův.

230. IX. Citoslovce (n. mezislovce).

1. Citoslovce jsou dílem vlastní, na př. *ach, aj, ó!*, — dílem nevlastní, t. j. tvary vlastně skloňované nebo časované, ale ve zvolání kladené a namnoze rozličné obměněně, na př. *běda* (= *bída*, nom. jedn.), *hle* (z imp. *hleď*)!

2. Citoslovce vlastní jsou slabiky, které při jistých hnutích duševních pronášeti jsme si zvykli; na př. při pocitu radosti *hej!* při žalosti *ach!* při podivění *aj! oh!* při ošklivosti *fuj!* atd. Slabiky ty nemají významu věcného, t. j. v tom smyslu, v jakém mluvíme o významu slov jiných; nýbrž jsou jen známkou, že ten, kdo je vyslovuje, má právě nějaký pocit radosti, nebo žalosti atd.

Citoslovce nevlastní měla původně svůj význam věcný, na př. *hle* (= *hleď*)! *běda* (= *bída*)! Ale jsouce kladena v platnosti citoslovcí stírají se sebe tento význam víc a více a mění se namnoze i na stránce své hláskové.

Částka třetí.

V ě t o s l o v í .

231. *Přehledný výklad větosloví.*

1. Většosloví jest nauka o větě, jejím složení a jejích družích.

2. Věta je slovy vyjádřený úsudek (soud).

Pozoruji a usuzuji, že slunce vychází, a vyslovuji to slovy: „*slunce vychází*“.

Pozoruji a usuzuji, že mi přítel poskytl pomoci, a vyslovuji to slovy: „*přítel poskytl mi pomoci*“.

Pozoruji a usuzuji, že starý hřích činí novou hanbu, a vyslovuji to slovy: „*starý hřích činí novou hanbu*“.

Atd. Jako v příkladech těchto, tak také v nesčíslných jiných dospívám pozorováním a přemýšlením k jistému úsudku a úsudek ten vyjadřuji pak slovy, větou.

232. 1. Skoro každá věta skládá se ze dvou členův, totiž podmětu a přísudku.

Podmět (subjekt) je slovné vyjádření toho, *kdo* (nebo *co*) koná ten skutek, nebo je v tom stavu nebo té vlastnosti, jak se (v úsudku) vyslovuje.

Přísudek (n. výrok, praedikat) je slovné vyjádření toho, co se o podmětu vyslovuje.

Na př. ve větě *slunce vychází* je podmět *slunce* a přísudek *vychází*. A podobně jest

podmět	přísudek
ve větách: <i>slunce</i>	<i>svítí,</i>
<i>život</i>	<i>je krátký,</i>
<i>přítel</i>	<i>poskytl mi pomoci,</i>
<i>starý hřích</i>	<i>činí novou hanbu,</i>
<i>Doubravka, dcera Bole-</i>	
<i>slavova,</i>	<i>provádala se za Mečislava, kníže</i>
	<i>Polské, —</i>

atd.

2. Některé však věty mají jen přísudek a nikoli též podmět. Na pr. *prší*; — *blýská se*; — *uhodilo*; — *napadlo sněhu* a j. Věty takové jmenují se bezpodměté.

233. Výraz slovný rozeznáváme:

jednoduchý nebo holý, který jen jedno slovo obsahuje, na př. *slunce*; *hřích*; *činí*; — a výraz

složitý nebo rozvitý, který ze dvou nebo více slov je složen, na př. *jasné slunce*; — *náš starý hřích*; — *činiti novou hanbu*.

Předložka se svým pádem a sloveso se zvrátným zájmenem se pokládají se za výrazy jednoduché. Na př. *na-poli*; *směji-se*.

234. Ve výraze rozvitém rozeznáváme opět člen základní a člen nebo členy rozvíjecí. Obojí mohou býti výrazy holé nebo rozvité.

Na příklad: v rozvitém výraze *starý hřích* je *hřích* člen základní a *starý* člen rozvíjecí, a oba jsou výrazy holé; — v rozvitém výraze *hlavní město království Českého* je *hlavní město* člen základní a *království Českého* člen rozvíjecí, a oba jsou výrazy rozvité.

235. Věty, jejichžto podmět i přísudek jsou výrazy jednoduché, slovou holé. Na př. *slunce vychází* (podmět *slunce*, přísudek *vychází*, oboje výraz jednoduchý).

Za holé pokládají se také věty, které mají v přísudku sloveso *jsem, jsi* atd. s nějakým slovem doplňovacím. Na př. *Bůh jest věčný*; — *ty jsi řekl*; — (*já*) *jsem po-nemoci* atp. Sloveso *jsem, jsi* atd. v těchto větách nazývá se *sponou* (copula).

Naproti větám holým jsou věty rozvité (n. rozšířené) t. j. takové, kde buď podmět nebo přísudek nebo oba tito členové věty vyjádření jsou výrazy složitými. Na př. *Slova boží* nepominou (podmět „*slova boží*“, výraz složitý). *Lež má krátké nohy* (přísudek „*má krátké nohy*“, výraz složitý). *Starý hřích činí novou hanbu* (podmět „*starý hřích*“, přísudek „*činí novou hanbu*“, oboje výraz složitý).

236. Ve složitém výrazu podmětovém i přísudkovém rozeznáváme podmět a přísudek holý a části jejich rozvíjecí. Na př. ve větě *starý hřích činí novou hanbu* jsou výrazy *hřích* a *činí* holý podmět a holý přísudek, výrazy pak *starý* a *novou hanbu* jsou části rozvíjecí.

Části rozvíjecí ve větě jsou:

- a) předmět (objekt), na př. jezdec bodá *koně*, — pohané slouží *modlám*, — lakomec žádá *peněz*;
- b) doplněk, na př. chlapec chodí *bos*, — Jidáš stal se *zrádцем*;
- c) příslovečné určení (adverbiale), na př. chudému je *všude* zle, — nemoc *na koni* přijíždí a *pěšky* odchází;
- d) přívlástek (attribut), na př. *starý hřích* činí *novou hanbu*.

237. 1. Hledajíce ve větách daných, co je jakým členem věty, činíme to otázkami.

Podmět nalézáme, když se tážeme, *kdo* (nebo *co*) koná to, nebo *kdo* je v tom stavu nebo té vlastnosti, jak věta vyslovuje. Na př. při

věť „*Tomáš ze Štítného byl český mudrc a složil pro své dítky knihy šestery o obecných věcech křestanských*“ tážeme se na podmět: *kdo* byl český mudrc a složil knihy šestery . . . ? Odpověď (a v ní podmět): *Tomáš ze Štítného!*

Přísudek nalézáme, když se tážeme, co podmět věty *koná*, nebo co *se mu děje*, nebo co *se o něm ve větě vyslovuje*. V příkladě našem: co *jest*, co *se vyslovuje* o Tomáši ze Štítného? Odpověď (přísudek): *byl český mudrc a složil knihy šestery . . . !*

Předmět nalézáme, když se tážeme otázkou sestrojenou z podmětu a slovesa věty dané a z příslušného zájmena tázacího *koho*, *co?* *koho*, *čeho?* *komu*, *čemu?* *kým*, *čím?* . . . V příkladě našem: *co* složil Tomáš ze Štítného? Odpověď (předmět): *knihy šestery . . . !*

Doplňk nalézáme, když se tážeme otázkou sestrojenou z podmětu (po případě též z předmětu) a slovesa věty dané a ze slova tázacího *jaký*, *jak* (= *jaký*), *kdo* n. *co* (= *jaký*), *čím* (= *jakým*). V příkladě našem: *kdo*, *co* (= *jakým*, *čím*) byl Tomáš ze Štítného? Odpověď (doplňk): *český mudrc!* Ve větě „*chlapec chodí bos*“ otázkou: *jak* (= *jaký*) chodí chlapec? — *bos!* Ve větě „*ctnost činí člověka vzácna* (= *vzácného*, *vzácným*)“ otázkou: *jakého* (n. *jakým*, *čím*) činí ctnost člověka? — *vzácná (vzácného, vzácným)!*

Příslovečné určení nalézáme, když se tážeme otázkou sestrojenou z podmětu a slovesa věty dané a z příslušného tázacího výrazu příslovečného. V příkladě hořejším prvním: *pro koho (proč)* složil Štítný knihy šestery . . . ? Odpověď (příslovečné určení): *pro své dítky!*

Přívlastek nalézáme otázkou složenou z tázacího slova *jaký?* *který?* *čí?* . . . a příslušného jména podstatného. V příkladě našem: *který* Tomáš? Odpověď (přívlastek): *ze Štítného!* — *Jaké* knihy? Odpovědi dvě (přívlastky dva): 1. *šestery*, 2. *o obecných věcech křestanských*.

2. Týž výraz může míti v rozličných větách význam rozličný a býti členem druhů rozličných. Na př. ve větách

- a) „dávají *na školu* novou střechu“,
- b) „sbírají se příspěvky *na školu*“,
- c) „pamatujeme *na školu*“,
- d) „tyto peníze jsou *na školu*“,
- e) „peníze *na školu* sešly se z dobrovolných příspěvků“

je všude výraz *týž* „*na školu*“; ve větě a) je příslovečným určením místa (dávají novou střechu *kam?*), v b) je příslovečným určením příčinnosti (účelu, sbírají se příspěvky *nač?* = *k jakému účelu?*), v c) předmětem (pamatujeme *na co?* = *co?*), v d) doplňkem (*nač* jsou = *jaké* jsou tyto peníze?), v e) přívlastkem (*jaké* peníze sešly se?).

238. Rozeznáváme:

- a) věty jednoduché, na př. *chudoba cti netratí*; — *křivý svědek nebude živ do roka*; a
 b) souvětí (nebo větné složeniny, n. věty složené), na př. *lékař léčí, Bůh uzdravuje*; — *kdo křivě svědčí, nebude živ do roka*; — *co nás mrzí, to se nás drží, a co jest mílo nám, to nechce k nám*; — *přijde čas, že se zeptá zima, cos dělal v létě*.

239. Dále rozeznáváme věty hlavní a věty vedlejší.

- a) Věty hlavní nebo samostatné jsou, které samy o sobě smysl plný vyjadřují (nebo vyjadřovati mohou).
 b) Věty vedlejší n. závislé jsou, které nedávají o sobě smyslu plného a zastupují některý člen vět jiných; na př. „*kdo křivě svědčí, nebude živ do roka*“ (věta „*kdo křivě svědčí*“ nedává smyslu plného a zastupuje podmět věty „*nebude živ do roka*“).
 Věta vedlejší slove proto též věta podřízená; naproti ní jest věta řídící ta, k níž ona jako člen přináleží. V příkladě právě uvedeném jest tedy věta řídící „*nebude živ do roka*“.

Věta řídící může sama býti opět podřízena větě jiné. Na př. v souvětí „*přijde čas, že se zeptá zima, cos dělal v létě*“ je věta druhá větou řídící vzhledem k větě třetí, ale spolu podřízena větě první.

240. Podle způsobu, v jakém obsah věty je vysloven, rozeznáváme:

- a) věty způsobu oznamovacího nebo věty oznamovací (indikativní), na př. *přítel poskytl mi pomoci*;
 b) tázací (interrogativní), na př. *poskytl mi přítel pomoci?*
 c) podmiňovací (kondicionální), na př. *přítel by mi poskytl pomoci*, — mezi nimi též přací (optativní), na př. *kéž by mi přítel poskytl pomoci!*
 d) rozkazovací (imperativní), na př. *příteli, poskytni mi pomoci*.

Ve výkladech následujících, kde není jinak udáno, máme na zřeteli především větu hlavní (samostatnou) oznamovací.

241. Věty „*přítel poskytl mi pomoci*“, „*poskytl mi přítel pomoci*“ atp. jsou kladné (positivní); naproti nim jsou věty „*přítel neposkytl mi pomoci*“, „*neposkytl mi přítel pomoci*“ atd. záporné (negativní).

A. Věta jednoduchá.

242. Věta jednoduchá jest věta, jejíž všichni členové jsou prosté výrazy slovné a tedy žádný člen sám není výrazem větným. Na př. *chudoba cti netratí*; — *křivý svědek nebude živ do roka*.

2. Členové, kteří ve větě jednoduché se vyskytují, jsou: podmět, přísudek, předmět, doplněk, příslovečné určení a přívlastek.

O podmětě.

243. 1. Podmět je slovné vyjádření toho, *kdo* (nebo *co*) koná ten skutek, nebo je v tom stavu nebo té vlastnosti, jak se ve větě vyslovuje. Na př. *Slunce svítí. Pravda jest dítě boží. Jidáš stal se zrádcem.*

2. Hledající podmět tážeme se otázkou sestrojenou z tázacího *kdo?* nebo *co?* a přísudku věty dané. Na př. (při poslední z vět uvedených): *kdo* stal se zrádcem? Odpověď (podmět): *Jidáš!*

244. 1. Podmět může býti výraz holý, na př. *orel* letí, — nebo rozvitý, na př. *zlatý orel* všude doletí.

2. Podmětem holým bývá z pravidla slovo sklonné, tedy jméno podstatné, nebo přídavné, nebo číslovka nebo zájmeno. Na př. *Život je krátký. Tonoucí* i břitvy se chápe. *Nikdo* nás nenajal.

Někdy jest podmětem holým slovo nesklonné; to však, jsouc v platnosti podmětu, běře na sebe povahu jména podstatného, stává se slovem zpodstatnělým. Na př. *bohatnouti* není hřích; — *ale* je spojka; — lepší jedno *dnes* než dvojce *zejtra*.

3. Podmět sklonný je vždy v nominativě. Na př. *Život je krátký. Tonoucí* i břitvy se chápe.

245. 1. Podmět bývá nevyjádřen, ale rozumí se. Na př. Řekl jsem (— já!). Řekl jsi (— ty!). Řekli (oni!).

2. Podmětův jest někdy ke společnému přísudku několik. Na př. *Ctnost a pokora* nemá místa u dvora. *Krakov, Lvov, Varšava* jsou přední města polská.

246.

Věty bezpodměté.

Některé věty nemají podmětu, jsou bezpodměté. Na př. *prší*; — *blýská se*; — *uhodilo*; — *je zde trochu vody*; — *proti věku není léku*; — *bylo nás tisíc*; — *přibývá dne*; — *ubývá vody*; — *nedostává se chleba*; — *pamatováno bude na tebe*; — *bylo zima*; — *bylo tma*; — *bylo večer*; — *bylo škoda peněz* atp.

Ve větách *prší, blýská se, uhodilo* atp. není ani slova, které bychom za podmět pokládali mohli.

Také ve větě *je zde trochu vody* není podmětu; *trochu* jest akkusativ, podmět pak měl by býti v nominativě.

Rovněž tak ve větě *bylo nás tisíc* jest *tisíc* akkusativ a nikoli podmětem; kdyby to byla věta s podmětem, zněla by: *byl* (nikoliv *bylo*) *nás tisíc*.

Podobně ve větách *bylo škoda, bylo tma, bylo zima* nejsou slova *škoda, tma, zima* podměty, nýbrž nominativy skleslé ve význam přísllovečný; kdyby to byly podměty, zněly by tytéž věty: *byla (nikoliv bylo) škoda, byla tma, byla zima.*

247.

O přísudku.

1. Příšudek je slovné vyjádření toho, co se ve větě o podmětu vyslovuje. Na př. Slunce *svítí*. Každý *sobě štěstí kuje*.

2. Hledající přísudek tážeme se otázkou, *co koná* podmět věty, nebo *co se mu děje*, nebo *co se ve větě o něm vyslovuje*. Tedy při větách právě uvedených: *co činí slunce?* Odpověď (příšudek): *svítí!* *Co činí každý n. co vyslovuje se o každém, že činí?* Odpověď (příšudek): *kuje sobě štěstí, (každý) sobě štěstí kuje.*

248. Příšudek může býti holý, na př. slunce *svítí*, — Bůh *jest*; — nebo rozvitý, na př. slunce *svítí na spravedlivé i na nespravedlivé*, — Bůh *jest stvořitel a zachovatel všeho.*

Příšudkem holým je vždycky sloveso určité. Na př. Slunce *svítí*. Bůh *jest*.

Ve větách, které mají v přísudku sloveso *jsem* (nebo záporné *nejsem*) s nějakým slovem doplňovacím, bývá se složený tento výraz za přísudek holý a sloveso *jsem* za sponu. Na př. Ty *jsi řekl*. Bůh *jest věčný*. Otec *jest po-nemoci*. Štěstí *není stálé*.

249. 1. Příšudek bývá částečně nevyjádřen. Zvláště často bývá vynecháno sponové sloveso *jsem* atd. Na př. Mladost radost. Sliby chyby. Třeba, lze (m. *třeba jest, lze jest*). Nesl, nesli (m. *nesl jest, nesli jsou*). Já to řekl. My toho nevěděli.

2. Příšudkův jest někdy ke společnému podmětu několik. Na př. otec *šel do města a nakoupil zboží*. Nemoc *na koni přijíždí a pěšky odchází*.

250.

O předměť.

1. Předmět při slovese je slovné vyjádření toho, na koho nebo nač děj slovesný přechází, koho nebo co děj slovesný zasahuje, anebo ke komu nebo k čemu děj slovesný vztahujeme. Na př. Jezdec bodá *koně* (bodati *koně*, = bodání přechází na *koně*, kůň je jeho předmětem). Učitel chválí *žáka* (chváliti *žáka*). Pán poroučí *služebníkovi* (poroučeti *služebníkovi*). Lakomec žádá *peněz*. Vítr hýbe *stromem*. Mluví se *o vojně*. Okolo močidla (= louže) chodě neujdeš *nádchy* (ujíti *nádchy*, = ujíti vztahujeme k *nádše*).

2. Hledající předmět, tážeme se otázkou sestrojenou z podmětu a slovesa věty dané a tázacího zájmena *koho* neb *co? koho*,

čeho? — komu . . . ? — kým . . . ? — na koho . . . ? o kom . . . ? atd. Na př. *koho* bodá jezdec? *koně!* — *O čem* se mluví? *o vojně!*

3. Kromě sloves bývá předmět také při jménech přídavných a podstatných.

a) Při jménech přídavných. Na př. *Žádostivý peněz.* Jsem přízniv, věren, vděčen *někomu.* Jsem dlužen *knihu, peníze.*

b) Při jménech podstatných. Na př. *Žádost peněz.* Lakomství jest služba *modlám.*

Předmět při jméně podstatném má zároveň význam přívlastku.

251. 1. Předmět může býti holý, na př. navštívil jsem *přítele,* — pohané slouží *modlám,* — nebo rozvitý, na př. navštívil jsem *nemocného přítele,* — pohané slouží *modlám němým a hluchým.*

2. Předmětem holým bývá slovo sklonné. Na př. *Krejčí šaty* šije. *Sytý* nevěří *hladovému.* Čas *vše* mění. Neznám *vás.*

Jindy bývá předmětem holým výraz nesklonný. Na př. *chci pítí,* — *závistivý* vždy nějaké *ale* přičiní nebo *než* k chvále každého.

3. Předmět sklonný bývá v akkusativě, genitivě, dativě, instrumentale, nebo v některém pádě předložkovém, anebo ve výraze příslovečném.

a) V akkusativě. Na př. Jezdec bodá *koně.* Staré zboží činí *novou šlechtu.* Zlato *zlatníka* najde. Činš mi *křivdu.* Jsem dlužen *knihu, odpověď, peníze.*

b) V genitivě. Na př. *Žádnému křivdy* nečiní. Orel *much* nelapá. Lakomec žádá *peněz.* Ještě jsme *cíle* nedoběhli. Varuj se *zlého.* Dokládám se *svědkův.* Matka plakala *smrti* svého syna. Želejme *své viny.* Kajte se *hříchův.* — *Žádost peněz.* Pečlivost *zemských věcí* (= starost o zemské věci). Stvořitel *světa.* — Lakomec je *žádostiv peněz.* Hoden jest dělník *mzdy své.* Nejsm povědom *cesty.* Buď *toho* pamětliv.

c) V dativě. Na př. Dostati se *někomu.* Král podivil se *tomu.* Pán poroučí *služebníkovi.* Bída učí *rozumu.* *Sytý lačnému* nerozumí. Pohané slouží *modlám.* Prospěvej *všechněm,* neškod *žádnému.* Odolej vždy *zlobě.* Těšiti se *čemu.* Smáti se *komu.* — Lakomství je služba *modlám.* Vzkaz *přátelům.* — Buď dobrotiv *svému lidu.* Budiž *ním* Bůh milostiv.

d) V instrumentale. Na př. Bůh *štěstím* vládne. Hýbati *stolem.* Trásti *stromem.* — Vlára *rozumem.*

e) V pádě předložkovém. Na př. *mysliti na něco, o něčem;* — *věděti o něčem;* *mluviti o někom, povídati o něčem;* — *pamatovati,*

zpomínati *na někoho*; — starati se *o něco*; — dbáti *na něco*, *o něco*, *o něčem*; — státi *o něco*, *po něčem*; — dychtíti, toužít *po něčem*; — rovnati se *k někomu*; — podobati se *k někomu*; — mluvíti, promluvíti *k někomu*; — volati *na někoho*; — tázati se *na něco*; — věřiti *v někoho*, doufati *v někoho*; — panovati *nad někým*; — bojovati *proti někomu*; — bojovati *s někým* (= proti komu); — pověst *o Libuši*, — zpomínka *na domov*; — podobný *k někomu*, vřídlný *ke všem*.

f) Ve výrazu příslovečném. Na př. Koupil jsem *půl lokte sukna*. Vypil jsem *sklenici vody*. Prodal jsem *korec žita, mandel slámy*. Máme *málo chleba*.

252. Předmětův jest někdy při témže slovese několik. Jsou: buď stejnorodé a vyjadřují se pádem stejným, na př. *hněv a jazyk* na uzdě měj; — vlk také *čtené a znamenáné* béře (oboje akk.); — na tvrdý suk *tvrdého* třeba *klínu a palice* (gen.); atd; —

anebo jsou různorodé a vyjadřují se pády rozdílnými, na př. *zlé zlému ruku* podává (dat. a akk.); — *darované krváče na rohy* nehleď (dat. a akk. s předložkou); — *znaviti někoho něčeho* (akk. a gen.); atd.

253.

O doplňku.

1. Doplněk při slovese jest výraz, jenž určuje slovesný děj a spolu také se táhne ku podmětu nebo ku předmětu svého slovesa.

a) Doplněk táhne se ku podmětu svého slovesa. Na př. Chlapec chodí *bos* (= chlapec bos). — Přítel leží *nemocen* (přítel nemocen). — Dům stojí *prázden*. — Ženy *prostovlasy* vyběhly (ženy prostovlasy). — Dávám se *vinen* (já vinen). — Narodil jsem se *slep*, nebo *slepý* (já slep . . .). — Zdám se *zdráv*. — Jidáš stal se *zrádcem* (Jidáš zrádce). — Učiněn jsem *bohat*. Sv. Vojtěch zvolen jest *biskupem*, n. *za biskupa* (Vojtěch biskup). — Jíme *rádi ovoce* (my rádi). — Posel *jda za mnou* dohonil mne (posel jda . . .). — Vlč *leže* netyje. — *Klekna* modliti se budu (já klekna). — *Vstana* vezmi lože své. — Posel *vyšed ráno* vrátil se v poledne (posel vyšed . . .). — *Odpočinuvše sobě* chceme zase pracovati (my odpočinuvše . . .). — Jsem *po nemoci* (já po-nemoci). — Bůh jest *bez proměny* (Bůh bez-proměny).

b) Doplněk táhne se ku předmětu svého slovesa, a to ku předmětu vyjádřenému akkusativem nebo genitivem nebo dativem.

Ku předmětu vyjádřenému akkusativem. Na př. Sv. Štěpán viděl nebesa *otevřena* (= nebesa otevřena). — Ctnost činí člověka (akk.) *vzácná*, nebo *vzácného*, neb *vzácným* (= člověka vzácná . . .).

Doplňk táhne se ku předmětu vyjádřenému genitivem. Na př. Úřady nečiní lidí *svatých*, nebo *svatými* (lidí *svatých* . . .). — Nechci tebe (gen.) mítí *svého soudce*, nechci tebe mítí *svým soudcem*, nechci tebe mítí *za svého soudce* (= tebe *svého-soudce* . . .).

Doplňk táhne se ku předmětu vyjádřenému dativem. Na př. Nelze *mi* býti *veselu* (*mi* *veselu*). Lépe jest *tobě* do života vejíti *kulhavému* nebo *bezrukému*, nežli dvě ruce a dvě nohy *majícimu* uvrženu býti do ohně věčného.

2. Hledajíce doplněk tážeme se otázkou sestrojenou z podmětu (když se doplněk táhne ku podmětu), anebo z podmětu i předmětu (když se doplněk táhne ku předmětu), a dále ze slovesa věty dané a z příslušných slov tázacích *jaký*, *jak* (ve smyslu = *jaký*), *kdo* n. *co* (= *jaký*), *čl.*, *jakého*, *koho* (= *jakého*), *jakým*, *kým* n. *čím* (= *jakým*) atp. Na př. Chlapec chodí *bos*; otázka: *jak* (*jaký*) chodí chlapec? odpověď (doplňk): *bos!* — Ctnost činí člověka *vzácná*, neb *vzácného* (n. *vzácným*); otázka: *jakého* (*jakým*) činí ctnost člověka? odpověď (doplňk): *vzácná* . . . — Bůh jest *bez proměny*; otázka: *jaký* jest Bůh? odpověď (doplňk): *bez proměny*.

254. 1. Doplňk může býti při slovese každém. Na př. doplňky *rád*, *nerad*, *sám*, *vesel* a j. inohou se vyskytovati skoro v každé větě: chodím *rád*, chodím *nerad*, chodím *sám*, chodím *vesel* atp.

Doplňk je též při sponovém slovese *jsem*, *jsi* atd. Na př. Bůh jest *láska*. Dám jest *vystaven*. Můj bratr jest *učitelem*. Tato zahrada jest *našeho sousea*. Dám jest *na spadnutí*. Nemocný stařec jest *na umření*. Jsem *po nemoci*. Tvé tváře jsou *jako růže*.

Také při pomocném slovese *jsem*, *jsi* . . ., tedy ve větách „ty *jsi* řekl“, „on (*jest*) odpověděl“, „my *jsme* chváleni“ atp. jsou partici-
pia *řekl*, *odpověděl*, *chváleni* atd. vlastně doplňky. Ale obyčejně neodtrhujeme jich od slovesa určitého (*jsem*, *jsi* . . .), a mnohdy běrame je za sloveso samo; v tom smyslu praví se na př., že ve větě „ty *jsi* řekl“ je sloveso *jsi-řekl*, ve větě „on odpověděl“ že je sloveso *odpověděl*, atd.

2. Kroniě sloves bývá doplněk také při jménech přídavných i podstatných, která významem svým ho jsou schopna. Na př. chlapec chodící *bos*, — člověk narozený *slepý*, — mor zvaný *hlíza*; — zvolení *králem*, — volba *za krále*.

255. 1. Doplňk může býti výraz holý, na př. učiněn jsem *boháčem*, — Bůh je *svědkem*, — nebo rozvitý, na př. učiněn jsem *velikým boháčem*, — Bůh je *svědkem všech snažností našich*.

2. Doplňkem holým je z pravidla některé slovo sklouné.

Na př. Bůh jest *láska*. Krása jest *pomíjející*. Jsme *dva*. Chci zůstatí *váš*. Kéž bych byl *tebou*.

Někdy jest doplňkem holým výraz nesklonný. Na př. loupiti není *koupiti*; — *nelze* mi přijíti (= jest *nelze*, věta bezpodmětá, tedy *nelze* doplněk).

256. Doplněk jest dílem souřadný, dílem podřadný.

Doplněk souřadný je téhož pádu, jakého je podmět nebo předmět, k němuž se táhne. Na př. chlapec chodí *bos* (= chlapec *bos*, oboje v nom.). Ctnost činí člověka *vzácná* n. *vzácného* (= člověka *vzácná* . . . , oboje v akk.). Úřady nečiní lidí *svatých*, (= lidí *svatých*, oboje v gen.).

Doplněk podřadný jest pádu jiného než příslušný podmět nebo předmět. Na př. můj přítel jest *dobrého srdce* (přítel *dobrého-srdce*, = nominativ a genitiv); — dům jest *na spadnutí* (dům *na-spadnutí*, = nominativ a pád předložkový).

Známkou doplňku souřadného jest také, že jej lze s příslušným podmětem nebo předmětem stejně a zároveň skloňovati. Na př. ve větě „ctnost činí člověka *vzácného*“ je „*vzácného*“ doplněk souřadný, poněvadž můžeme skloňovati: nom. člověk *vzácný*, gen. člověka *vzácného* atd. Podobně ve větě „sv. Vojtěch byl zvolen *biskupem*“: nom. Vojtěch *biskup*, gen. Vojtěcha *biskupa*, dat. Vojtěchovi *biskupu* atd.

Doplněk podřadný této vlastností nemá, nýbrž zůstává nezměněn, když příslušný jeho podmět neb předmět skloňujeme. Na př. ve větě „dům jest *na spadnutí*“: nom. dům *na-spadnutí*, gen. domu *na-spadnutí*, lok. v domě *na-spadnutí* atd.

257. Doplněk souřadný, táhna se ku podmětu, bývá v nominativě nebo instrumentale, a táhna se ku předmětu (vyjádřenému akkusativem, genitivem nebo dativem) bývá v akkusativě, genitivě, dativě anebo v instrumentale.

V nominativě. Na př. Chlapec chodí *bos*. Otec se cítí *zdráv*. Dávám se *vinen*. Vyjel jsem *sám desátý*. Čtám *chodě*. *Kleknuce* modliti se budeme. *Odpočívuvše* sobě chceme zase pracovati.

Ve větách těchto a podobných je podmět v nominativě a příslušný doplněk též, jsou to tedy vazby dvojího nominativu. Chybné jest: otec cítí se *zdráva* (akk.) místo *zdráv* (nom.) atp.

V akkusativě. Na př. Ctnost činí člověka *vzácná*, n. *vzácného*. Vždycky jsem Boha *pomocníka* měl. Měj duši Bohu *poručenu*. Rodiče chtějí své děti viděti *šťastny*.

Ve větách těchto jsou tedy vazby dvojího akkusativu.

V genitivě. Na př. Úřady nečiní lidí *svatých*. Neviděli jsme vás ku práci *ochotných*.

Ve větách těchto jsou tedy vazby dvojího genitivu.

V dativě. Na př. Nelze mi býti *veselú*. Lépe jest tobě do života vejíti *kulhavému* nebo *bezrukému*, nežli dvě ruce a dvě nohy *majícímu* uvrženu býti do ohně věčného.

Ve větách těchto je tedy vazba dvojího dativu.

V instrumentalu. Na př. Jidáš stal se *zrádcem* (Jidáš *zrádcem*, doplněk v instr. táhne se ku podmětu). Nikdo se nenarodil *mu-drcem*. Chlapec se učí *truhlářem*. Ctnost činí člověka *vzácným* (člověka *vzácným*, doplněk v instr. táhne se ku předmětu v akk.). Měl jsem Boha *pomocníkem*. Úřady nečiní lidí *svatými* (lidí *svatými*, doplněk v instr. táhne se ku předmětu v gen.). Sluší každému *dobrým* býti (doplněk v instr. táhne se ku předmětu v dat.).

258. Doplněk podřadný bývá v genitivě, dativě, instrumentale, v pádě předložkovém, ve výrazu příslovečném anebo ve spojkovém.

V genitivě. Na př. Tato zahrada jest *našeho suseda*. Můj přítel je *dobrého srdce*.

V dativě. Na př. Toto psaní je *bratrovi*.

V instrumentale. Na př. Tato rána je *bičem*.

V pádě předložkovém. Na př. Mám tě *za přítele*. Bůh jest *bez proměny*. Bratr jest *na vojně*. Dům jest *na spadnutí*. Toto psaní jest *od bratra*. Můj sused je *při penězích*. Obchod bývá někdy *se škodou*. Dám náš jest *o třech patrech*.

Ve výrazu příslovečném. Na př. To je mi *vhod*. Socha je *zvýšji jednoho sáhu*. Nic mu není *dobře*, všecko je mu *špatně*.

Ve výrazu spojkovém. Na př. Tvé tváře jsou *jako růže*. Jsem *jako po těžké nemoci*.

Poznamenání. Ve větě „bratr jest *na vojně*“ jest výraz „*na vojně*“ a) doplňkem, když jej bereme ve smyslu otázky „*čím* (= *jaký*) jest bratr?“ Tedy „bratr jest *na vojně* = jest *vojákem*“. Ale též výraz „*na vojně*“ můžeme vzítí také b) ve smyslu otázky „*kde* jest bratr?“ —, a při tom pojetí jest „*na vojně*“ příslovečné určení místa.

Podobně mohou se někdy i jiné výrazy doplňkové bráti za výrazy druhu jiného.

259. Doplněk jest někdy několik, táhnoucích se k témuž podmětu nebo předmětu. Na př. Ctnost je *základ a kořen* všeho dobrého. Viděli jsme tě *lačného, žíznivého a nemocného*.

260.

O příslovečném určení.

1. Príslovečné určení (adverbiale) při slovese jest výraz, jímž se omezuje a určuje dějový význam slovesa vzhledem k místu,

k času, ke způsobu, vztahu a míře a ku příčinnosti. Na př. půjdu do města, — půjdu *hněd*, — půjdu *rychle*, — půjdu *pro léky*.

2. Kromě sloves bývá příslovečné určení také

- a) při jménech přídavných, na př. *velmi* žádostivý, — *tmavě* zelený, — *červený jako růže*, — *na polo* mrtvý;
- b) při výrazech příslovečných, na př. *zcela* dobře, — *skoro* dobře, — *blízko* u Prahy; — také
- c) jméno podstatné mívá při sobě určení příslovečné, ale toto má pak zároveň význam přívlastkový; na př. *hrad na skále*, — *obilí od lonska*, — *procházka lesem*, — *bitva u Lipska*.

3. Rozeznáváme příslovečné určení: a) místa, b) času,

c) způsobu, vztahu a míry, a d) příčinnosti.

261. Příslovečné určení *místa* jest na otázky *kde? odkud? kam? kudy? pokud?*

Na př. Byl jsem *v městě*, — přišel jsem *z města*, — šel jsem *do města*, — šel jsem *městem*, — pole jdou až *k městu*. Chudému je *všude* zle. Mladý má se i *na ledě* zahřáti. Jungmann narodil se *v Hudčicích*. Pravda *v oči* kůle. Těžko *z hodů na hodý* jíti. Muž zlý vede přítele svého *cestou nedobrou*. Boleslav vši země až *do Krakova* dobyl.

262. Příslovečné určení *času* jest na otázky *kdy? ve kterém čase? jak dárno (= od které doby)? dokud (= do které doby)? jak dlouho (= po jaký čas)?*

Na př. Jel jsem *včera* do města, vrátil jsem se *dnes*. Neštěstí *nikdy* nezahálí. *V štěstí* nedoufej, *v neštěstí* nezoufej. Nebe zemi děst dalo *časem svým*. Josef Jungmann narodil se *dne 16. července 1773*. Malý hrnek *brzo* překypí. Afrika je *dosud* málo známa.

263. Příslovečné určení *způsobu, vztahu (n. zřetele) a míry*.

Určení *způsobu* jest na otázku *jak (= jakým způsobem, v jakém smyslu . . .)?* — a vyjádřeno bývá jednak přímo (bez přirovnání), jednak přirovnáním.

Vyjádřeno jest 1. přímo. Na př. Mám se *dobře*. Chodím *rychle, zvolna*. Jíti *krokem*. Nemocný leží *pádem*, oči mu stojí *sloupem*. Pole leží *ladem*. Odříkávati něco *slovo od slova*. Voda *kolečkem* se točí, *do kolečka*. Srovnávám se se sousedem *v dobrotě*. Jedná se o nás *bez nás* (= jak se jedná o nás?). Nepouštěj se *bez vesla* na moře. Dávej *s rozumem*, bež *s pamětí*. Chodil jsem se *sousedem* po polích (= chodil jsem jak? odpověď: se sousedem, nikoliv sám). Kupovati *za peníze*, prodávati *na dluh*. Stříletí *na slepo*, mluvití *na prázdno*. Nemoc *na koni* přijíždí a *pěšky* odchází. Plavati *proti proudu*.

Určení *způsobu* vyjádřeno jest 2. přirovnáním, jímž se vyslovuje, že způsob a míra jsou takové, jako . . . , nebo že jsou jiné,

než . . . . Na př. *Červený jako růže, — modrý jako chrypa, — zdravý jako rys. Proti jiným letům je letos úroda malá. Jsem starší tebe, — jsem starší než ty, — jsem nejstarší z vás, mezi vámi. Jsem starší o rok než ty* (dvoje určení míry: *než ty* a *o rok*). Čest je dražší nade všechno zboží. Máme stravy více než na týden.

Určení vztahu (n. zřetele) jest na otázku *vzhledem k čemu? se zřetelem k čemu? anebo jak = vzhledem k čemu?*

Na př. Kdo odpočívá *tělem*, odpočivej i *duchem*. Jsem *rodem* z Prahy, *bytem* v Plzni. Čech *smýšlením*. Císař jej *hrdlem* i *zdravím* ubezpečil. Vinník *hrdlo*, čest i *statek* propadl. Chudý *duchem*. Chudý *na duchu*. Mladý *na léta*, starý *na rozum*. Slepý *na oko*, *na obě oči*. Země *bohatá na ovoce*. Rozsedlina má tři lokte *na délku*. *Ve stravě, strany stravy, co do stravy, v příčině stravy, vzhledem ke stravě . . . máme se dobře.*

Určení míry jest na otázku *kolik* (nebo *jak co do stupně, míry, váhy . . .*)?

Na př. Hněv bez vlády *málo* vadí. Zlé kolo *nejvíce* skřípá. Dítě vypsalo se *do červena*. Poraněn *do smrti*. Přítel až *do peněz*. Jedli *do sytosti*, pili *do vůle*. Nemocný *na smrt*. Kniha stojí *tři zlaté*.

Míra udává se druhdy jen

přibližně, na př. bylo jich *ke dvěma stům, oko'lo dvou set, na dvě stě, do dvou set, asi dvě stě, — nebo*

omezením, na př. *každý den kromě neděle, všichni se zachránili kromě jednoho, mimo jednoho, vyjmouc jednoho.*

264. Příslovečné určení *příčinnosti* t. j. původce a původu, prostředku a nástroje (kým, čím se co děje nebo jest), látky (z níž se co děje nebo jest), důvodu (proč = ze které příčiny předcházející se co děje nebo jest), překážky (= důvodu při záporu, proč se co neděje nebo není), účelu a cíle (proč = pro který účel následující se co děje nebo jest), podmínky (= příčiny, které žádáme, má-li se něco dít nebo má-li něco býti).

Na př. příslovečné určení původce: *Jmění otcem* nastřádané. *Z jiskry* bývá oheň. *Od Boha* všechno dobré pochodí.

Přisl. urč. prostředku (prostředniska) a nástroje: *Báň řekl skrze proroka*. Poslal jsem psaní *poslem, po poslu*. *Jednou ranou* dub nepadne. *Rána mečem* daná. *Slyš uchem, viz rozumem*. *Mlčením* člověk mnoho řečí odbude. *Chybami* se člověk učí. Kdo neprohlédá *očíma*, prohlédá *měšcem*. *Vyrážeti klnu klnem*. Koupil jsem knihu *za dva zlaté* (cena = prostředek, kterým se kupuje, platí atd.).

Přisl. urč. látky: *Z cizích ostřížků* krejčí si kabát šije. *Nádoba z hlíny* učiněná. *Cesta zavátá sněhem*. *Desky zlatem* okované.

Přísl. urč. důvodu: *Pro pravdu* se lidé nejvíce hněvají. Odpustiti *pro Boha*. Odpláceti dobrým za zlé. Třásti se *zimou*, *strachem*. Padati *mdlobou*. Čalouny *od zlata* se třpytily, třpytiti se *zlatem*. Učiniti něco *z lásky*, *z přátelství*, *z nepřátelství*. *Z palce* obra poznáváme. Ptáka poznáš *po peří*, vlka *po srsti*, a člověka *po řeči*, *kroji a chodu*.

Přísl. urč. překážky: *Mdlobou* nemohu státi. *Pro hluk* není slyšeti.

Přísl. urč. účelu a cíle: Učiním něco *pro dobrou vůli* (= s účelem, aby byla dobrá vůle). Musí se dým *pro teplo* trpěti. Soused koupil pole *pro syna*, *synovi*. Jíti někomu *na pomoc*, *ku pomoci*.

Přísl. urč. podmínky: *Při zlém návyku* ctnost nemá vzniku. *Při dobré vůli* vše jde do hůry.

265. Přísl. urč. jest ve větě jednoduché vyjádřeno výrazem holým nebo rozvitým.

Vyrazem holým, a to

buď některým tvarem ohnutým a zřetelným, na př. *lesem* (jdu *lesem*, přísl. urč. *lesem* je zřetelný instrumental jedn. k nom. *les*), *z-lesa*, *do-lesa* atd.;

buď neohebným příslovcem, na př. *zde*, *sem*, *tam*, *vždy* *nikdy*, *tak*, *nijak*, *dobře*, *zle*, *málo*, *více*, *nejvíce*, *letos*, *loni*, *dnes*, *zítra*, *zvláště*, *z-cela*, *do-cela*, *z-řídka*, *na-mnoze*, *na-z-paměť*, *arci*, *prý* atp.

Výrazem rozvitým: na př. Kristus pán narodil se *za panování římského císaře Augusta*; — navštívím tě *zítra ráno mezi devátou a desátou hodinou*.

266. Přísl. urč. jest někdy pospolu několik. Na př. *smrt vždycky za pasem vězí*; — *pod nízkým stropem vysoko* neskákej; — ptáka poznáš *po peří*, vlka *po srsti*, a člověka *po řeči*, *kroji a chodu*.

267.

O přívlastku.

1. Přívlastek (attribut) je slovné vyjádření toho, čím se omezuje a určuje pojem vyjádřený jménem podstatným. Na př. *starý hřích*; — *služba modlám*; — *žádost peněz*; — *procházka lesem*; — *cesta do Říma*; — *děje národa Českého*; atp.

2. Hledající přívlastek tážeme se otázkou sestrojenou ze jména podstatného věty dané a tázacího *jaký? který? či?*

3. Přívlastek bývá nejen při jménech podstatných vlastně tak řečených, nýbrž také při jménech zpodstatnělých. Na př. *neznámý pocestný*; — *blahoslavení chudí*; — *tvrdé y*; — *spojka ale*.

268. 1. Přívlastek může býti holý, na př. *kvetoucí lípa*, *cesta do Říma*; — nebo rozvitý, na př. *svědectví o starobylosti Slovanů v Evropě*, — *snaha povznésti průmysl a obchod v krajinách neúrodných*.

2. Přívlastkem holým bývá slovo sklonné. Na př. *řeka Vltava*, — práce *kvapná*, — zásluha *nehynoucí*, — Karel *Čtvrtý*, — *náš* věk.

Někdy je přívlastkem holým výraz nesklonný. Na př. mám právo *mluviti*; — cesta *nazpátek* (= zpáteční); — čtení *pro děti*; — lék *pro občerstvení*; — umění v čas mlčeti není *leđa* umění (= ledajaké, nepatrné umění).

Nejčastěji bývá přívlastkem jméno přídavné.

269. Přívlastek je dílem souřadný, dílem podřadný.

a) Přívlastek souřadný je téhož pádu jako příslušné jméno podstatné; na př. *řeka Vltava*, — *kamenný* most atd.

b) Přívlastek podřadný jest vyjádřen:

pádem prostým, závislým na příslušném jméně podstatném; na př. *stvořitel světa*, — *stvoření světa*, — *žádost peněz*, — *služba modlám*, — *pohrdání světem*, — *rána mečem*;

pádem předložkovým; na př. *cesta do Říma*, — *bitva u Lipska*, — *hrad na skále*, — *dům na spadnutí*, — *Kolín nad Labem*, — *dům od kamene*, — *obilí od lonska*, — *člověk po nemoci*, — *bytosť bez proměny*, — *pověst o Libuši*, — *starost o živobytí*;

infinitivem; na př. *umění mlčeti*, — *snaha povznésti průmysl a obchod domácí*;

výrazem příslovečným; na př. *deska deset loket zděli*, — *louka čtvrt míle zšíři*, — *chvilu vhod každému*;

výrazem spojkovým; na př. *tvář jako růže*, — *člověk jako hora*.

Přívlastek souřadný skloňuje se zároveň se svým jménem podstatným: nom. *kamenný* most, gen. *kamenného* mostu, atd.; přívlastek podřadný zůstává nezměněn, když se jeho jméno podstatné skloňuje: nom. *služba modlám*, gen. *služby modlám*, dat. *službě modlám* atd.

270. Druh přívlastku souřadného je přístavek (apposice). Jest to jméno podstatné, opatřené opět svým přívlastkem a položené za jménem podstatným nebo zájmenem, k němuž patří. Na př. *Doubravka, dcera Boleslavova*, provdala se za *Mečislava, kníže Polské*. *Hannibal, vítěz nad Římany*. *Ty, pane náš!*

271. Přívlastkův jest někdy k témuž podstatnému jménu několik. Na př. *chléb náš vezdejší* (přívlastky dva, oba souřadné); — *pokoj všem lidem dobré vůle* (přív. první souřadný, druhý podřadný).

O větách oznamovacích, tázacích, podmiňovacích (přacích) a rozkazovacích.

272.

Věta oznamovací.

Věta oznamovací vyslovuje úsudek (soud, kladný nebo zá-

porný) způsobem tvrdicím. Na př. Přítel mi *poskytl* pomoci. Přítel mi *neposkytl* pomoci.

Sloveso věty oznamovací jest v indikativě: *poskytl* (= *poskytl jest*).

273.

Věta tázací; odpověď.

1. Věta tázací vyslovuje otázku. Sloveso její je podle rozdílného významu buď v indikativě, na př. *poskytne* mi přítel pomoci? — buď v kondicionale, na př. *poskytl by* mi přítel pomoci?

2. Tážeme se na to, co nevíme a neznáme. Stalo se na př., že náš soused prodal dům, nebo pole, nebo zahradu, a nám je to nebo něco z toho neznámo nebo nejisto. Proto tážeme se, a otázka naše jest rozdílná podle toho, co nevíme a nač se tedy tážeme.

a) Buď je nám neznáma věc, cele nebo částečně.

Na př. nevíme nic o tom, že náš soused prodal dům; tážeme se: *co se stalo?* a dostáváme za odpověď: *náš soused prodal dům*.

Nebo nevíme, že je to náš soused, jenž prodal dům; tážeme se: *kdo prodal dům?* a dostáváme za odpověď: *náš soused*.

Nebo nevíme a tážeme se: *co prodal náš soused?* a dostáváme za odpověď: *dům*.

b) Anebo je nám věc cele nebo částečně nejista.

Na př. máme vědomost, ale jen nejistou a pochybnou, že prý náš soused prodal dům, a chceme věděti jistotu; tážeme se: *náš soused prodal dům?* a dostáváme za odpověď: *ano!* (v záporu *ne!*).

Nebo nevíme na jisto, zda-li náš soused nebo kdo jiný prodal dům, tážeme se: *náš soused prodal dům?* a dostáváme za odpověď: *ano!* (*ne!*).

Nebo nevíme na jisto, prodal-li soused dům či něco jiného, tážeme se: *náš soused prodal dům?* a dostáváme za odpověď: *ano!* (*ne!*).

Otázky v a) jsou otázky na věc neb otázky věcné, v b) jsou otázky na jistotu neb otázky zjišťovací.

Poznam. Otázka na věc bývá také nazývána otázkou slovnou, otázka pak na jistotu otázkou větnou.

274. Otázka může býti jednoduchá anebo složená.

Otázka složená obsahuje dvě nebo více otázek jednoduchých. Na př. *kdo prodal? a co? a kdy?* . . . odpověď: *náš soused prodal dnes dům . . .*

Zvláštní druh otázky složené je tak zvaná otázka rozlučovací (disjunktivní). Členové její navzájem se vylučují: při-

svědčí-li se k jednomu, je tím zároveň dána odpověď záporná k ostatním. Na př. Ty-li jsi ten, který přijítí má, čili jiného čekati máme? Která osoba svaté trojice měla človočenství na se přijmouti, otec-li, syn-li, čili duch svatý?

275. V otázkách bývají zvláštní slova tázací.

a) V otázkách věcných bývá vždy buď zájmeno tázací, buď příslovce utvořené z kmene zájmena tázacího (= příslovce tázací). Na př. *kdo* prodal dům? *co* prodal náš souseď? *který* souseď prodal dům? *zač?* *proč?* *kdy?* *kde?* atp.

b) Otázky zjišťovací

dílem jsou beze slova tázacího, na př. *naš souseď prodal dům?* dílem označují se některým slovcem tázacím, na př. *zda* jsi ty moudřejší než my? — *zda-li* pleva zrno potlačí? — *znáte-li* pak nás? — *co* nemůžete? — *což* nás neznáte?

V otázce rozlučovací mívá člen poslední tázací slovice *či*; na př. mám jíti *či* zůstatí? — ty-li jsi ten, který přijítí má, *či-li* jiného čekati máme?

276. Odpovědi dávají se:

a) K otázce věcné odpovídá se tím výrazem, který znamená věc tazateli neznámou. Na př. (při větě „naš souseď prodal dům“)

otázka: <i>kdo</i> prodal dům?	odp.: <i>naš souseď;</i>
„ <i>co</i> učinil náš souseď?	„ <i>prodal dům;</i>
„ <i>co</i> prodal náš souseď?	„ <i>dům;</i>
„ <i>co se stalo?</i>	„ <i>naš souseď prodal dům;</i>

b) K otázce zjišťovací odpovídá se:

přisvědčivě (affirmativně) kladným slovesem věty tázací (otázka: „naš souseď prodal dům?“ — odpověď: „prodal!“) — anebo příslovcem *ano!* nebo jiným výrazem přisvědčovacím (*zajisté!* *ovšem!* *arci!* *tak jest!* *pravda!* *toť se ví!* *toť se rozumí!* atp.);

záporně (negativně) záporným slovesem věty tázací („prodal . . .?“ — *neprodal!*) — anebo příslovcem *ne!* nebo jiným výrazem záporným (*nikoliv!* *nikterak!* *ani řeči!* *Bůh uchovej!* *to to!* atp.).

277.

Věta podmiňovací (a přací).

Věta podmiňovací vyslovuje úsudek způsobem podmíněným. Na př. *přítel by mi poskytl pomoci.*

K větám podmiňovacím patří také věta přací; na př. *kéž by mi přítel poskytl pomoci!* — *kéž mi přítel poskytne pomoci!*

Sloveso věty přací je v kondicionale neb indikativě (se spojkou *kéž*), ve větách podmiňovacích jiných v kondicionale.

Ve větě přací je hlas při spojce *kéž* vyšší a ke konci klesá.

278.

Věta rozkazovací.

Věta rozkazovací vyslovuje rozkaz nebo prosbu. Na př. Čtěte!

— Příteli, poskytni mi pomoci! — Pane, vyslyš nás!

Sloveso věty rozkazovací je z pravidla v imperativě.

279.

B. Souvětí.

1. Souvětí (nebo větná složenina, n. věta složená) jest, kde dvě nebo i více vět spojuje se v jednotu souvětňnou. Na př. *Lékař léčí, Bůh uzdravuje.* — *Kdo křivě svědčí, nebude živ do roka.* — *Co nás mrzí, to se nás drží, a co jest mílo nám, to nechce k nám.* — *Přijde čas, že se zeptá zima, cos dělal v létě.*

2. Souvětí také znázorňujeme v obrazcích. K tomu konci volíme litery veliké *A, B, C...* pro označení vět hlavních, a litery malé *a, b, c...* pro označení vět vedlejších, podřízených. Spojovací slova a interpunkci necháváme v obrazci, jako jsou v souvětí samém.

Při větě podřízené naznačujeme také, na které větě řídící závisí, a to tím, že znamení věty řídící před ní píšeme. Na př.:

Aa znamená větu vedlejší, která jest podřízena větě hlavní *A*,

a to větu takovou první;

Ab znamená větu takovou druhou;

Ac větu takovou třetí, atd.;

Ba, Bb, Bc... znamená věty vedlejší, které jsou podřízeny větě hlavní *B* (druhé), a to větu takovou první (*Ba*), druhou (*Bb*), třetí (*Bc*) atd.;

Aaa znamená větu vedlejší, která jest podřízena větě též vedlejší *Aa*, a to větu takovou první;

Aab znamená větu takovou druhou; atd.

ABa znamená větu vedlejší, která je podřízena větám hlavním dvěma (*A* a *B*) zároveň, — *ABCa* větu vedlejší, která je podřízena větám hlavním třem (*A, B, C*) zároveň, — atd.

Souvětí nahoře příkladem uvedené „*přijde čas, že se zeptá zima, cos dělal v létě*“ má tedy obrazec: *A, že Aa, co Aaa.*

Obrazec jest ještě zřetelnější, když věty podřízené se kladou pod své věty řídící; v příkladě našem takto:

A, ...

... že Aa, ...

..... co Aaa.

280. Souvětí je souřadné nebo podřadné.

I. Souvětí souřadné (koordinované, parataktické) jest, kde v jednotu souvětňnou se spojují věty hlavní.

Členové souvětí takového jsou:

- a) buď vesměs věty hlavní, na př. „lékař léčí, Bůh uzdravuje“ (obrazec: A, B), — „nemnoho jídej, ne všechno zvidej, budeš dlouho žít“ (obr.: A, B, C); — v příkladech druhu tohoto pojí se člen A k B , B k C atd., vesměs věta hlavní k větě opět hlavní; —
- b) anebo jsou členy souvětí souřadného věty hlavní a vedle nich takové věty vedlejší, z nichž každá patří k své větě hlavní jednotlivé, na př. „co nás mrzí (Aa), to se nás drží (A), a co jest mílo nám (Ba), to nechce k nám (B)“ (obr.: $co\ Aa, A, a\ co\ Ba, B$); věta vedlejší Aa patří k větě hlavní A , nikoli též k B , a věta vedlejší Ba patří k B , nikoli též k A); — v příkladech druhu tohoto pojí se především věty vedlejší k svým příslušným větám hlavním, a poslední spojení v jednotu souvětí děje se tím, že věta hlavní A (i se svou vedlejší Aa) se pojí k větě opět hlavní B , atd.

II. Souvětí podřadné (subordinované, hypotaktické) jest, kde v jednotu souvětí se spojují věty s jedné strany vedlejší, s druhé strany hlavní.

Na př. „kdo leživě svědčí, nebude žít do roka,“ (obr.: Aa, A , — t. j. v jednotu souvětí se spojuje se věta vedlejší Aa s větou hlavní A); — „přijde čas, že se zeptá zima, cos dělal v létě“ (obr.: $A, že\ Aa, co\ Aaa$, — t. j. v jednotu souvětí se spojuje se s jedné strany věta hlavní A , se strany druhé věta vedlejší Aa se svou podřizenou Aaa); — „když Pán Ježíš na ležáku skončil, opona chrámová se roztrhla a země se třásla a skály se pukaly“ (obr.: $když\ ABCa, A\ a\ B\ a\ C$, — t. j. v jednotu souvětí se spojují s jedné strany věta vedlejší $ABCa$, která je podřizena větám A, B, C zároveň, a s druhé strany věty hlavní $A, B\ a\ C$).

281.

I. Souvětí souřadné.

1. Souvětí souřadné jest, kde v jednotu souvětí se spojují věty hlavní (v. §. 280, I).

2. Souvětí souřadné „lékař léčí, Bůh uzdravuje“ je dvoučlenné (obsahuje členy A, B); „nemnoho jídej, ne všechno zvidej, budeš dlouho žít“ je tříčlenné (obsahuje členy A, B, C); atd.

3. Mezi členy jednotlivými, zejména mezi členem předcházejícím A a následujícím B , bývá rozdílný poměr významový, a podle toho rozeznávají se souvětí souřadná: slučovací, odporovací, přičinná a výsledná.

282.

a) Souvětí slučovací.

Souvětí slučovací (kopulativní) jest, kde obsah věty B

je shodný s obsahem věty *A*. Věta *B* tedy připojuje se k *A* ve smyslu spojky *a*, t. j. buď samou spojkou *a*, nebo nějakou jinou smyslu podobného, nebo beze spojky, ale tak, že by tam spojka *a* býti mohla.

Souvětí toto lze tedy naznačiti vzorcem: *A a B*.

Na př. Země byla pustá a tma byla nad propastí. — Viděl jsem i uvěřil jsem. — Napřed se mlátí, potom se platí. — Růže při trní se rodí, radost po žalosti chodí. — Netoliko svoluji, ale také žádám. — Ani oko nevidělo, ani ucho neslyšelo.

283.

b) Souvětí odporovací.

Souvětí odporovací (adversativní) jest, kde věta *B* odporuje větě *A*, obmezujíc nebo dokonce rušíc její platnost. Věta *B* připojuje se k větě *A* ve smyslu spojek *ale*, *nebo* atp., t. j. buď některou ze spojek těchto samou, nebo nějakou jinou smyslu podobného, nebo beze spojky, ale tak, že by tam spojka *ale*, *nebo* atp. býti mohla.

Souvětí toto lze tedy naznačiti vzorcem: *A, ale B*; aneb: *A nebo B*.

Na př.: Litera zabíjí, ale duch oživuje. — Přijdou lepší časové, ale kdo se jich dočká. — Mračí se, avšak přeti nebude. — Lékař léčí, Bůh uzdravuje (když se rozumí = *ale* Bůh uzdravuje). — Není nám život krátký dán, než my jej krátký děláme. — Pošlu posla, anebo přijdu sám. — Buď se musíte našim bohům modlití, anebo na tom své životy dáti. — Neprosím, nýbrž práva svého žádám.

284.

c) Souvětí příčinné.

Souvětí příčinné (kausální) jest, kde věta *B* vyslovuje příčinu toho, co jest vysloveno v *A*. Věta *B* připojuje se k *A* ve smyslu spojky *neboť*, t. j. buď spojkou *neboť* samou, nebo nějakou jinou smyslu podobného, nebo beze spojky, ale tak, že by tam spojka *neboť* býti mohla.

Souvětí toto lze tedy naznačiti vzorcem: *A, neboť B*.

Na př.: S bláznem nebeř rady, nebo nebude moci zatajiti slova. — Neptej se na klevety, máš doma novin dosti (rozumí se: *neboť* máš . . .). — Neboj se, jsem s tebou. — Neboj se, vždyť jsem s tebou. — Byla noc jasná, svítil totiž měsíc. — Nebudu dnes již nic pracovatí, jsem unaven.

285.

d) Souvětí výsledné.

Souvětí výsledné (konsekutivní) jest, kde věta *B* vyslovuje

výsledek toho, co je pověděno v *A*. Věta *B* připojuje se k *A* ve smyslu spojky *proto*, t. j. buď spojkou *proto* samou, nebo nějakou jinou smyslu podobného, nebo beze spojky, ale tak, že by tam spojka *proto* býti mohla.

Souvětí toto lze tedy naznačiti vzorcem: *A, proto B*.

Na př.: Lichá v lidech povaha, proto nevěříž každému. — Ne vše doma máš, také lidí potřebuješ (když se rozumí: *proto, protože* potřebuješ . . .). — Nejsmeť synové noci ani tmy, nespěmež tedy jako jiní. — Učinil jsem nedobře, musím to napravití.

286. Souvětí souřadné vícečlenné.

V §§. předešlých (282—285) měli jsme na zřeteli hlavně souvětí souřadné dvoučlenné, t. j. složené z vět *A, B*.

Když je členův více, na př. *A, B, C . . ., M, N*, tedy jest poměr členův následujících ku předcházejícím (t. j. *B* k *A*, — *C* k *B*, — atd.):

- a) buď veskrze stejný (t. veskrze slučovací, nebo veskrze odporovací atd.), na př. *pokora činí pokoj, pokoj činí bohatství, bohatství činí pýchu, pýcha činí válku, válka činí chudobu, chudoba zase pokoru* (= spojení veskrze slučovací podle vzorce: *A, B, C . . . = A a B a C . . .*); nebo
- b) poměr jest rozdílný, na př. *Starej se o sebe (A), starej se o přítele (B), ale nejvíce se starej o nepřítelé (C)* (mezi *A* a *B* je poměr slučovací, *C* pak jest k oběma v poměru odporovací; obrazec: *A, B, ale C*).

287. II. Souvětí podřadné.

1. Souvětí podřadné jest, kde v jednotu souvětí se spojují věty s jedné strany vedlejší, s druhé strany hlavní (v. §. 280, II).

2. Věty jednotlivé v souvětí podřadném jsou dílem řídící, dílem podřízené.

Věta hlavní je tu vždycky řídící. Na př. v souvětí „*přijde čas (A), že se zeptá zima (Aa), cos dělal v létě (Aaa)*“ jest věta první (*A*) hlavní a řídící.

Věta vedlejší je tutéž vždycky podřízená, někdy pak podřízená a spolu řídící. Na př. v souvětí právě uvedeném je věta třetí (*Aaa*) věta vedlejší a podřízená větě druhé (*Aa*); věta druhá pak sama je též věta vedlejší, je podřízena větě první (*A*) a je spolu větou řídící věty třetí.

288. 1. Věty vedlejší jsou několikeré a třídí se podle několika dělidel, zejména podle toho: a) čím a jak jsou připojeny k svým větám řídicím, b) jakého druhu slova zastupují a c) jaké členy svých vět řídicích zastupují.

a) Podle toho, jak jsou k svým větám řídicím připojeny, rozeznávají se věty vedlejší:

aa) spojkové (konjunkcionalní) t. j. takové, které se k svým větám řídicím připojují nějakou spojkou; na př. *když* ptáčka lapají, pěkně mu zpívají; — přeji si, *aby* přišlo; a

bb) vztažné (relativní) t. j. takové, které se k svým větám řídicím připojují některým zájmenem vztažným; na př. kůň, *který* ovsa dobývá, nejméně ho jí; — *kdo* se povyšuje, bude ponížen.

b) Podle toho, jakého druhu slovo zastupují, rozeznávají se věty vedlejší:

aa) podstatné (substantivní) t. j. takové, které zastupují jméno podstatné; kdybychom větu takovou nahradili nebo mohli nahraditi slovem jedním, bylo by to jméno podstatné; na př. *kdo žaluje*, má i dokázati = *žalobník* má dokázati;

bb) přídavné (adjektivní) t. j. takové, které zastupují jméno přídavné a nahraditi by se mohly jménem přídavným; na př. čas, *který minul*, se nevrátí = čas *minulý* se nevrátí;

cc) příslovečné (adverbialní) t. j. takové, které zastupují příslovce a nahraditi by se mohly příslovcem (věty tyto jsou tytéž, jako v §. 292—296).

c) Podle toho, jaké členy svých vět řídicích zastupují, zda-li totiž zastupují podmět, nebo předmět, nebo doplňk, nebo příslovečné určení, nebo přívlastek, rozeznávají se vedlejší věty podmětné, předmětné, doplňkové, příslovečné a přívlastkové (o nich v. §. 289—297).

Vět přísudkových (n. výrokových), t. j. takových, které by zastupovaly přísudek svých vět řídicích, není.

2. Táž věta bývá podle různých zde (v čísle 1) vyložených dělidel druhu různého. Na př. v souvětí „*kdo žaluje (Aa), má dokázati (A)*“ jest věta *Aa* věta vedlejší a jest to věta jednak vztažná (podle toho, že je připojena k *A* zájmenem vztažným), jednak podstatná (podle toho, že zastupuje jméno podstatné, *kdo žaluje* = *žalobník*), jednak podmětná (podle toho, že zastupuje podmět věty *A*).

289.

Věta podmětná.

1. Věta podmětná jest věta vedlejší, která vyslovuje podmět své věty řídicí. Na př. *Kdo křivě svědčí*, nebude živ do roka.

2. Na větu podmínkou tážeme se otázkou **takovou**, jako na podmět (v. §. 243 č. 2). V příkladě našem: *kdo nebude živ do roka?* (= otázka na podmět); — odpověď: *kdo křivě svědčí* (= věta podmínká).

3. Jiné příklady: Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá. — Kdo chce chleba, pracuj co třeba. — I kdo počne (hádku), i kdo raní, oba trestání (věty podmínčné dvě). — Ne to hřích, co jde do úst, ale co z úst vychází (též). — Koho oči bolí, nechoď do mlýna. — Není možno, aby pravda nezvítězila. — Mnohým se zdá, že je podzim příjemnější než jaro.

290.

Věta předmětná.

1. Věta předmětná jest věta vedlejší, která vyslovuje předmět své věty řídicí. Na př. Nevíme, *co se stane*.

2. Na větu předmětnou tážeme se otázkou **takovou**, jako na předmět (v. §. 250 č. 2). V příkladě našem: *co nevíme?* (= otázka na předmět); — odpověď: *co se stane* (= věta předmětná).

3. Jiné příklady: Co sis nadrobil, vyjez. — Co nachoval Stýskal, to promrhal Výskal. — Ke komu štěstí jede, dobře se mu vede. — Čeho dost, nesnadno tím hospodařiti. — Co v srdci nosíme, o to se bojíme. — Poruč mu, aby to konal. — Nikdy jsem neslyšel, aby kdo zlost vylouval.

291.

Věta doplňková.

1. Věta doplňková jest věta vedlejší, která vyslovuje doplněk své věty řídicí. Na př. Bůh jest, *jenž všechno stvořil a zachovává* = Bůh je stvořitel a zachovávatel všeho.

2. Na větu doplňkovou tážeme se otázkou **takovou**, jako na doplněk (v. §. 253 č. 2). V příkladě našem: *kdo* (= *jaký*) jest Bůh? (= otázka na doplněk); odpověď: *jenž všechno stvořil a zachovává* (= věta doplňková).

3. Jiné příklady: Nikdy se nestanu, čím ty jsi. — Stál, jako by byl přimražen. — Není vše takové, jak bychom si přáli. — Jaká otázka, taková odpověď. — Povaha pokrytcův jest, že i po napomínání a trestání ze zlého v horší ubíhají.

292.

Věta příslovečná.

1. Věta příslovečná jest věta vedlejší, která vyslovuje příslovečné určení své věty řídicí.

2. Věty příslovečné dělí se ve věty *a)* místní, *b)* časové, *c)* věty způsobu a míry a *d)* příčinné, — a tážeme se na ně otázkami takovými, jako na stejná příslovečná určení (v. §. 261—264).

293. Příslovečná věta *místní* jest věta vedlejší, která vyslovuje určení místa své věty řídicí. Na př. *kde nic není*, ani smrt neběře. Otázka: *kde* neběře smrt? (= otázka na místo); — odpověď: *kde nic není!* (= příslovečná věta místní).

Jiné příklady: Kde cesta rovná, nezajžděj. — Kde tě nezvou, nehrň se (kam?) — Kde přijde pýcha, tudíž za ní příkluse hanba. — Tělo táhne se tam, odkudž pošlo jest. — Kam strom nahýbáš, tam roste.

294. Příslovečná věta *časová* jest věta vedlejší, která vyslovuje určení času své věty řídicí. Na př. *Když ptáčka lapají*, pěkně mu zpívají. Otázka: *kdy* ptáčkově pěkně zpívají? (= otázka na čas); — odpověď: *když jej chytají!* (= přísl. věta časová).

Jiné příklady: Snadno býti štědrým, když je z čeho. — Netrat naděje, když se zle děje. — Přišli k hrobu, ano již slunce vzešlo. — Jak z té koupele vystoupil, tak ihned zdrav byl.

295. Příslovečná věta *způsobu a míry* jest, která vyslovuje určení způsobu a míry své věty řídicí.

Způsob a míra vyslovují se ve větě příslovečné: dílem přirovnáním t. j. praví se, že způsob nebo míra jest *takový, jako . . .*, nebo *tak, jako . . .*, nebo *jiný, než . . .*, nebo větší, rozdílnější atd. *tím, čím . . .*, atp.; věty tohoto způsobu jsou věty přirovnávací (komparativní); na př. každý pták tak zpívá, *jak mu nos narostl*; otázka: *jak* zpívá každý pták? (= otázka na způsob); — odpověď: *jak mu nos narostl!* (= příslovečná věta způsobová);

dílem pak udává se způsob a míra ve větě příslovečné tím, že se vyslovuje jejich účinek, t. j. praví se, že způsob nebo míra jsou *takové, že . . .*, nebo *takové, že až . . .*, nebo *takové, aby . . .*, nebo *tak že . . .*, nebo *tak, aby . . .*, atp.; věty tohoto způsobu jsou věty účinkové (n. výsledkové, konsekutivní); na př. tak jsem seslábl nemocí, *že jsem choditi nemohl*; otázka: *jak (jak velice)* jsem seslábl? (= otázka na míru); — odpověď: *že jsem choditi nemohl!* (= příslovečná věta míry).

Příklady vět příslovečných přirovnávacích: Jak kdo sobě ustele, tak si lehne. — Jak řídká je moudrost, tak řídké je pravé přátelství. — To já pamatuji, jako by dnes bylo. — Odběhl od nás, co by kamenem dohodil. — Pokud na mně jest, hotov jsem to učiniti. — Čím více statku máme, tím více ho žádáme.

Příklady vět příslovečných účinkových: Zateskl sobě tak ve-lice, že nemohl právě mluvit. — Ulekl se, až oněměl. — Žádný tak mladý není, aby zítra nemohl umřít. — Chval tak, abys nepřečvátil.

296. Příslopečná věta *příčinná* jest, která vyslovuje určení příčinnosti své věty řídicí. Na př. Bůh proto tresce, *aby se zlí káli!* Otázka: *proč* tresce Bůh? (= otázka na příčinu); — odpověď: *aby se zlí káli!* (= příslovečná věta příčinná).

Příčinnost jest několikerá a podle toho jsou i věty příčinné několikeré. Zejména rozeznávají se:

a) Důvod t. j. příčina (předcházející), pro kterou něco (následujícího) se děje nebo jest. Když je to důvod, pro který se něco neděje nebo není, slove překážkou.

Věty příčinné, které vyslovují důvod (nebo překážku) své věty řídicí, slovou *důvodové* (kausální). Lze je naznačiti vzorcem: *poněvadž Aa, proto A*; nebo: *A, poněvadž Aa*. Věta *Aa* připojuje se k větě *A* ve smyslu spojky *poněvadž*, t. j. spojkou *poněvadž* samou, anebo některou jinou smyslu podobného.

Na př.: Poněvadž to jinak býti nemůže, musím to učiniti. — Poněvadž se jest Horymír bál hladu, necht jej trpí. — Tím řeka není horší, že z ní psi pijí. — Ustanovil jsem se nocovati u něho, jelikož mne byl o to prosil. — Bál jsem se tebe, ježto jsi člověk přísný.

b) Účel t. j. příčina (následující), pro kterou něco (předcházejícího) se děje nebo jest.

Věty příčinné, které vyslovují účel své věty řídicí, slovou *účelové* (fínalní). Lze je naznačiti vzorcem: *A, aby Aa*, nebo: *aby Aa, proto A*. Věta *Aa* připojuje se k větě *A* ve smyslu spojky *aby*, t. j. spojkou *aby* samou, anebo některou jinou smyslu podobného.

Na př.: Proto Bůh tresce, aby se zlí káli. — Cti otce svého i matku svou, ať se prodlí dnové tvoji na zemi.

c) Podmínka, t. j. příčina, na jejímž splnění něco závisí.

Věty příčinné, které vyslovují podmínku své věty řídicí, slovou *podmínkové* (kondicionální). Lze je naznačiti vzorcem: *jestli (kdyby . . .) Aa, tedy B*; nebo: *B, jestli (kdyby . . .) Aa*. Věta *Aa* připojuje se k větě *A* ve smyslu spojky *jestli*, t. j. spojkou *jestli* samou, anebo některou jinou smyslu podobného (*-li, když, kdyby, by* = *kdyby* atp.).

Na př.: Jestliže vody průtoku nemají, dmou se. — Nemáš-li peněz, do hospody nelez. — Když se nechceš mrzeti, uť se jazyk držeti. — Nebylo by zlodějův, by nebylo přijemníkův. — Nešťastný by se břehu chystal, i ten, se s ním utrhne.

d) Přípustka, t. j. příčina o které všeobecně připouštíme, že by mohla býti důvodem nebo překážkou něčemu jinému, ale v daných příkladech zvláštních nenalzáme, že by tak bylo.

Věty příčinné, které vyslovují přípustku své věty řídicí, slovou věty přípustkové (koncessivní). Lze je naznačiti vzorcem: *ačkoli (třeba že . . .) Aa, přece A*; nebo: *A, ačkoliv (třeba že . . .) Aa*. Věta *Aa* připojuje se k větě *A* ve smyslu spojky *ačkoliv*, t. j. spojku *ačkoliv* samou, anebo některou jinou smyslu podobného (*ač, jakkoli, třeba že, třeba, byť, ob. byť by, ledyž = ačkoli . . .*).

Na př.: *Ačkoli jsi bohatý, přece nejsi moudrý (připouštím, že bohatstvím lze dosáti i moudrosti, ale ty jsi jí nedosáhl)*. — *Moudrý, jakkoli mírný jest, není titěrný*. — *Necht jsem zbloudil, při mně zůstane blud můj*. — *Nemůže-li kovati, aspoň pomáhá dýmati*.

297.

Věta přívlastková.

1. Věta přívlastková jest věta vedlejší, která vyslovuje přívlastek ke jménu podstatnému své věty řídicí. Na př. *Čas, který minul, nikdy se nevrátí*.

2. Na větu přívlastkovou tážeme se otázkou takovou, jako na přívlastek (v. §. 267 č. 2). V příkladě našem: *jaký (který) čas se nevrátí?* (= otázka na přívlastek); — odpověď: *který minul* (= věta přívlastková).

3. Jiné příklady: *Kůň, který ovsu dobývá, nejméně ho jí*. — *Běda té slepici, na které se jestřáb učí*. — *Město, v němž bydlíme, je těsné*. — *Bude soužení veliké, jakéž nebylo od počátku*. — *Jest boží přikázání, aby děti své ro iče ctily*. — *Nejlepší je novinka, když zvoní hladovému hodinka*. — *Neztrácejme naděje, že pravda zvítězí*. — *Dej mi radu, co bych měl počti*.

298.

Věta kusá, stažená a zkrácená.

Ve větě zůstává někdy nevyjádřeno, co se snadno domyslí buď ze souvislosti řeči, buď také z okolností jiných. Na př. *Starý musí, mladý může (nevyjádřeno: umříti)*. *Vzhůru (t. vstaňte)!* *Letos předpovídají suchý rok (t. lidé)*.

Věty takové nazývají se kusé (eliptické).

299. Věty, které mají některý člen stejný nebo i několik členů stejných a které by se mohly spojit souřadně, mohou se také spojit tak, že to, co je stejného, položí se jako část společná jen jednou. Tím stává se z vět dvou neb několika věta jen jedna, a ta slove stažená.

Na př. věty „bohatství *plodí* závist“ a „chudoba *plodí* nenávisť“ mají stejný holý přísudek „*plodí*“; mohou se spojit v souvětí souřadné „bohatství *plodí* závist a chudoba *plodí* nenávisť“; a mohou se proměnit ve větu staženou: „bohatství *plodí* závist, chudoba nenávisť.“

Věty „ranní *setí* často *zmylí*“ a „pozdní *setí* vždycky *zmylí*“ mají stejný holý podmět „*setí*“ a holý přísudek „*zmylí*“, mohou se spojit v souvětí souřadné a dále ve větu staženou: „ranní *setí* často *zmylí*, pozdní vždycky.“

300. V souvětí dvoučlenném můžeme někdy sloveso určité věty jedné nahradit výrazem jiným (participiem, infinitivem, nebo i slovem druhu jiného), aniž by se tím věcný význam celku změnil. Na př. místo „*klekneme* a budeme se modlit“ můžeme říci „*kleknouce* budeme se modlit“; — místo „slíbil jsem, že *navštívím* nemocného přítele“ lze též říci „slíbil jsem *navštívit* nemocného přítele“; atd.

Věta jednoduchá, kterou tímto způsobem vyvodit lze ze souvětí dvoučlenného, nazývá se zkrácená.

301. Z vět takových jsou zvláště ty důležité, které jsou **zkráceny přechodníkem** přítomným nebo minulým. Pravidla o tomto zkrácování jsou:

1. Přechodníkem krátíme jenom takové věty, které mají společný podmět. Na př. „*stařec nesl* břemeno a (*stařec*) *klesal*“, nebo „*stařec klesal, když (stařec) nesl* břemeno“ . . . , zkráceně: „*stařec nesa* břemeno *klesal*.“

Spojka (*a, když . . .*) zkrácením odpadá.

2. Dále hledíme k tomu, jsou-li děje vět současné či nesoučasné.

A. Když jsou **děje současné**, zkracujeme přechodníkem přítomným slovesa nedokonavého, necht jsou oba děje současné a) v minulosti, nebo b) v přítomnosti, nebo c) v budoucnosti. Na př. děje jsou

a) současné v minulosti: *stařec nesl* břemeno a *klesal* . . . ,
stařec klesal, když nesl břemeno . . . ,
 = zkrác.: *stařec nesa* břemeno *klesal*;

b) současné v přítomnosti: *stařec nese* břemeno a *klesá* . . . ,
stařec klesá, když nese břemeno . . . ,
 = zkrác.: *stařec nesa* břemeno *klesá*;

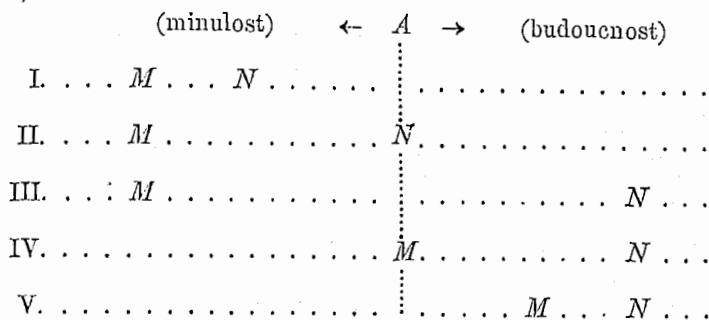
c) současné v budoucnosti:

stařec ponese břemeno a *bude klesati* . . . ,
stařec bude klesati, když ponese břemeno . . . ,
 = zkrác.: *stařec nesa* břemeno *bude klesati*.

B. Když jsou **děje nesoučasné**, rozeznáváme patero případův.

Dejme tomu, že děje takové jsou „vytažení vojska do pole“ = děj M —, a „zahnání nepřitele“ = děj N —, a jmenujme dále okamžik náš

přítomnosti *A*. Děje *M* a *N* jsou povahou svou patrně nesoučasné — *M* se děje nutně dříve než *N* —, a případy, jak za sebou sbíhají se mohou, lze znázorniti takto:

To jest:

I. Děje oba jsou v minulosti: „vojsko *vytáhlo* do pole a *zahalo* nepřítele“. Tu když zkracujeme, vyjadřujeme děj *M* přechodníkem minulým: „vojsko *vytáhši* do pole *zahalo* nepřítele“.

II. Děj *M* jest minulý, *N* přítomný: „vojsko *vytáhlo* do pole a *zahání* nepřítele“. Tu klademe *M* ve větě zkrácené též do přechodníku minulého: „vojsko *vytáhši* do pole *zahání* nepřítele“.

III. Děj *M* jest minulý, *N* budoucí: „vojsko *vytáhlo* do pole a *zažene* nepřítele“. Také tu klademe *M* ve větě zkrácené do přechodníku minulého: „vojsko *vytáhši* do pole *zažene* nepřítele“.

IV. Děj *M* je přítomný, *N* budoucí: „vojsko *táhne* do pole a *zažene* nepřítele“. Tu *nezkracujeme*.

V. Děje oba jsou v budoucnosti: „vojsko *vytáhne* do pole a *zažene* nepřítele“. Tu když zkracujeme, vyjadřujeme děj *M* přechodníkem přítomným slovesa dokonavého (= významu budoucího): „vojsko *vytáhne* do pole, *zažene* nepřítele“.

302.

Řeč přímá a nepřímá.

1. Co někdo řekl (sdělil . . . , nebo jen myslil), uvozujeme větou uvozovací, t. j. větou, jejímž podmínkem jest, kdo to řekl, a přísudkem náležitě sloveso rčení (sdělení, myšlení). Na př. *Smil Flaška praví*: „Svět jest v sobě samá vojna“; — *Štítný píše*, že mnozí by rádi české knihy zatratili.

2. Slova vyslovená (sdělená . . . , nebo jen myšlená) uvozují se způsobem dvojím:

- a) buď beze změny větné, tak, jak byla vyslovena (obyčejně ve znaménkách uvozovacích); na př. *Smil Flaška praví*: „Svět je v sobě samá vojna“; —

b) buď s tou změnou větnou, že z věty hlavní utvořena jest věta vedlejší, a to věta předmětná, podřizená větě uvozovací; na př. Smil Flaška praví, že svět je v sobě samá vojna.

Ve způsobu a) jest řeč přímá (oratio recta, directa), v b) řeč nepřímá (oratio obliqua, indirecta).

Obrazec řeči přímé jest A: „B . . .“

Obrazec řeči nepřímé jest A, že Aa . . .

Řeči přímou i nepřímou může býti buď věta jen jedna, buď řada vět a souvětí.

303. 1. Řeč nepřímá liší se od přímé spojením. Řeč přímá připojuje se totiž k větě uvozovací beze slov spojovacích, řeč pak nepřímá připojuje se k ní spojkou *že* nebo *aby*.

Na př.: přítel pravil, že mne navštíví; — pravil jsem příteli, aby mne navštívil.

2. Řeč nepřímá liší se od přímé někdy také způsobem slovesným. Když totiž v řeči přímé jest imperativ, má řeč nepřímá kondicional (se spojkou *aby*).

Je-li však v řeči přímé indikativ nebo kondicional, má též způsob také řeč nepřímá. Na př.: přítel pravil, že mne navštíví (= „já tě navštívím“, indik.); přítel pravil, že by mne rád navštívil (= „já bych tě rád navštívil“ = kondic.).

3. Řeč nepřímá liší se od přímé dále někdy vloženým příslovcem *prý*. Vkládáme je, když chceme zvláště vytknouti, že obsah výroku uvedeného není náš, nýbrž že je vzat odjinud; že ho nevydáváme za výrok tak jistý a bezpečný, jako bychom vydávali výrok svůj; a že ho snad ani sami za jistý nemáme. Na př.:

přítel pravil, že mne *prý* navštíví, —

přítel pravil, že by mne *prý* rád navštívil, —

přítel pravil, abych ho *prý* navštívil. —

4. Řeč nepřímá liší se od přímé mnohdy také osobou grammatickou. Na př. v řeči nepřímé:

řekl jsem ti, že (*já*) tě nikdy *neopustím*,

jsou grammatické osoby tytéž, jako v příslušné řeči přímé:

řekl jsem ti: „*Já* tě nikdy *neopustím*“,

t. j. v obou je stejné „*já neopustím*“ (gramm. osoba první) a „*tě*“ (= gramm. osoba druhá). — Naproti tomu v řeči nepřímé:

hospodář řekl dělníkům, že (*on*) je do práce *najímá*,

jsou grammatické osoby jiné, než v příslušné řeči přímé:

hospodář řekl dělníkům: „*Já* vás do práce *najímám*“,

t. j. místo „*já najímám*“ (= gramm. osoba první) jest „*on najímá*“

(= os. třetí), a místo „vás“ (= os. druhá) jest „je“ (= os. třetí), grammatické osoby jsou pošinuty.

304. Závislá věta tázací.

1. Otázka samostatná jest věta hlavní. Otázka může však býti také podřízena větě jiné, a to jest tázací věta závislá. Na př. tázací věta samostatná: „*Kolik je hodin?*“ závislá: „*Pověz mi, kolik je hodin*“; — samostatná: „*Kolik je soustav slunečných?*“ závislá: „*Nevíme, kolik je soustav slunečných*“.

2. Tázací věta závislá může býti podmětem, nebo předmětem, nebo doplňkem, nebo přívlástkem své věty řídicí, a tedy větou podmětňou, předmětňou, doplňkovou nebo přívlástkovou. Na př. závislá věta tázací jest větou podmětňou v souvětí: „*kolik je soustav slunečných, není nám známo*“; — jest větou předmětňou v souvětí: „*kolik je soustav slunečných, nevíme*“; — jest větou doplňkovou v souvětí: „*otázka jest, kolik je soustav slunečných*“; — jest větou přívlástkovou v souvětí: „*otázka, kolik je soustav slunečných, zajímá naši mysl*“.

305. Perioda.

Perioda (obvětí) je souvětí dvoučlenné, jehož členové oba jsou více méně složení a souměrní.

Nejčastěji bývá perioda souvětí podřadné, kde člen první (předvětí) je podřízen druhému (závětí); ale také bývají oba členové složení souřadné.

„*Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá*“ je souvětí dvojčlenné, podřadné; ale není to perioda, poněvadž předvětí i závětí jsou věty nesložené, jednoduché, v periodě pak mají v předvětí i v závětí býti věty složené.

Dále má býti předvětí a závětí složeno poněkud souměrně. Někdy bývá složení stejné, t. j. závětí má členův tolik, jako předvětí; ale mnohdy bývá závětí stručnější a méně složité, než předvětí.

306. Členové periody oddělují se interpunkcí.

Předvětí od závětí dělí se dvojtečkou.

Souřadní členové v předvětí i v závětí dělí se čárkou; jsou-li to však členové opět složití, dělí se středníkem.

Příklad:

„*Jakož větší lásku máme k pravým rodičům, kteří nás zplodili, nežli k jiným, kteří nás sobě za syny zvolili a vzali: tak i ta země, v níž jsme zrozeni a vychováni, milejší jest nám nežli jiná, do níž nás štěstí obrátilo.*“ (Veleslavin).

Rozčlánkování této periody :

předvěti		závěti	
.....		tak i ta země	milejší jest nám nežli jiná
jako větší lásku máme k pravým rodičům	nežli k jiným	v níž jsme zrozeni a vychováni	do níž nás šťěstí obrá- tilo
kteří nás zplodili	kteří nás sobě za syny zvolili a vzali		

Touž periodu změníme snadno v jinou, kde předvěti a závěti jsou složeny souřadně:

„Větší lásku máme k pravým rodičům, kteří . . . , nežli k jiným, kteří . . . vzali: tak i ta země, k níž . . . , milejší nám jest“ atd.

Jiný příklad:

(Svět tento jest jako obecné všem knihy jakés, ježto jsou psány boží rukou, totiž mocí boží a moudrostí, a každé stvoření obzvláště jest jako slovece těch knih . . .) [Pokračování periodou:] „A jakož bývá, že neučený, uzře knihy, vidí slovece psaná, ale nerozumí, co které míní: takéž člověk nemoudrý, jenžto jde jen podle obyčeje hloupé zvěři a myslí k Bohu nepřiloží, vidí vnější postavu v zřejmém stvoření, ale co je proč, tomu nerozumí“. (Štítný).

307.

Znaménka rozdělovací.

1. V řeči mluvené připojují se věta k větě a uvnitř věty jednotlivé člen ke členu dílem bez přestávek, dílem s přestávkami, při kterých i hlas stoupá nebo klesá. V písmě naznačují se přestávky znaménky rozdělovacími (interpunkcí).

2. Znaménka tato jsou: tečka [.] , čárka nebo komma [,] , závorky ( ) , středník nebo semikolon [;] , dvojtečka neb kolon [:] , znaménka uvozovací [„“] , vykřičník [!] , otazník [?] , pomlčka [—].

308.

a) *Tečka.*

Tečka klade se na konci větného celku, t. j. na konci uzavřené věty jednoduché nebo uzavřeného souvětí, a znamená

tedy klesnutí hlasem. Na př. Prší. — Každý je ve svém domě pánem. — Kdo neuměl strádati, musí strádati.

Poznam. Jiný úkol má tečka, která se píše při zkráceninách a při číslicích.

Při zkráceninách znamená tečka, že to, co je napsáno, jest necelé; čtenář zná význam zkrácenin obvyklých a čte podle toho na př. *t. j.* = to jest, — *t.* = totiž, — *t. r.* = tohoto roku, *p.* = pan, — *v.* = viz, — *n.* = nebo, *Fr.* = František atd.

Při číslicích znamená tečka, že znamenají číslovky řadové; na př. „1. leden“ čti „první leden“, „IV. třída“ čti „čtvrtá třída“. Ale ne každá číslice významu řadového mívá tečku, a zejména letopočty píší se z pravidla bez tečky; na př. „Jos. Jungmann narodil se dne 16. července 1773 v Hudlicích“.

309.

b) Čárka; zápornky.

1. Čárkou oddělujeme stejnorodé členy věty jednoduché (a stažené), nejsou-li spojeny spojkou *a*, *i*, *nebo*. Na př. Krakov, Lvov a Varšava jsou města polská (podmět „Krakov — Lvov — Varšava“ je složen ze tří členů stejnorodých, první od druhého jest oddělen čárkou, druhý se třetím je spojen spojkou *a*). — Hrnčíř hrnce, džbány, pokličky lípá.

Čárka znamená malou přestávku, ale nikoli klesnutí hlasem.

2. Čárkami oddělujeme přístavek. Na př. Doubravka, *dcera Boleslavova*, provdala se za Mečislava, *kníže Polské*.

Rovněž tak oddělují se čárkami také všeliké jiné vstavky. Na př. V městech, *zejména ve velikých*, málo se lidé znají. — Místo čárkami bývají vstavky také zavřeny pomlčkami anebo se kladou do závorek. Na př. Národové na Odře a Visle bydlivší — *tudíž, jak se zdá, Slované* — počali se pohybovati. Ústí řeky Trávy (*pod Lubekem*) . . .

3. Čárkami oddělujeme vokativ. Na př. Vyslyš, *Bože*, modlitbu mou!

4. Čárkou oddělujeme členy souvětí souřadného, nejsou-li spojeny spojkou *a*, *i*. Na př. Člověk míní, Pán Bůh mění. — Učinil jsem nedobře, musím to napravití. — Litera zabíjí, ale duch oživuje. — S bláznem nadrž rady, nebo nebude moci zatajiti slova.

5. Čárkami odděluje se věta vložená. Na př. Jednou, bylo to v zimě minulého roku, přišel k nám cizinec. Slova příslovkovitě kladená *pravda, trvám, tuším, prý* atp. oddělují se čárkami, když toho žádá zřetelnost.

6. Čárkou oddělujeme větu vedlejší od hlavní. Na př. Kdo vítr seje, bude žítí bouří. — Jaký pán, takový krám. — Páni, když ze sněmu jdou, bývají moudřejší.

7. Čárkou oddělujeme věty vedlejší souřadné (t. j. na stejném stupni podřízenosti), nejsou-li spojeny spojkou *a*, *i*, *nebo*. Na př. Není hřích, co do úst vychází, ale co z úst vychází.

8. V souvětích složitějších oddělují se jednotlivé věty čárkami podle pravidel tuto podaných a tak, jak toho žádá vespolečný poměr vět jednotlivých. Na př.:

Přijde čas, že se zeptá zima, cos dělal v létě. Věta druhá závisí na první, jest tedy od ní oddělena čárkou; věta třetí závisí zase na druhé, je tedy od ní též čárkou oddělena. Obrázec, který poměr vět těchto i interpunkci ukazuje:

A, ...
 . . . že Aa, ...
 . . . . co Aaa.

Prostím, kdož budou čísti knihy tyto, aby nevelmi vážili slov, njobrž více k smyslu hleděli. Obrázec:

A, ...
 . . . . . aby Aa, njobrž Ab.
 . . . kdož Aaa, ...

Co nás mrzí, to se nás drží, a co jest mílo nám, to nechce k nám. Obrázec:

. . . . to A, ... to B.
 Co Aa, ... a co Ba, ...

(Spojka *a* patří vlastně k větě *B*, ale pošinuje a připojuje se v tomto a tomu podobných případech k větě *Ba*; mělo by vlastně býti: „. . ., *a*, co jest mílo nám, to . . .“ a místo toho jest: „. . ., *a* co jest mílo nám, to . . .“).

9. Čárkami odděluje se někdy také rozvitý výraz participiální t. j. participium, jež má při sobě několik výrazů rozvíjecích. Na př. Král Vladislav, chystaje se ven ze země vyjeti, obnovil rady v městech Pražských. — Plavci, od velikého nebezpečení vysvobození, bohům díky vzdávali.

Jindy však bývá vložen nebo připojen výraz přechodníkový, jednoduchý i dosti rozvitý, bez čárek. Na př. Člověk spě nemá svobodné vůle. — Potom přijda obětuj dar svůj. — Vstaň a vezma lože své jdi do domu svého.

Kdy tu čárka býti má a kdy jí netřeba, o tom rozhoduje žádoucí zřetelnost.

10. Týmž pravidlem řídíme se také při rozvitých výrazech infinitivních. Píšeme na př.: „Není potřebí mluvit o tom . . .“, a „Není potřebí, při každé příležitosti a zvláště vykládati, kterak . . .“ atd.

Poznam. Před spojkami *a*, *i* nebývá čárka, když spojení má význam pouze slučovací. Na př. Otec a syn šli do města. — Vojsko vůdcem stojí a vůz musí za vojá. — Cti otce svého i matku svou.

Má-li však spojení význam jiný, zejména význam protivy (kontrastu) nebo význam stupňovací, a má-li to býti vytčeno, klade se před *a*, *i* čárka. Na př.: On drží pečení, a my rožeň. — Ctnost milujeme v každém, i v nepříteli.

Před spojkou *nebo* bývá čárka vždycky, když jest významu příčinného (= *nebot*); na př. s bláznem nedrž rady, nebo nebude moci zatajiti slova. Když jest významu odporovacího (ve smyslu: *A nebo B . . .*), čárka někdy bývá, někdy nebývá (bez čárky je protiva mezi *A* a *B* mfrnější). Na př.: Pošlu posla nebo přijdu sám. — Pošlu posla, anebo přijdu sám.

310.

c) *Středník.*

1 Středník jest významem svým mezi tečkou a čárkou; proto klade se tam, kde by jednak tečka, jednak čárka býti mohla. To bývá zvláště mezi souřadně složenými větami hlavními. Na př. věty „nemohu již pracovati“ a „jsem unaven“ mohu napsati buď jako věty dvě nespojené „Nemohu pracovati. Jsem unaven“ (s tečkou), buď jako souvětí „Nemohu pracovati, jsem unaven“ (s čárkou). V případech takových klademe středník; tedy v našem příkladě: „Nemohu pracovati; jsem unaven“.

Zvláště tak činíme, když souvětí je složitější a čárky na jiných místech v něm se vyskytují. Na př.:

„I ve zlý čas nech každý den tě k nové činnosti pobádá; už ztracen jest a ve psí ten, kdo dílo k lepším dnům odkládá“,

„Výminky, pod kterými se to (smíření) stalo, nejsou známy; z pozdějších o tom pramenův souditi se dá, že Boleslav zavázal se Ottovi nápotom poplacen a věren býti“.

2. O středníku v periodě v §. 306.

311.

d) *Dvojtečka; znaménka uvozovací.*

1. Dvojtečka bývá po výrazech uvozovacích.

a) Po uvozovací větě, když se uvozuje řeč přímá; na př. Pán Ježíš řekl Petrovi: „Prvé než kohout zazpívá, třikrát mne zapřeš“.

Uvedená řeč přímá označuje se také znaménky uvozovacími. („“).

Týchž známének uvozovacích užíváme, když chceme naznačiti, že rčení jisté je přejato odjinud, anebo že je to rčení, o jehož pravdivosti pochybujeme. Na př. „Poznej sebe sama“, jak krásné je to pravidlo! — To jsou „slasti“ tohoto života!

b) Dvojtečka bývá po uvozovacích výrazích jiných, když to, co se uvádí, skládá se z členův několika. Na př. Přítoky Labe jsou: Cidlina, Jizera . . . — Jest pět dílů světa: Evropa, Asie . . .

2. Dvojtečkou dělí se v periodě předvětí od závětí; v. §. 306.

312. e) *Vykřičník.*

Vykřičník klade se při zvolání, kteréž se děje buď celou větou, buď jednotlivým slovem (vokativem nebo citoslovcem). Na př. Pane, odpusť jim, neboť nevědí, co činí! — Pomozte! — Mlč! — Pane! — O Bože! — Ach! — Ach běda! — Hop do vody! —

Když je výrazů zvolacích několik pohromadě, klade se vykřičník jen při posledním. Na př. Příteli pomoz! — O běda, běda!

Při citoslovcích píše se vykřičník i mimo zvolání, když se jen uvozují. Na př. Neřkej hop! dokud jsi nepřeskočil.

313. f) *Otazník.*

Otazník píše se na konci otázky nezávislé. Na př. Kdo jsi? — Kolik je hodin?

Někdy psáváme otazník také na konci otázky závislé, zejména když závisí na slovese *tázati se* atp. Na př. Táži se, čemu více sloužití jsme povinni, pravdě-li či prospěchu?

314. g) *Pomlčka.*

1. Pomlčka znamená, že řeč je neukončena. Na př. Mnoho mám ještě příčin, ale —

2. Pomlčka znamená, že sloveso jest vynecháno ve rčení, jako jsou: Mladost — radost. Šetrnost — jistý výdělek.

3. Pomlčkou naznačuje se, že následuje něco neočekávaného. Na př. Zkažil beránek vlku vodu — pod ním stoje. Devatero řemesel, — desátá nouze.

Krom toho píš se někdy pomlčky místo čárek, jimiž se oddělují vstavky, a také za tečkami k seslení přestávky.

Vysvětlení zkratkův.

<i>akk.</i> = akkusativ.	<i>lok.</i> = lokal.	<i>příd.</i> = přídavné (jméno).
<i>bud.</i> = budoucí (čas).	<i>m.</i> = místo.	<i>příp.</i> = přípona.
<i>býv.</i> = bývalý.	<i>min.</i> = minulý.	<i>přítt.</i> = přítomný (čas).
<i>č.</i> = číslo.	<i>množ.</i> = množný.	<i>pův.</i> = původní.
<i>čin.</i> = činný.	<i>mor.</i> = moravský.	<i>r.</i> = rod.
<i>dat.</i> = dativ.	<i>mužšk.</i> = mužský.	<i>sr., srov.</i> = srovnej.
<i>gen.</i> = genitiv.	<i>n.</i> = nebo.	<i>stř.</i> = střední (rod).
<i>impt.</i> = imperativ.	<i>násl.</i> = následující.	<i>sup.</i> = supinum.
<i>ind., indik.</i> = indikativ.	<i>nom.</i> = nominativ.	<i>superl.</i> = superlativ.
<i>inf.</i> = infinitiv.	<i>nov.</i> = nové, novotvar.	<i>trp.</i> = trpný.
<i>instr.</i> = instrumental.	<i>ob.</i> = obecný.	<i>v.</i> = viz.
<i>j.</i> = jiné, jinde.	<i>os.</i> = osoba.	<i>vysl.</i> = vyslov.
<i>jedn.</i> = jednotný.	<i>part.</i> = participium.	<i>vok.</i> = vokativ.
<i>jm.</i> = jméno.	<i>podst.</i> = podstatné (jméno).	<i>vz.</i> = vzor.
<i>km.</i> = kmen.	<i>praes.</i> = praesens.	<i>žen.</i> = ženský (rod).
<i>kompt.</i> = komparativ.	<i>přech.</i> = přechodník.	
<i>kond.</i> = kondicional.	<i>příč.</i> = příčestí.	
<i>koř.</i> = kořen.		

Obsah.

	Strana
Částka první. Hláskosloví	1
Hlásky a písmena §. 1—2	1
Roztřídění hlásek českých §. 3	2
Samohlásky §. 4—7	2
Souhlásky §. 8—13	2
Měkké <i>i</i> a tvrdé <i>y</i> §. 14—15	3
A. Změny v jakosti a počtu hlásek §. 16	4
Stupňování samohlásek §. 17	5
Přehlasování §. 18—20	5
Úžení §. 21	6
Změny <i>ó—ů, ú—ou, ý—ej</i> §. 22—24	7
Spodobování souhlásek §. 25	8
Některé jiné změny souhlásek §. 26—33	8
Odsouvání §. 34	9
Přisouvání §. 35	10
Pohybné <i>e</i> §. 36—37	10
B. Změny v pořádku hlásek nebo přesmykování §. 38	11
C. Sklad slabikový a dělení slabik §. 39	11
Dělení slabik §. 40	12
D. Přízvuk §. 41—42	13
E. Kvantita a její změny §. 43	14
Částka druhá. Druby slov a jejich tvarosloví. §. 44—48	15
I. Jména podstatná §. 49	16
Skloňování jmen podstatných §. 50	17
1. vzor <i>chlap, dub</i> §. 51—52	19
pomnožná jména místní <i>Uhry, Brozany</i> atp. §. 53	20
2. vzor <i>oráč, meč</i> §. 54—55	20
pomnožná jména <i>Lobkovice</i> atp. §. 56	22
3. vzor <i>Jiří</i> §. 57	22
4. vzor <i>město</i> §. 58—59	23
5. vzor <i>moře</i> §. 60—61	24
6. vzor <i>znamení</i> §. 62—63	24
7. vzor <i>ryba</i> §. 64—65	25
8. vzor <i>vladyka</i> §. 66	26
9. vzor <i>duše</i> §. 67—68	27
10. vzor <i>panoše</i> §. 69	28
11. vzor <i>paní</i> §. 70—71	29
12. vzor <i>sudí</i> §. 72	30

13. vzor <i>kost</i> §. 73—74	30
14. vzor <i>host</i> §. 75	32
15. vzor <i>tykev</i> §. 76—77	32
16. vzor <i>kámen</i> §. 78—79	33
17. vzor <i>rámě</i> §. 80—81	34
18. vzor <i>nebe</i> §. 82	35
19. vzor <i>loket</i> §. 83—84	35
20. vzor <i>kuře</i> §. 85—86	35
21. vzor <i>máti</i> §. 87—88	36
Skloňování české jmen řeckých a latinských §. 89	36
II. Jména přídavná §. 90—91	39
Stupňování jmen přídavných §. 92—94	40
Skloňování jmen přídavných §. 95	41
1. vzor <i>dobr</i> , -a, -o (<i>králův</i> , -ova, -ovo) §. 96	41
2. vzor <i>pěš</i> , -e, -e (<i>Boleslav</i> , <i>Chrudim</i> atp.) §. 97	42
3. vzor <i>dobrý</i> , -á, -é §. 98	43
4. vzor <i>pěší</i> , -í, -í §. 99	43
III. Zájmena (n. náměstky) §. 100	44
A. Zájmena určitá §. 101	44
B. Zájmena neurčitá §. 102	44
C. Zájmenné výrazy souvztažné §. 103	45
Skloňování zájmen §. 104	45
A) skloňování zájm. <i>já</i> , <i>ty</i> , <i>se</i> §. 105	45
B) skloňování zájm. podle vz. <i>ten</i> a <i>náš</i> §. 106	46
vzor tvrdý <i>ten</i> , <i>ta</i> , <i>to</i> §. 107	46
vzor měkký <i>náš</i> , <i>váš</i> §. 108	46
skl. zájm. <i>onen</i> , <i>ona</i> , <i>ono</i> §. 109	47
" " <i>on</i> , <i>ona</i> , <i>ono</i> §. 110	47
" " <i>jenž</i> , <i>jež</i> , <i>jež</i> §. 111	48
" " <i>můj</i> , <i>tvůj</i> , <i>svůj</i> §. 112	48
" " <i>kdo</i> , <i>co</i> §. 113	49
C) skloňování zájm. podle vzoru <i>dobr</i> a <i>dobrý</i> , <i>pěší</i> §. 114	49
IV. Číslovky §. 115	50
A. Číslovky určité §. 116	50
B. Číslovky neurčité §. 117	50
Skloňování číslovek:	
základních §. 118—125	50
řadových §. 126	52
druhových §. 127—128	52
násobných §. 129	54
neurčitých §. 130	54
V. Slovesa §. 131	55
a) Význam sloves podle kolikosti děje §. 132	55
b) Význam sloves podle dokonavosti děje §. 133	56
Časování §. 134—137	57
I. Tvary slovesné jednoduché §. 138	58
a) indikativ praes. §. 139	59
b) imperativ §. 140	60

	Strana
c) infinitiv §. 141—142	60
d) supinum §. 143	62
e) participia: přechodník přítomný §. 144	62
příčestí přítomné §. 145	62
přechodník minulý §. 146	62
příčestí minulé činné §. 147	63
" " trpné §. 148	63
f) podstatné jméno slovesné §. 149	63
Vzory slovesných tvarů jednoduchých §. 150	64
a) Vzory a slovesa s praes. kmeny samohláskovými §. 151	64
Třída první §. 152	66
1. vzor <i>vésti, vedu</i> §. 153—154	66
některá jednotlivá slovesa toho vzoru §. 155	66
2. vzor <i>nésti, nesu</i> §. 156—157	67
někt. jednotlivá slovesa toho vzoru §. 158	68
3. vzor <i>tep-, tepu</i> §. 159—160	68
4. vzor <i>péci, peku</i> §. 161—162	68
někt. jednotlivá slovesa toho vzoru §. 163	69
5. vzor <i>píti, pnouti, pnu</i> §. 164—165	70
slovesa jednotlivá toho vzoru §. 166	70
6. vzor <i>tříti, tru</i> §. 167—168	71
někt. jednotlivá slovesa toho vzoru §. 169	72
7. vzor <i>krýti, kryji</i> §. 170—171	72
někt. jednotlivá slovesa toho vzoru §. 172	73
Třída druhá §. 173	74
1. vzor <i>minouti, minu</i> §. 174—175	74
2. vzor <i>tisknouti, tisknu</i> §. 176—177	75
Třída třetí §. 178	75
1. vzor <i>uměti, umím</i> §. 179—180	76
někt. jednotlivá slovesa toho vzoru §. 181	76
2. vzor <i>trpěti, trpím</i> §. 182—183	76
někt. jednotlivá slovesa toho vzoru §. 184	77
Třída čtvrtá §. 185	78
vzor <i>prositi, prosím</i> §. 186—187	78
někt. jednotlivá slovesa toho vzoru §. 188	79
Třída pátá §. 189	79
1 ^a vzor <i>dělati, dělám</i> §. 190—191	80
někt. jednotlivá slovesa toho vzoru §. 192	80

1 ^b vzor <i>sázeti, sázím</i> §. 193—194	80
někt. jednotlivá slovesa toho vzoru §. 195	81
2. vzor <i>tesati, teši</i> §. 196—197	82
někt. jednotlivá slovesa toho vzoru §. 198	82
3. vzor <i>bráti, беру</i> §. 199—200	83
někt. jednotlivá slovesa toho vzoru §. 201	84
4. vzor <i>láti, laji</i> §. 202—203	84
někt. jednotlivá slovesa toho vzoru §. 204	84
Třída šestá §. 205	85
vzor <i>kupovati, kupuji</i> §. 206	85
b) Slovesa s praes. kmeny souhláskovými § 207	86
<i>dáti, dám</i> §. 208	86
<i>věděti, vím</i> §. 209	86
<i>jísti, jím</i> §. 210	86
<i>býti, jsem</i> §. 211—212	86
II. Výrazy slovesné složitě (perifrastické) §. 213	87
a) čas minulý §. 214	87
b) čas předminulý §. 215	87
c) čas budoucí sloves nedokonavých §. 216	88
d) kondicional §. 217	88
e) passivum §. 218	88
VI. Příslovce §. 219—223	89
VII. Předložky §. 224—226	90
VIII. Spojky §. 227—229	94
IX. Cítoslovce (n. mezislovce) §. 230	95
Částka třetí. Větosloví	96
Přehledný výklad větosloví §. 231—241	96
A. Věta jednoduchá §. 242	99
o podmětě §. 243—245	100
věty bezpodměté §. 246	100
o přísudku §. 247—249	101
o předmětě §. 250—252	101
o doplňku §. 253—259	103
o příslovečném určení §. 260—266	106
o přívlastku §. 267—271	109
Věta oznamovací §. 272	110
Věta tázací; odpověď §. 273—276	111
Věta podmiňovací (a práci) §. 277	112
Věta rozkazovací §. 278	113
B. Souvětí §. 279—280	113
I. Souvětí souřadné §. 281	114
a) slučovací §. 282	114
b) odporovací §. 283	115

	Strana
c) příčinné §. 284	115
d) výsledné §. 285	115
Souvětí souřadné vícečlenné §. 286	116
II. Souvětí podřadné §. 287—288	116
věta podmětná §. 289	117
věta předmětná §. 290	118
věta doplňková §. 291	118
věta příslovečná §. 292—296	118
věta přívlastková §. 297	121
Věta kusá, stažená a zkrácená §. 298—301	121
Řeč přímá a nepřímá §. 302—303	123
Závislá věta tázací §. 304	125
Perioda §. 305—306	125
Znaménka rozdělovací §. 307	126
a) tečka §. 308	126
b) čárka; závorcky §. 309	127
c) středník §. 310	129
d) dvojtečka; znaménka uvozovací §. 311	129
e) vykřičník §. 312	130
f) otazník §. 313	130
g) pomlčka §. 314	130

ÚK VŠP HK

100000079048